

CRNA GORA
AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO

FINANSIJSKI PLAN

AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO
ZA 2023. GODINU

Podgorica, decembar 2022. godine

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO

JOSIPA BROZA TITA BB
81000 PODGORICA, CRNA GORA
www.caa.me

TEL: +382 20 625 507
FAX: +382 20 625 517
E-MAIL: acv@caa.me

UVOD

Polazni i pravni osnov za izradu Finansijskog plana Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu predstavlja Zakon o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12 i 30/17) u kojem je odredbom člana 10 stav 2 propisano da Finansijski plan Agencije, godišnji izvještaj o radu i finansijski izvještaj Agencije usvaja Vlada, na predlog Savjeta. U tom smislu odredbom člana 6 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisana je nadležnost Agencije, koja je u odnosu na raniju zakonom propisanu djelatnost Agencije, značajno proširena. Najznačajnija novina propisana zakonom je prenošenje javnih ovlašćenja Agenciji u pogledu vršenja inspekcijskog nadzora i donošenja akata u skladu sa zakonom i akata radi sprovođenja ECAA sporazuma, drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, koji se, uz prethodnu saglasnost Ministarstva saobraćaja i pomorstva, objavljuju u "Službenom listu Crne Gore".

Finansijski plan Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu sadrži pregled planiranih prihoda i rashoda za 2023. godinu i baziran je na pokazateljima poslovanja u 2022. godini i realno očekivanim prihodima i rashodima u 2023. godini.

Planirani prihodi i rashodi u funkciji su ostvarivanja godišnjeg programa rada i razvoja Agencije za civilno vazduhoplovstvo. Imajući u vidu da je vazdušni saobraćaj jedan od esencijalnih elemenata ekonomskih i društvenih aktivnosti države, Agencija kroz svoju nadležnost treba da obezbijedi nesmetano finansiranje poslovanja u narednoj 2023. godini, stoga je glavni cilj ovog dokumenta da se što realnije prikažu potraživanja i obaveze za poslovnu 2023. godinu.

U tabelama ispod, prikazani su planirani prihodi i rashodi Agencije za 2023. godine, planirani na osnovu procjena prije svega EUROCONTROL-a za avio saobraćaj u narednom periodu.

I Planirani prihodi Agencije za 2023. godinu će se ostvariti kroz izvore finansiranja utvrđene članom 13 stav 1 Zakona o vazdušnom saobraćaju ("Službeni list CG", broj 30/12 i 30/17), kojim je propisano da se sredstva za rad Agencije obezbjeđuju iz:

- 1) naknada za izdavanje licenci, sertifikata, uvjerenja, potvrda, dozvola i godišnjih naknada, u skladu sa ovim zakonom
- 2) dijela rutne i terminalne naknade iz člana 112 stav 5 ovog zakona;
- 3) dijela naknade koju plaćaju vazdušni prevoznici po toni prevezenog tereta u civilnom vazdušnom saobraćaju;
- 4) dijela naknade koju plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku;
- 5) drugih izvora u skladu sa zakonom.

II Planirani rashodi utvrđeni su na osnovu ostvarenih rashoda u tekućoj godini kao i realno očekivanih rashoda u 2023. godini i čine ih:

- 1) Bruto zarade zaposlenih;
- 2) Ostala primanja i naknade;
- 3) Službena putovanja;
- 4) Rashodi za energiju
- 5) Rashodi za materijal i usluge;
- 6) Troškovi održavanja osnovnih sredstava;
- 7) Ostali poslovni rashodi;
- 8) Amortizacija.

Pandemija COVID-19 uzrokovala je globalnu zdravstvenu i ekonomsku krizu koja je višestruko premašila sve prethodne krize u poslednjih sto godina, a najteže posljedice, prema procjenama relevantnih međunarodnih organizacija, trpe vazduhoplovni subjekti i organizacije iz oblasti turizma.

Zbog ogromnih finansijskih problema čak je i EUROCONTROL u predhodnom periodu bio prinuđen da se kreditno zaduži kod konzorcijuma evropskih banaka kako bi održao svoje finansije i spriječio raspad centralizovanog sistema operacija u Evropi.

Poseban akcenat stavljen je na finansijski aspekt jer je najveći problem sa kojim se suočava cjelokupna avio industrija – likvidnost. Izuzetno teška situacija u vrijeme pandemija COVID-19 negativno se odrazila i na vazduhoplovne subjekte u Crnoj Gori. Samo zahvaljujući domaćinskom ponašanju u prethodnim godinama i formiranju određenog iznosa sredstava u rezervi, Agencija je uspjela da se bez pomoći države do sada nosi sa finansijskom krizom. Sve u svemu, ogromna kriza u evropskom vazdušnom saobraćaju ozbiljno je uticala i na Agenciju za civilno vazduhoplovstvo. No, bez obzira na to, Agencija je preduzela i preduzima sve mjere da održi finansijsku stabilnost i izvršava osnovnu misiju – održavanje planiranog nivoa sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori.

1. PLAN PRIHODA

Planirani prihodi Agencije za 2023. god iznose 5.672.625,00 eura.

Planirani prihodi za 2023. godinu povećani su u odnosu na planirane prihode iz 2022. godine za 14%. Plan prihoda Agencije za 2023. godinu utvrđen je shodno članu 13 stav 1 Zakona o vazdušnom saobraćaju, gdje su utvrđeni izvori finansiranja Agencije i načina obračuna pojedinih naknada to su:

- rutne naknade;
- terminalne naknade;
- naknada za izdavanje licenci, certifikata, uvjerenja, potvrda, dozvola i godišnjih naknada, u skladu sa ovim zakonom
- naknade koju plaćaju vazdušni prevoznici po toni prevezenog tereta u civilnom vazdušnom saobraćaju;
- naknade koju plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku;
- naknade iz drugih izvora u skladu sa Zakonom;

1.1. Rutne naknade

U skladu sa članom 13 stav 1 tačka 2 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“ broj 30/12 i 30/17) sredstva za rad Agencije za civilno vazduhoplovstvo obezbjeđuju se dijelom iz rutnih naknada po osnovu međunarodnih ugovora, na koje pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi ima pravo, a koje plaćaju korisnici usluga u vazdušnoj plovidbi u vazdušnom prostoru Crne Gore i Republike Srbije, odnosno u vazdušnom prostoru oblasti informisanja u Beograd (FIR/UIR Beograd)- zajedničkoj zoni naplate“ Serbia-Montenegro-KFOR“.

Integracija Crne Gore u Objedinjeni sistem naplate rutnih naknada kroz Biro za objedinjeni sistem naplate rutnih naknada (Central rout charge office-CRSCO) predstavlja obavezu kojom se sprovode osnovni principi transparentnosti i neprofitabilnosti s toga se prilikom finansijskog planiranja mora voditi računa o EUROCONTROL Principima za utvrđivanje troškovne baze za rutne naknade i za izračunavanje jedinične obračunske cijene za rutne naknade, a koji se odnose na samostalnost i nezavisnost u finansiranju. Ukoliko bi se odstupilo od tih principa, moglo bi doći do ugrožavanja ovog izvora sredstava, jer se ona ne mogu koristiti u bilo koje druge svrhe, osim za unapređenje i bezbjednost funkcionisanja vazdušnog prostora.

Crna Gora i Srbija kao potpisnice Multilateralnog sporazuma o rutnim naknadama („Službeni list SCG“ - Međunarodni ugovori, broj 18/04, 19/04 i 04/05), a kao suvlasnici zajedničkog provajdera vazduhoplovnih usluga, dogovorile su se oko usvajanja zajedničkog modela obračunavanja naknada za izvršene vazduhoplovne usluge i njihove jedinične cijene (UNIT RATE).

Civilne vazduhoplovne vlasti kao i provajderi SMATSA i Hungaro Control, u zajedničkoj naplatnoj zoni „Srbija - Crna Gora - KFOR“, u izradi troškovne baze dužni su da se striktno pridržavaju Načela za utvrđivanje jedinične cijene za rutne naknade koje je propisao EUROCONTROL i koje su države prihvatile članstvom.

Načela se u cjelini odnose na en-route objekte, opremu i vazduhoplovne usluge za koje je svaka država odgovorna na osnovu ICAO Sporazuma o regionalnoj vazdušnoj navigaciji i pridruženog Plana regionalne vazdušne plovidbe.

Do jedinične cijene na osnovu koje se naplaćuju usluge dolazi se sabiranjem troškovnih baza zajedničke naplatne zone Srbije - Crna Gore - KFOR-a u skladu sa metodom pune naknade troškova (prema tački 1.3.1 Načela za utvrđivanje jedinične cijene za rutne naknade).

Za potrebe utvrđivanja konačne jedinične cijene na ovako sabrane troškovne baze dodaju se EUROCONTROL troškovi tj. troškovi rada samog sistema rutnih naknada, EUROCONTROLLA utvrđeni u skladu sa istim pravilima.

Tako utvrđena baza troškova predmet je razmatranja na Proširenom odboru za rutne naknade (Enlarged Committee) koji nakon konsultacije sa korisnicima usluga prihvata ili zahtijeva korekciju troškovne baze. Konsultacije se obavljaju dvije sedmice prije navedenih rokova, a korisnici usluga bi podatke morali dobiti 10 dana prije konsultacije.

Nakon što utvrđenu cijenu prihvati Prošireni odbor za rutne naknade (Enlarged Committee), istu potvrđuje Privremeni savjet (Provisional Council), a konačnu odluku donosi Stalna komisija Eurokontrol-a (Permanent Commission).

Prihod od EUROCONTROL-a, po osnovu rutnih naknada za 2023. godinu, planiran je u iznosu od 4.376.325,00 eura. S obzirom da u trenutku izrade finansijskog plana za 2023. godinu nije postojao potvrđen iznos planiranih sredstava po osnovu rutnih naknada za 2023. godinu u zajedničkoj zoni naplate Srbija-Crna Gora-KFOR¹, potvrđena je aplikacija od strane nadležnih tijela EUROCONTROL-a za Agenciju na 4.376.325,00 eura.

1.2. Terminalne naknade

Na osnovu člana 13 stav 1 tačka 2 i člana 112 stav 5 Zakonom o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“ broj 30/12 i 30/17) propisano je da ove naknade plaćaju korisnici usluga u vazdušnoj plovitbi i njihov iznos se utvrđuje u skladu sa Odlukom o načinu obračuna terminalne naknade za korišćenje usluga u vazdušnoj plovitbi („Službeni list CG“ broj 53/19) i Sporazumu o regulisanju međusobnih prava i obaveza po osnovu učešća u raspodjeli prihoda od terminalnih naknada. Navedenom Odlukom (član 9) je propisano da visina ove naknada za vazduhoplove koji polijeću ili slijeću na Aerodrom Podgorica (LYPG) i Aerodrom Tivat (LYTV), kao prihod Agencije za civilno vazduhoplovstvo, naplaćuje SMATSA DOO od operatora vazduhoplova udjelom od 10% od iznosa naplaćenih terminalnih naknada.

Prihod od terminalnih naknada za 2023. godinu, planiran je u iznosu od 350.000,00 eura. Obračunat je na osnovu procjene SMATSA-e za 2023. godinu, dopis broj: 08/1-402/22-2322/2 od 01.12.2022. godine za aerodrome Podgorica i Tivat u iznosu od 3.852.305 eura tj 10% od planiranih terminalnih naknada za agenciju što iznosi 385.230 eura uz moguće smanjenja stepena realne naplate terminalnih naknada zbog potencijalne insolventnosti avio prevoznika za naknadu je planiran iznos od 350.000,00 eura.

¹ Protokol o instrukcijama za raspodjelu rutnih naknada za 2023. godinu. u zajedničkoj zoni naplate Srbija-Crna Gora – KFOR.

1.3. Prihodi iz domaćih izvora

Prihodi iz domaćih izvora za 2023. godinu, planirani su u iznosu od 946.300,00 eura ostvaruju se u skladu sa Zakonom² i obezbjeđuju se iz:

- naknada za izdavanje licenci, sertifikata, uvjerenja, potvrda, dozvola i godišnjih naknada, u skladu sa zakonom³;
- naknade koju plaćaju vazdušni prevoznici po toni prevezenog tereta u civilnom vazdušnom saobraćaju i naknade koje plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku⁴;
- naknada iz drugih izvora;

Dakle, Agencija je pravni subjekat koji se dominantno finansira iz međunarodnih izvora, s tim u vezi dugoročno gledajući moraju se stvoriti uslovi da se u strukturi prihoda sve više povećava učešće ostalih zakonom predviđenih prihoda u odnosu na prihode od rutnih naknada. Treba napomenuti da su gotovo sve zemlje u regionu propisale i realizovale ovakav način finansiranja vazduhoplovnih vlasti.

² Treba imati u vidu da se planirani prilivi od Eurocontrol-a po osnovu fakturisanih rutnih naknada za 2023. godinu kao ključni prihodi Agencije u normalnim uslovima očekuju tek od kraja marta 2023. godine. Izuzetno slabi prilivi po osnovu rutnih naknada karakteristični su za prvu polovinu godine, a posebno za prvi kvartal, pa je neophodno da Agencija permanentno ima jedan dio sredstava po osnovu prihoda iz domaćih izvora.

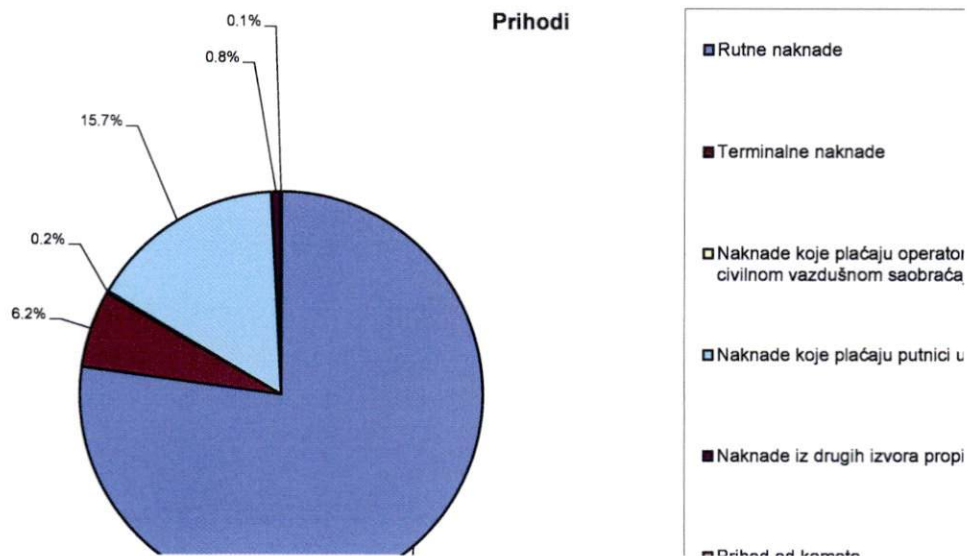
³ Ministarstvo saobraćaja i pomorstva je donijelo Pravilnik o visini naknada za izdavanje operativne licence, sertifikata, odobrenja i dozvola u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, broj 01/20). kojim se propisuje visina naknada za utvrđivanje ispunjavanja uslova za izdavanje operativne licence, sertifikata, dozvola, odobrenja, uvjerenja i drugih isprava i sprovođenja godišnjeg kontinuiranog nadzora, odnosno provjere kontinuirane ispunjenosti uslova u vazdušnom saobraćaju, koje su prihod Agencije saglasno odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju. Procijenjeni iznos ovih naknada je 43.300 eura.

⁴ Pravilnik o visini i načinu naplate naknade po toni prevezenog tereta i po odlazećem putniku u vazdušnom saobraćaju („Službeni list Crne Gore“, br. 072/20 od 19.07.2020. godine) donešen u 2020. godini dok su planiranih sredstava Agencija po osnovu putničkih i robnih naknada obračunata u iznosu od 900.000 eura na osnovu ostvarenih prihoda po ovom osnovu u 2022. godini.

PLANIRANI PRIHODI U 2023. GODINI

Redni broj	Naziv prihoda	Mjesečni	Godišnji
1.	Rutne naknade – Eurocontrol	364.693,75	4.376.325,00
2.	Terminalne naknade	29.166,67	350.000,00
3.	Naknade koje plaćaju operatori vazduhoplova po toni prevezene robe u civilnom vazdušnom	833,34	10.000,00
	Naknade koje plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku	74.166,67	890.000,00
	Naknade iz drugih izvora propisane Zakonom	3.608,34	43.300,00
4.	Prihodi od kamata	250,00	3.000,00
UKUPNO		472.718,75	5.672.625,00

U strukturi planiranih prihoda za 2023. godinu najznačajniju stavku i dalje predstavljaju prihodi od rutnih naknada od Eurokontrol-a sa 77,1%, zatim slijede prihodi od naknada koje plaćaju operateri vazduhoplova po prevezenom putniku u odlasku 15,7%, prihodi od naknada koje plaćaju operateri vazduhoplova po toni prevezene robe sa 0,2%, prihodi od od terminalnih naknada 6,2%, kao i naknade iz drugih izvora 0,8% propisane Zakonom i prihodom od kamata 0,1%.

Dugoročno gledano, imajući u vidu utvrđene principe Eurocontrol-a ovakva proporcija prihoda trebalo bi se značajno korigovati u pravcu da se dosadašnje finansiranje troškova Agencije koje se najvećim dijelom odnosi na prilive od strane Eurocontrol-a, nadomjesti prihodima iz domaćih izvora u skladu sa Zakonom čime bi se procenat njihovog učešća u ukupnim prihodima povećao.

Dakle, dominantan izvor finansiranja Agencije u ovom trenutku je još uvijek iz međunarodnih izvora tj od prihoda po osnovu rutnih naknada.

2. PLAN RASHODA

Planirani rashodi Agencije za 2023. godinu iznose 5.245.142,53 eura.

Planirani rashodi Agencije utvrđeni su na osnovu projekcije aktivnosti datih u godišnjem programu rada, rashoda u tekućoj godini, kao i na osnovu planiranih rashoda u narednoj godini. Dati planirani iznosi rashoda, kroz pojedinačne stavke, odražavaju realne potrebe za funkcionisanjem Agencije u toku 2023. godine.

Komentar strukture rashoda:

Bruto zarade zaposlenih

Bruto zarade zaposlenih za 2023. godinu, planirane su u iznosu od 2.782.108,14 eura za 60 izvršilaca⁵, i to:

- troškovi neto zarada zaposlenih	1.773.327,40 eura
- troškovi poreza na zarade	380.788,46 eura
- troškovi doprinosa iz i na zarade	627.992,28 eura.

⁵Pravilnikom o izmjenama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije utvrđen je ukupan broj od 60 izvršilaca. Važna je činjenica da je zbog svoje specifičnosti i unikatnosti u finansiranju, Agencija u kontinuitetu od njenog osnivanja, izuzeta iz politike ograničavanja zarada u javnom sektoru. Ovakav stav proistekao je iz činjenice da su takvi standardi utvrđeni od strane ICAO i da bi suprotna rješenja značila gubitak stručnih specijalizovanih kadrova Agencije, ugrožavanje normalnog funkcionisanja Agencije a samim tim i ugrožavanje postignutog stepena sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori.

Bruto naknade Savjeta

Bruto naknade Savjeta za 2023. godinu u iznosu od 124.474,44 eura projektovane su na osnovu važećih odluka u skladu sa Zakonom i Statutom Agencije.

Ostala primanja i naknade zaposlenih

Ostala primanja i naknade zaposlenih za 2023. godinu planirani su u ukupnom iznosu od 221.250,00 eura. Sastoje se iz troškova prevoza zaposlenih u iznosu od 37.368,00 eura, troškova zimnice u iznosu od 60.537,00 eura, ostale lične naknade u iznosu od 49.000,00 eura i troškova poreza i doprinosa u iznosu od 74.345,00 eura, obračunavaju se u skladu sa Pravilnikom o zaradama, naknadama zarada i ostalim pravima i obavezama zaposlenih u Agenciji.

Službena putovanja i obuke zaposlenih

Službena putovanja i obuke obuhvataju troškove službenih putovanja i obuka u zemlji (prevoz, smještaj i dnevnice), troškove službenih putovanja i obuka u inostranstvu (prevoz, smještaj i dnevnice) i planirani su za 2023. godinu u iznosu od 175.000 eura. Agencija ima veoma širok dijapazon međunarodnih obaveza, prvenstveno kroz učešće u upravljačkim i ekspertskim grupama EUROCONTROL-A, EASA i ECAC i dijelom ICAO. Kod planiranja ovih rashoda uzeli su se u obzir troškovi za ovu poziciju nastali u 2022. godinu uvećani za određeni procenat.

Rashodi za energiju i ostale režije

Rashodi za energiju i ostale režije za 2023. godinu, koji se odnose na rashode za gorivo, električnu energiju, vodu, usluge čistoće i usluge deponovanja otpada, planirani su na osnovu prosječnih godišnjih izdataka u ukupnom iznosu od 28.000,00 eura i neophodni su za nesmetano odvijanje poslovanja Agencije.

Rashodi za materijal i usluge

Rashodi za materijal i usluge obračunati su na osnovu prosječnih utrošaka određene vrste materijala u prethodnoj godini i očekivanog nivoa aktivnosti Agencije, planirani su za 2023. godinu u ukupnom iznosu od 152.797,50 eura. Osnovni elementi ove grupe troškova su: rashodi za kancelarijski materijal i ostali potrošni materijal, telefonske usluge, osiguranje imovine i zaposlenih, bankarske provizije, izdatke za plaćanje revizije godišnjih finansijskih iskaza i ostale neproizvodne usluge.

Troškovi održavanja osnovnih sredstava

Obuhvataju troškove servisa i popravke vozila i usluge tekućeg održavanja osnovnih sredstava i materijala za tekuće održavanje osnovnih sredstava, planirani su za 2023. godinu u iznosu od 53.939,50 eura. Obračunati su na osnovu prosječnih godišnjih izdataka za tekuće održavanje.

Ostali poslovni rashodi

Ostali poslovni rashodi planirani su za 2023. godinu u iznosu od 1.527.572,95 eura. U njima najveće učešće imaju troškovi članarina međunarodnim organizacijama tj kontribucije od Eurokontrola u iznosu od 475.000,00 eura i troškovi za traganje i spašavanje (SAR) u iznosu od 755.000,00 eura. Ostale troškove čine: troškovi zakupa u iznosu od 51.000,00 eura (troškovi za licence za sistemski softver 50.000,00 eura, održavanje softvera za administraciju, monitoringi update radnih stanica i servera u iznosu od 1.000,00 eura). Trošak za uslugu održavanja informaciono-komunikacionog sistema i ostalih sistema Agencije planiran je u iznosu od 54.122,95 eura, prije svega zbog potrebe zadovoljenja zakonskih obaveza u vezi sa primjenom sistema tehničke zaštite i integracije informacionog sistema (IS) Agencije sa sistemima tehničke zaštite, kao i njegove konsolidacije, što iziskuje potrebu za nadogradnjom kapaciteta i resursa serverske računarske opreme i uređaja za čuvanje podataka u informacionog sisteman (IS).

U ostale poslovne rashode spadaju i trošak usluga fizičko-tehničke zaštite u iznosu od 40.000,00 eura troškovi reprezentacije i organizacije međunarodnih skupova u iznosu od 39.950,00 eura, troškovi za stručnu literaturu i ostale stručne publikacije planirani u iznosu od 4.000,00 eura, troškovi usluga tehničkog projektovanja u iznosu od 3.500,00 eura. Troškovi privremenih i povremenih poslova planirani su u iznosu od 65.000,00 eura. Izdaci za jednokratne pomoći i donacije planirani su u iznosu od 40.000,00 eura. Agencija će, kao društveno odgovorna institucija odgovarati na molbe humanitarnog karaktera u mjeri svojih raspoloživih sredstava.

Trošak osnovnih sredstava tj trošak amortizacije obračunava se u skladu sa Zakonom o računovodstvu i reviziji i nema uticaja na novčani tok za 2023. godinu planiran je u iznosu od 180.000,00 eura.

PLANIRANI RASHODI ZA 2023. GODINU

(u eur)

Redni broj	Naziv rashoda	mjesečni	godišnji
------------	---------------	----------	----------

1	Bruto zarade zaposlenih	231.842,35	2.782.108,14
	troškovi neto zarada zaposlenih	147.777,28	1.773.327,40
	troškovi poreza na zarade	31.732,38	380.788,46
	troškovi doprinosa iz i na zarade	52.332,69	627.992,28

2	Bruto naknade Savjeta	10.372,87	124.474,44
	troškovi neto naknada	7.216,47	86.597,64
	troškovi poreza na naknade	920,23	11.042,76
	troškovi doprinosa na naknade	2.236,17	26.834,04

3	Ostala primanja i naknade	18.437,50	221.250,00
	troškovi prevoza zaposlenih	3.114,00	37.368,00
	troškovi zimnice	5.044,75	60.537,00
	troškovi ostalih naknada (nacion odb, komis i dr)	4.083,33	49.000,00
	troškovi poreza i doprinosa	6.195,42	74.345,00

4	Službena putovanja i obuke	14.583,33	175.000,00
	troškovi dnevnica za službena putovanja i obuke	3.750,00	45.000,00
	troškovi smještaja za službena putovanja i obuke	2.916,67	35.000,00
	troškovi prevoza na službeno putovanje i obuke	833,33	10.000,00
	troškovi avio prevoza na službeno putovanje i obuku	6.250,00	75.000,00
	trošak kotizacije	833,33	10.000,00

5	Rashodi za energiju	2.333,33	28.000,00
	troškovi goriva	833,33	10.000,00
	troškovi režije (električne energije, voda čistoća)	1.500,00	18.000,00

6	Rashodi za materijal i usluge	12.733,13	152.797,50
	trošak kancelarijski materijal i ost. potroš. mater	2.000,00	24.000,00
	trošak štamparskih usluga	666,67	8.000,00
	trošak sitan inventar	325,00	3.900,00
	trošak nabavke službenih odijela	499,13	5.989,50
	troškovi telekomunikacionih usluga	3.664,92	43.979,00
	troškovi platnog prometa	1.250,00	15.000,00
	troškovi osiguranja (život. osig. zaposl. i imovine)	2.916,67	35.000,00
	troškovi revizije	412,50	4.950,00
	troškovi usluga odnosi s javnošću	499,13	5.989,50
	troškovi konsalting usluga	499,13	5.989,50

7	Troškovi održavanja osnovnih sredstava	4.494,96	53.939,50
	servis i popravka vozila	1.000,00	12.000,00
	tekuće održavanje osn.sred. i dr. trošk.održavanja	3.494,96	41.939,50

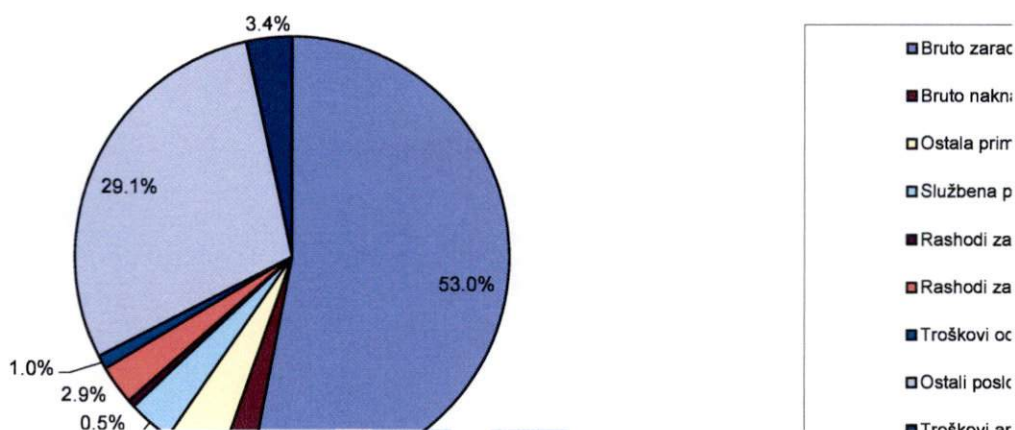
8	Ostali poslovni rashodi	127.297,75	1.527.572,95
	trošak zakupa (lic.sistem. soft., mjesni vod, internet)	4.250,00	51.000,00
	tekuće održavanje informac.-komunikac. sistema	4.510,25	54.122,95
	trošak usluga fizičko tehničke zaštite posl. prostora	3.333,33	40.000,00
	trošak usluga tehničkog projektovanja	291,67	3.500,00
	troškovi reprezentacije i međunarodnih događaja	3.329,17	39.950,00
	troškovi članarina međunarodnim organizacijama	39.583,33	475.000,00
	stručna i ostala literatura (publikacije, časopisi)	333,33	4.000,00
	troškovi jednokratnih pomoći donacija i humanit	3.333,33	40.000,00
	trošk. privremenih i povrem. poslova i dr. poslova	5.416,68	65.000,00
	troškovi traganja i spašavanja-SAR	62.916,68	755.000,00
	troškovi kamata	-	-

9	Osnovna sredstva	15.000,00	180.000,00
	troškovi amortizacije	15.000,00	180.000,00

	Ukupno	437.095,21	5.245.142,53
--	---------------	-------------------	---------------------

Rashodi

U strukturi planiranih rashoda za 2023. godinu najznačajniju stavku predstavljaju bruto zarade zaposlenih 53%, zatim slijede ostala poslovna opterećenja sa 29,1% (u čijoj strukturi, dominantno učestvuju kontribucije međunarodnoj organizaciji i rashodi za SAR), zatim troškovi za ostala primanja i naknade 4,2%, bruto naknade Savjetu 2,4%, rashodi za materijal i usluge 2,9%, troškovi za službena putovanja 3,3%, amortizacija 3,4%, rashodi za energiju 0,5%, troškovi za održavanje osnovnih sredstava 1%.

* * *

Kao i u prethodnim godinama prilikom realizacije Finansijskog plana za 2023. godinu, Agencija će se dominantno rukovoditi principima racionalnosti i domaćinskog poslovanja, posebno kada se imaju u vidu rashodi. To znači da će i u toku 2023. godine, biti permanentno praćena finansijska situacija i da će ukoliko se ukaže potreba doći do dodatne restrikcije troškova, do onog nivoa koji ne smije ugroziti izvršenje zakonskih funkcija Agencije, odnosno sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja.

3. REALIZACIJA PLANA za 2023. godinu

Ovaj plan za 2023. godinu, predstavlja projekciju na osnovu raspoloživih podataka i informacija u vrijeme njegovog donošenja, što znači da u toku realizacije može biti dopunjen i izmijenjen. Raspored sredstava po finansijskom planu vrši se u skladu sa opštim aktima Agencije, donijetim odlukama, programima i planovima rada, zaključenim ugovorima i drugim aktima koje donosi Agencija u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju u cilju izvršavanja obaveza zadataka iz nadležnosti Agencije.

PLAN INVESTICIJA U 2023. GODINI

Investicije za 2023. godinu su planirane u iznosu od 496.868,50 eura i detaljno su obrazložene u Prilogu 1.

PRILOG 1.

~~PLAN INVESTICIJA ZA 2023. GODINU~~ ~~Plan za 2023. godinu su planirane u iznosu od 496.868,50 eura i detaljno su obrazložene u Prilogu 1.~~

Br.	Plan investicija za 2023. godinu	Procijenjena vrijednost
1.	Nabavka opreme za sistem tehničke zaštite Agencije	50.000,00
2.	Nabavka serverske opreme i rezervnih djelova informacionog sistema	30.000,00
3.	Nabavka računarske opreme	20.000,00
4.	Nabavka softvera za kontrolu štampe na štampačima	5.989,50
5.	Nabavka multifunkcionalnih (centralizovanih) štampača	5.989,50
6.	Nabavka kancelarijske opreme	5.989,50
7.	D2D uređaj za backup podataka	19.000,00
8.	2 switch mrežna komunikacija uređaja	19.000,00
9.	Softver NESUS	5.900,00
10.	Izrada programskog paketa za registraciju operatora bespilotnih vazduhoplova i postupak provjere pilotskog osoblja	20.000,00
11.	Nabavka vozila	65.000,00
12.	Nabavka poslovno-skladišnog prostora	250.000,00
	Ukupno	496.868,50

Plan Investicija za 2023. godinu planiran je u iznosu od 496.868,50 eura a njegovu osnovu predstavlja i dio nerealizovanog plana investicija za 2022. godinu. Shodno tome a u skladu sa zakonskim propisima i procedurama javnih nabavki, Agencija će donijeti Plan javnih nabavki za 2023. godinu.

Komentar Investicija planiranih za 2023. godinu:

1. Nabavka opreme za sistem tehničke zaštite Agencije

Odredbama *Zakona o zaštiti lica i imovine* (koji je stupio na snagu u januaru 2014. godine) i *Pravilnika o bližem sadržaju plana zaštite obavezno šticećenih objekata*, uređuje se zaštita pravnih lica i njihove imovine, koje ne obezbjeđuje država, u pogledu fizičke i tehničke zaštite.

U članu 14 tačka 6 prethodno navedenog zakona, navedeno je da su, pored ostalih objekata, i obavezno šticećeni objekti od značaja za saobraćaj u svim vrstama saobraćaja.

U članu 16 je propisano da se zaštita obavezno šticećenih objekata vrši se na osnovu plana zaštite, koji, na osnovu ugovora iz člana 10 ovog zakona, izrađuje privredno društvo, drugo pravno lice i preduzetnik koji obavljaju djelatnost zaštite.

Zakonom i pravilnikom je propisano da Plan zaštite sadrži i Projekat tehničke zaštite obavezno šticećenog objekta, kojim se pored ostalog predviđaju i projektuju odgovarajuća sredstva i komponente tehničke zaštite (prilazi, prostori i predmeti koje treba štiti, prostori koje treba nadgledati, način i mjesto signalizacije alarma, režim rada zaštitnih zona, vrsta rezervnog napajanja električnom energijom, vrsta tehničke zaštite, smještaj uređaja i opreme za tehničku zaštitu, način postavljanja instalacija; komponente sistema: alarmni sistemi, video nadzor, sistemi za kontrolu i pristup, komunikacione veze i sistemi za kontrolu obilaska objekta, lokacija operativnog centra).

U članu 13 Zakona propisano je da se tehnička zaštita vrši upotrebom sredstava koja imaju propisani kvalitet, u skladu sa utvrđenim međunarodnim standardima, oko šticećenog objekta i u granicama šticećenog prostora.

Uzimajući u obzir prethodno navedeno procjenjuje se da će Agencija biti u obavezi da izvrši nabavku usluge izrade plana zaštite kao i nabavku adekvatnih sistema za tehničku zaštitu u procijenjenoj vrijednosti od 50.000,00 eura.

Ukupna procijenjena vrijednost za nabavku opreme za sistem tehničke zaštite Agencije iznosi 50.000,00 eura

2. Nabavka serverske opreme i rezervnih uređaja za potrebe informacionog sistema Agencije

Postojeći serveri HP Proliant DL380 G8 u neprestanoj upotrebi (neprestani 24 časovni rad) od marta 2014. godine. S obzirom da se serverski uređaj sastoji od znatnog broja mehaničkih i električnih djelova koji mogu da otkazu posle neprestanog rada u trajanju od 8 godina, neophodno je postojeće serverske uređaje zamijeniti novim prije nego počnu da otkazuju njihove vitalne komponente kao što su hard diskovi (na kojima se čuvaju podaci) i jedinice napajanja električnom energijom.

Postojećim serverskim uređajima u Agenciji je istekla fabrička tehnička i servisna podrška. Serveri su u statusu EOSL. EOSL (end-of-service-life) označava završnu fazu zivotnog ciklusa hardvera. Kraj radnog vijeka (EOSL) ili kraj podrške je kada proizvođač prestane da prodaje dio opreme i ne pruža usluge održavanja ili ažuriranja datog hardvera. Kao posljedica EOSL nije moguće izvršiti proširenje kapaciteta diskovnog prostora postojećih serverskih uređaja niti dobiti podršku i intervenciju u slučaju potrebe nabavke rezervnog dijela prilikom eventualnog kvara na uređaju. U

osnovi, EOSL je završna faza životnog ciklusa neke opreme. Usljed otkaza, tj. zastoja, u radu serverskih uređaja došlo bi do privremenog prestanka funkcionisanja kompletne platforme IS ACV. To bi posljedično značilo prestanak funkcionisanja svih servera, a time i nedostupnost sistema elektronske pošte (email), nemogućnost pristupa dokumentima koji se čuvaju na file serveru, nepotpuno funkcionisanje sistema antivirusne zaštite, dostupnosti neophodnih kritičnih update-a sistema i ostalih bitnih sistemskih funkcionalnosti IS.

Što se tiče predstojećih planiranih aktivnosti u vezi nadogradnji IS ACV, potrebno je uraditi minimalno sledeće:

- Upgrade virtuelizacije platforme na softversku verziju VMware ESXi 6.7,
- Upgrade Exchange servera,
- Upgrade Windows servera,
- Potrebno je planirati upgrade datih ESXi hostova sa dodatnim RAM resursima jer u slučaju potrebe za uvođenjem novih produkcionih servisa na datoj platformi HA funkcionalnost neće biti aktivna.

Nabavka baterije za UPS uređaje preporučuje se od strane proizvođača UPS uređaja nakon 3-4 godine radi smanjenja kapaciteta ovih baterija i degradacije njihovih performansi.

Agencija ima tri uređaja za neprekidno napajanje serverske i komunikacione opreme nabavljena početkom 2014. godine i od tada su u neprekidnom radu, te se zbog toga predlaže blagovremena nabavka i zamjena baterija, prije nego dođe do otkazivanja njihove funkcionalnosti.

Procijenjena vrijednost nabavke je 30.000,00 eura.

3. Nabavka računarske opreme

Predviđena je nabavka računarske opreme i pribora u iznosu od 20.000 eura. Procjena potrebnog iznosa za ovom vrstom opreme, za potrebe izrade plana, urađena je na osnovu iskazanih potreba pojedinih organizacionih jedinica Agencije i pojedinačnih zahtjeva zaposlenih, kao i na osnovu predviđanja potreba za nabavkom računarske opreme u 2023. godini.

Procijenjena vrijednost nabavke računarske opreme je 20.000,00 eura.

4. Nabavka softvera za kontrolu štampe na štampačima

U 2023. godini predviđena je nabavka softvera za kontrolu štampe na štampačima radi racionalnije potrošnje kancelarijskog materijala.

Procijenjena vrijednost nabavke softvera za kontrolu štampe na štampačima je 5.989,50 eura.

5. Nabavka multifunkcionalnih (centralizovanih) štampača

Predviđena je nabavka multifunkcionalnih (centralizovanih) štampača pošto su postojeći štampači u vrlo lošem stanju i izloženi su čestim servisima. Štampači su instalirani u martu 2014. godine, što znači da rade u punom pogonu skoro 8 godina. **Procijenjena vrijednost nabavke je 5.989,50 eura.**

6. Nabavka kancelarijske opreme

Planirana je nabavka nedostajuće kancelarijske opreme u iznosu od **5.989,50 eura.**

7. D2D uređaj za backup podataka

Nabavkom backup uređaja D2D omogućila bi se implementacija sistema za izradu rezervnih kopija bitnih podataka sa backup servera. Na ovaj način bi se omogućila svakodnevna automatizovana izrada rezervnih kopija podataka, koji su bitni za rad Agencije koji se nalaze na backup serveru. Ti podaci ne bi bili na mreži već na hard copy diskovima, što je osnovni preduslov dodatne sigurnosti backupa podataka po preporukama IT bezbjedonosnih standarda. **Procijenjena vrijednost nabavke je 19.000,00 eura.**

8. Dva switch mrežna komunikacija uređaja

U skladu sa planiranom nabavkom serverske opreme, neophodno je planirati nabavku dva mrežna komunikaciona uređaja (switch). Postojeći su u funkciji takođe 8 godina i neophodna im je zamjena. Na taj način bismo obezbijedili sigurno funkcionisanje mrežne komunikacije između klijentskih računara i serverske infrastrukture. **Procijenjena vrijednost nabavke je 19.000,00 eura.**

9. Softver NESUS

Nesus je skener mrežnih ranjivosti koji koristi arhitekturu uobičajenih ranjivosti i izloženosti za lako umrežavanje bezbjedonosnih alata. Ovaj softver koristi jednostavnu arhitekturu koja opisuje prijetnje i potencijalne napade na mrežno okruženje. U saglasju sa postojećim Endpoint softverom koji iammo, dodatno ćemo unaprijediti bezbjednost mreže. **Planirana je nabavka u iznosu od 5.900,00 eura.**

10. Izrada programskog paketa za registraciju operatora bespilotnih vazduhoplova i postupak provjere pilotskog osoblja

Potrebno je uspostaviti sistem za registraciju UAS za čiji je projekat obavezna sertifikacija i za operatore UAS i vazduhoplovno-modelarskih klubova i njihovih članova koji se zahtijeva EU Regulativom 2019/947 čije je transponovanje po PPCG planirano za IV kvartal ove godine. Na novaj način ćemo uskladiti proces registracije odnosno sistem za registraciju sa sistemom koji je neophodan kako bi se ispoštovali zahtjevi koji su propisani ovom regulativom. **Planirana je nabavka u iznosu od 20.000,00 eura.**

11. Nabavka vozila za potrebe Agencije

U cilju redovnog obavljanja poslovanja Agencije, planira se nabavka vozila zbog dotrajalosti i oštećenja postojećih vozila. **Procijenjena vrijednost nabavke vozila je 65.000,00 eura.**

12. Nabavka poslovno-skladišnog prostora

U 2023. godini zbog nedostatka poslovno-skladišnog prostora u Agenciji potrebno je realizovati njegovu kupovinu. Kupovinom adekvatnog poslovno-skladišnog prostora uključujući i njegovo obezbjeđenje, riješio bi se navedeni problem za duži vremenski period. **Procijenjena vrijednost poslovno-skladišnog prostora je okvirno planirana u iznosu od 250.000,00 eura.**

Zaključna razmatranja:

Finansijski plan za 2023. godinu sa projekcijom prihoda u iznosu od 5.672.625,00 eura i rashoda u iznosu od 5.245.142,53 eura, biće realizovan iz sopstvenih izvora finansiranja u skladu sa članom 13 stav 1 Zakona o vazдушnom saobraćaju ("Službeni list CG", broj 30/12 i 30/17), čime će biti obezbijeđeno nezavisno finansiranje vazduhoplovne vlasti iz sopstvenih izvora.

Sastavni dio finansijskog plan za 2023. godinu, predstavlja Plan investicija u iznosu od 496.868,50 eura.

Konkretno, svi ključni prihodi Agencije za civilno vazduhoplovstvo, a to su: rutne naknade, terminalne naknade i naknade na odlazeće putnike zavisiće isključivo od povećanja broja letova i broja putnika u našoj naplatnoj zoni.

Naravno, osnovna svrha realizacije Finansijskog plana za 2023. godinu, biće izvršenje osnovnih zakonskih i međunarodnih obaveza Agencije, dominantno se rukovodeći principima racionalnosti i domaćinskog poslovanja sa ključnim ciljem očuvanja dostignutog nivoa sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja.

CRNA GORA
AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO

***Program rada
Agencije za civilno vazduhoplovstvo
za 2023. godinu***

decembar 2022. godine

SADRŽAJ

I Uvodni dio	3
a) O Agenciji.....	3
b) Međunarodni aspekti djelovanja Agencije.....	3
II Poslovi iz nadležnosti Agencije za civilno vazduhoplovstvo.....	5
III Programske aktivnosti Agencije.....	8
a) Izvršavanje obaveza i aktivnosti utvrđenih zakonom, podzakonskim aktima i drugim dokumentima koji regulišu oblast civilnog vazduhoplovstva, a posebno onih koje se odnose na sigurnost vazdušnog saobraćaja i bezbjednost civilnog vazduhoplovstva	8
1) Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe.....	12
2) Sektor za sigurnost vazdušnog saobraćaja.....	17
3) Menadžer Sistema upravljanja sigurnošću	25
4) Menadžer Sistema za praćenje usklađenosti	31
5) Odjeljenje za bezbjednost i olakšice u civilnom vazduhoplovstvu	32
6) Referat za vazduhoplovnu medicinu	34
b) Vršenje inspekcijskog i kontinuiranog nadzora nad vazduhoplovnim subjektima i njihovim osobljem u cilju praćenja kontinuiranog ispunjavanja uslova i propisanih tehničkih zahtjeva na osnovu kojih im je Agencija izdala certifikat ili odobrenje.....	36
IV Donošenje akata iz nadležnosti Agencije i pripremanje stručnih osnova za izradu podzakonskih akata iz nadležnosti Ministarstva	37
V Međunarodna saradnja Agencije	40
a) Saradnja sa Evropskom unijom u oblasti vazdušnog saobraćaja	40
b) Saradnja sa međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama	42
c) Bilateralna i multilateralna saradnja	44
VI Kontrolne posjete međunarodnih organizacija.....	47
VII Kadrovsko i materijalno-tehničko osposobljavanje.....	49
a) Kadrovsko osposobljavanje Agencije	49
b) Obuka i stručno usavršavanje zaposlenih	50
c) Materijalno-tehničko osposobljavanje.....	51
VIII Izrada programa, planova i izvještaja	51
IX Prilozi.....	52

I Uvodni dio

Pravni osnov za donošenje Programa rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu utvrđen je članom 10 stav 1 tačka 2 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 82/20), kojim je propisano da Savjet Agencije za civilno vazduhoplovstvo donosi godišnji program rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo.

Odredbom člana 16 stav 1 tačka 8 Statuta Agencije za civilno vazduhoplovstvo, broj: 01/1-2566/18 od 27.11.2018. godine, propisano je da direktor Agencije predlaže Savjetu Agencije godišnji program rada.

U skladu sa navedenim odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju i Statuta Agencije za civilno vazduhoplovstvo pripremljen je Program rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu.

a) O Agenciji

Odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju propisani su pravni položaj, nadležnost i organizacija Agencije za civilno vazduhoplovstvo (u daljem tekstu: Agencija), upravljanje i rukovođenje Agencijom, organi Agencije i njeno poslovanje.

Članom 5 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da je Agencija nezavisno pravno lice koje vrši javna ovlašćenja u skladu sa ovim zakonom, da je osniva Vlada Crne Gore, da je samostalna u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti i da za svoj rad odgovara Vladi. Organi Agencije su Savjet Agencije i direktor Agencije.

b) Međunarodni aspekti djelovanja Agencije

Zakonom o vazdušnom saobraćaju, članom 6 stav 1 tačka 14, propisano je da Agencija sarađuje sa organima drugih država nadležnim za civilno vazduhoplovstvo.

Međunarodne organizacije iz oblasti vazdušnog saobraćaja od posebnog značaja za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore su:

- Međunarodna organizacija civilnog vazduhoplovstva (ICAO – *International Civil Aviation Organization*),
- Agencija Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja (EASA – *European Union Aviation Safety Agency*),
- Evropska konferencija civilnog vazduhoplovstva (ECAC – *European Civil Aviation Conference*),
- Evropska organizacija za sigurnost vazdušne plovidbe (EUROCONTROL – *European Organization for the Safety of Air Navigation*).

Crna Gora je 13. marta 2007. godine postala 189. punopravna članica Međunarodne organizacije civilnog vazduhoplovstva (ICAO), specijalizovane organizacije Ujedinjenih nacija zadužene za stalni nadzor sprovođenja ciljeva Konvencije o međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu (*Convention on International Civil Aviation*), poznatije kao Čikaška konvencija (*Chicago Convention*).

Postavši prethodno punopravan član ICAO-a, što je predstavljalo preduslov, Crna Gora je postala i punopravan član Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva (ECAC) 25. juna 2008. godine. Glavni cilj ECAC-a je unapređenje sigurnog, djelotvornog i kontinuiranog razvoja sistema evropskog vazdušnog saobraćaja, kroz harmonizaciju postupaka upravljanja vazdušnim saobraćajem među državama članicama i unapređenje tih postupaka između država članica i drugih država u svijetu.

Crna Gora je 1. jula 2007. godine postala punopravan član Evropske organizacija za sigurnost vazdušne plovidbe (EUROCONTROL), organizacije koja je prvenstveno zadužena za sigurnost vazdušne plovidbe. Članstvo Crne Gore i njeno puno učešće u radu upravljačkih i stručnih tijela ove evropske organizacije, od velikog značaja za siguran i jednoobrazan pristup država članica, ostvaruje se na osnovu Protokola o konsolidaciji Međunarodne konvencije o saradnji u oblasti bezbjednosti (*Safety*) vazdušne plovidbe EVROCONTROL od 13. decembra 1960. godine, sa izmjenama i dopunama (Zakon o ratifikaciji, „Službeni list SCG – Međunarodni ugovori“, br. 18/04 i 19/04) i Multilateralnog sporazuma o rutnim naknadama (*Multilateral Agreement relating to Route Charges*, „Službeni list SCG – Međunarodni ugovori“, broj 04/05).

Crna Gora je 09. juna 2006. godine potpisala Multilateralni sporazum između Evropske zajednice i njenih država članica i Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Bugarske, Republike Hrvatske, bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Island, Republike Crne Gore, Kraljevine Norveške, Rumunije, Republike Srbije i Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja (*European Common Aviation Area (ECAA) Agreement*, u daljem tekstu: ECAA Sporazum). Skupština Crne Gore ratifikovala je ovaj Sporazum 9. oktobra 2007. godine, i isti je stupio na snagu 26. oktobra 2007. godine objavljivanjem Zakona o ratifikaciji ECAA Sporazuma („Službeni list RCG“, broj 62/07 i „Službeni list CG – Međunarodni ugovori“, broj 1/11). Cilj ovog Sporazuma je stvaranje zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja zasnovanog na slobodnom pristupu tržištu i zajedničkim pravilima u oblastima sigurnosti, bezbjednosti, upravljanja vazdušnim saobraćajem i uticaja na životnu sredinu.

ECAA Sporazum je u Evropskoj uniji stupio na snagu tek u decembru 2017. godine (11 godina nakon potpisivanja) pa je, imajući u vidu veliki broj akata koje je usvojila u periodu od njegovog potpisivanja, Evropska komisija bila u obavezi da donese novi ažurirani Aneks 1. Novi, ažurirani Aneks 1 zvanično je objavljen u Službenom listu EU („*Official Gazette of European union*“) u avgustu 2019. godine kao sastavni dio Odluke br. 1/2019 ECAA Zajedničkog Komiteta od 31. jula 2019. godine kojom se zamjenjuje Aneks I ECAA Sporazuma o pravilima koja se primjenjuju na civilno vazduhoplovstvo [2019/1343] (*DECISION No 1/2019 of 31 July 2019 replacing Annex I to the ECAA Agreement on the rules applicable to civil aviation - OJL211/4 of 12.08.2019*). Obaveza Crne Gore je da u narednoj godini transponuje ovaj akt u nacionalno zakonodavstvo. Predlog zakona o potvrđivanju izmjena Multilateralnog sporazuma između Evropske zajednice i njenih država članica o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja (ECAA Sporazum) je u oktobru 2021. godine prošao Vladinu proceduru. Kako je u međuvremenu izabrana nova Vlada, povučeni su svi propisi iz Skupštine i vraćeni u Vladinu proceduru. Vlada je u oktobru 2022. godine opet usvojila izmjene ECAA i prosljedila ga Skupštini na usvajanje.

Agencija Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja (EASA) je organizacija Evropske unije osnovana s ciljem razvijanja zajedničkih standarda sigurnosti i obezbjeđivanja njihove jedinstvene primjene u Evropskoj uniji (EU), sa sjedištem u Kelnu (Njemačka). Osnovne djelatnosti preuzela je od Zajedničkih vazduholovnih vlasti (*Joint Aviation Authorities – JAA*), nakon prestanka rada te organizacije, 2007. godine. EASA je u međuvremenu proširila svoje nadležnosti, preuzimanjem obaveze izrade vazduhoplovnih standarda i propisa iz oblasti upravljanja vazdušnim saobraćajem (*Air*

Traffic Management – ATM) i aerodroma, kao i vršenja nadzora i nad njihovom primjenom. Punopravno članstvo u EASA-i, za sada, ostvaruju samo države članice EU, dok za ostale evropske države postoji mogućnost ostvarenja posebnog statusa i aktivnog učešća u radu EASA-e putem zaključivanja tzv. „Radnih aranžmana“ (*Working Arrangements*). Uredbe koje priprema i predlaže EASA, a usvajaju institucije EU, obavezujuće su za države članice EU, a u zavisnosti od vrste potpisanih aranžmana i za ostale države.

Crna Gora je prvi Radni aranžman sa EASA-om potpisala 7. jula 2009. godine. Osnov za potpisivanje tog aranžmana predstavljala je tzv. Osnovna Uredba br. 216/2008 (*Basic Regulation 216/2008*). Kako je 2009. godine Uredba br. 216/2008 izmijenjena i dopunjena Uredbom 1108/2009, kojom se nadležnosti EASA-e proširuju i na oblast ATM/ANS-a i aerodroma, direktor Agencije je izmijenjeni Aneks 1 Radnog Aranžmana potpisao 2. novembra 2011. godine.

Od 2011. do 2015. godine došlo je do brojnih promjena usljed kojih je EASA smatrala neophodnim da postojeći, tada već zastarjeli, Radni Aranžman zamijeni novim, koji je, nakon konsultacija i usaglašavanja, potpisan 25. februara 2015. godine u Kelnu od strane direktora Agencije i izvršnog direktora EASA-e. Ovaj Radni aranžman pokriva sve aspekte uređenja sigurnosti civilnog vazduhoplovstva i zaštite životne sredine kada su u pitanju proizvodi, djelovi, uređaji, osoblje, organizacije, aerodromi, kao i upravljanje vazdušnim saobraćajem i usluge vazdušne plovidbe, u skladu sa Uredbom (EZ) br. 216/2008 i njenim pravilima implementacije. Putem ovog Radnog aranžmana EASA ostvaruje saradnju sa Agencijom za civilno vazduhoplovstvo, između ostalog, i u sprovođenju odredbi ECAA Sporazuma relevantnih za sigurnost vazdušnog saobraćaja.

Prethodno je, takođe u Kelnu, 15. maja 2012. godine, sa EASA-om potpisan i Radni aranžman o sigurnosnim pregledima stranih vazduhoplova na platformi (*SAFA Working Arrangement*), koji se odnosi na obaveznu prikupljanja i razmjene informacija u odnosu na sigurnost vazduhoplova koji koriste aerodrome država članica EU i aerodrome država koje nijesu članice EU ali učestvuju u ovom programu, pa i aerodrome u Crnoj Gori. Imajući u vidu novitete u oblasti SAFA-e, na našu inicijativu od strane EASA-e smo dobili novi predlog Radnog aranžmana, čije se potpisivanje očekuje do kraja 2022. godine.

II Poslovi iz nadležnosti Agencije za civilno vazduhoplovstvo

Nadležnost Agencije propisana je odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju i podzakonskim aktima donesenim na osnovu ovog zakona, kao i odredbama Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG”, br. 18/11, 46/14 i 43/18).

Zakonom o vazdušnom saobraćaju Agenciji je prenešeno vršenje javnih ovlašćenja u oblasti vazdušnog saobraćaja, od kojih su najznačajnija sljedeća: izdavanje sertifikata i uvjerenja vazduhoplovnim subjektima o ispunjavanju uslova za obavljanje određene djelatnosti iz oblasti vazdušnog saobraćaja, izdavanje dozvola vazduhoplovnom osoblju, vršenje inspeksijskog nadzora nad sprovođenjem zakona i zaključenih međunarodnih ugovora, donošenje akata u skladu sa zakonom i akata radi sprovođenja ECAA sporazuma, drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, koji se, uz prethodnu saglasnost resornog ministarstva, objavljuju u „Službenom listu Crne Gore”.

Nadležnost Agencije je utvrđena odredbom člana 6 stav 1 Zakona o vazdušnom saobraćaju, kojom je propisano da Agencija:

1. izdaje certifikat vazdušnog operatora i operativnu licencu,
2. izdaje uvjerenje o tipu vazduhoplova, uvjerenje o plovidbenosti vazduhoplova, potvrdu o provjeri plovidbenosti vazduhoplova, potvrdu o registraciji,
3. izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova pravnom licu za održavanje vazduhoplova,
4. izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova pravnom licu za stručno osposobljavanje vazduhoplovnog osoblja,
5. izdaje certifikat i odobrenje za upotrebu civilnog aerodroma,
6. izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova pravnom licu za obezbjeđivanje kontinuirane plovidbenosti vazduhoplova,
7. izdaje dozvole i ovlašćenja civilnom vazduhoplovnom osoblju,
8. priprema stručne osnove za izradu programa, planova, podzakonskih akata koje donose Vlada i organ državne uprave nadležan za poslove saobraćaja,
9. donosi opšte akte u skladu sa ovim zakonom i akte radi sprovođenja ECAA sporazuma, drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, uz saglasnost Ministarstva,
10. donosi akte kojima se nalaže preduzimanje mjera radi uspostavljanja sigurnosti funkcionalnog sistema u cilju zaštite sigurnosti vazdušnog saobraćaja,
11. vodi registre i evidencije u skladu sa ovim zakonom,
12. vrši inspekcijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i zaključenim međunarodnim ugovorima,
13. vrši kontinuirani nadzor ispunjenosti uslova u skladu sa ovim zakonom,
14. sarađuje sa organima drugih država nadležnim za civilno vazduhoplovstvo,
15. vrši i druge poslove u skladu sa ovim zakonom i Statutom Agencije.

Odredbom člana 6 stav 3 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da je Agencija Nacionalni nadzorni organ koji obavlja poslove koji se odnose na: utvrđivanje usklađenosti pružanja usluga u vazdušnoj plovidbi sa propisanim zahtjevima, izdavanje certifikata pružaocu usluga u vazdušnoj plovidbi, kontinuirani nadzor nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi, nadzor nad upravljanjem vazdušnim saobraćajem, kao i druge poslove u skladu sa ovim zakonom i aktima Agencije.

Jedno od najznačajnijih javnih ovlašćenja koje je prenešeno Agenciji je obavljanje poslova inspekcijskog nadzora nad sprovođenjem Zakona o vazdušnom saobraćaju i propisa donesenih na osnovu ovog zakona, kao i zaključenih međunarodnih ugovora koji obavezuju Crnu Goru, a koji se odnose na: vazduhoplov i vazduhoplovnu komponentu, vazdušni saobraćaj, pružanje vazduhoplovnih usluga i pravila letenja, kao i aerodromske letne informacije, aerodrome i aerodromske usluge, letilišta, vazduhoplovno osoblje, pomoćno vazduhoplovno i drugo stručno osoblje, ispravnost i rad tehničkih sredstava i objekata vazdušne plovidbe.

Inspekcijski poslovi koji obuhvataju ovlašćenja za obavljanje pregleda, izricanje ograničenja i zabrana, naganje upravnih mjera, izdavanje prekršajnog naloga, podnošenje zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, kao i preduzimanje drugih mjera propisanih Zakonom o inspekcijskom nadzoru („Službeni list RCG“, broj 39/03 i „Službeni list CG“, br. 76/09, 57/11, 18/14, 11/15 i 52/16) i Zakonom o prekršajima („Službeni list CG“, br. 01/11, 06/11, 39/11, 32/14 i 51/17) i u 2023. godini će predstavljati jedan od prioriteta u radu, imajući u vidu da inspekcijski nadzor

značajno doprinosi zaštiti i dodatnom unapređenju dostignutog nivoa sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori.

Naime, članom 6 stav 1 tačka 12 i članom 151 stav 2 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da poslove inspekcijskog nadzora nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donešenih na osnovu ovog zakona vrši Agencija preko inspektora za vazdušni saobraćaj, u skladu sa ovim zakonom i zakonom kojim se uređuje inspekcijski nadzor.

Dodatno, Agenciji je propisano ovlašćenje da može da odobri, najduže na šest mjeseci, izuzeće od obaveze ispunjenja određenog administrativnog i drugog zahtjeva, ukoliko utvrdi da je vazduhoplovni subjekt na drugi način obezbijedio isti nivo sigurnosti vazdušnog saobraćaja koji se postiže primjenom tog zahtjeva.

Ovlašćeni inspektori Agencije su pripremili plan vršenja inspekcijskih nadzora za 2023. godinu, koji, zajedno sa planiranom dinamikom vršenja periodičnih kontinuiranih nadzora koji se sprovode nad radom vazduhoplovnih subjekata radi utvrđivanja kontinuirane ispunjenosti uslova na osnovu kojih je izdat certifikat tokom čitavog perioda njegovog važenja, predstavlja sastavni dio Plana inspekcijskih i kontinuiranih nadzora vazduhoplovnih subjekata za 2023. godinu, datog u **Prilogu 1**.

Odredbama Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG”, br. 18/11, 46/14 i 43/18) utvrđena je nadležnost Agencije u pogledu nadzora nad primjenom pojedinih odredbi ovog zakona. Naime, ovim zakonom propisano je da Agencija vrši nadzor nad primjenom odredbi koje se odnose na prava lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, kao i po prigovoru putnika, u slučaju uskraćivanja ukrcaja, otkazivanja ili dužeg kašnjenja leta. U slučaju prigovora lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti Agencija je nadležna za mirno rješavanje sporova između putnika i vazdušnog prevoznika i operatora aerodroma, dok je po prigovoru putnika u slučaju uskraćivanja ukrcaja, otkazivanja ili dužeg kašnjenja leta Agencija nadležna za mirno rješavanje sporova između putnika i vazdušnog prevoznika. U Vladinoj proceduri su izmjene navedenog Zakona, kako bi Agenciji bio dodijeljen inspekcijski nadzor u oblasti prava putnika koja se odnose na prigovore putnika, u slučaju uskraćivanja ukrcaja, otkazivanja ili dužeg kašnjenja leta.

Prioritet u radu Agencije u 2023. godini je vršenje poslova iz nadležnosti Agencije koji su utvrđeni Zakonom o vazdušnom saobraćaju, podzakonskim propisima i aktima Agencije donešenim na osnovu ovog zakona, Zakonom o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju i nacionalnim strateškim dokumentima iz oblasti vazdušnog saobraćaja, kao i potvrđenim i objavljenim ECAA Sporazumom i drugim međunarodnim dokumentima.

Realizacija navedenih programskih aktivnosti Agencije od ključnog je značaja za očuvanje potrebnog nivoa sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori. U tom smislu, da bi se održao visok nivo kvaliteta i stručnosti u radu Agencije, koji je konstatovan od svih nadležnih tijela Evropske komisije i međunarodnih vazduhoplovnih organizacija, neophodno je sačuvati i afirmisati postojeća zakonska rješenja koja utvrđuju organizaciono-pravni status Agencije i njenu nezavisnost, i koja omogućavaju obezbjeđivanje stručnog kadra i zadržavanje kompetentnosti, postojeći radno-pravni status zaposlenih i njihove adekvatne zarade, dalje unapređenje kontinuiranog i inspekcijskog nadzora i efikasno transponovanje evropskog i međunarodnog prava u naš pravni sistem, uz njegovu implementaciju.

Dakle, u cilju održavanja i dodatnog unapređenja nivoa sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja neophodno je da se dosljedno izvršavaju obaveze propisane zakonom, podzakonskim

aktima, strateškim dokumentima i programima iz oblasti vazdušnog saobraćaja, kao i zaključci Vlade i njenih radnih tijela iz oblasti vazdušnog saobraćaja.

III Programske aktivnosti Agencije

Imajući u vidu nadležnosti Agencije propisane članom 6 Zakona o vazdušnom saobraćaju, kao i ostale zakonom i podzakonskim aktima utvrđene obaveze, programske aktivnosti Agencije u 2023. godini biće prevashodno usmjerene na:

a) Izvršavanje obaveza i aktivnosti utvrđenih zakonom, podzakonskim aktima i drugim dokumentima koji regulišu oblast civilnog vazduhoplovstva, a posebno onih koje se odnose na sigurnost vazdušnog saobraćaja i bezbjednost civilnog vazduhoplovstva

Opšte aktivnosti, koje podrazumijevaju involviranost i doprinos svih unutrašnjih organizacionih jedinica i pojedinaca u Agenciji, za 2023. godinu su sljedeće:

- priprema stručnih osnova za donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vazdušnom saobraćaju (pripreme stručnih osnova), kao prioritetnu aktivnost u odnosu na ostale iz ovog domena.
- priprema i donošenje novih vazduhoplovnih propisa, kao i izmjena i dopuna postojećih, u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju, zaključenim međunarodnim ugovorima, propisima Evropske unije i pravilima i standardima koji se odnose na sigurnost i bezbjednost u vazdušnom saobraćaju, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, koje donosi Agencija uz prethodnu saglasnost Ministarstva;
- priprema stručnih osnova za potrebe donošenja podzakonskih akata iz nadležnosti Ministarstva i Vlade CG, u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju,
- ažuriranje i realizacija akcionih planova za otklanjanje neusaglašenosti i nedostataka konstatovanih prilikom kontrolnih posjeta međunarodnih organizacija, sa precizno utvrđenim aktivnostima koje je neophodno preduzeti u cilju njihovog otklanjanja, određenim nosiocima odgovornosti za izvršavanje tih aktivnosti i definisanim rokovima za njihovu realizaciju.
- razmatranje ICAO državnih pisama (*ICAO State Letters*) i formiranje predloga aktivnosti u odnosu na ta dokumenta,
- identifikacija razlika u odnosu na ICAO standarde i preporučene prakse,
- implementacija softvera Sistema upravljanja dokumentima (*Document Management System – DMS*),
- očuvanje postojećeg nivoa znanja zaposlenih u Agenciji i njegovo unapređenje pohađanjem obuka, koje se sprovode po Trening planu, obukama obnavljanja znanja, nedostajućim specijalističkim obukama i obukama za nove vazduhoplovne propise.

Pored ovih aktivnosti, opšteg karaktera, među onim aktivnostima koje iziskuju multidisciplinarni pristup izdvajaju se sljedeće:

- aktivnosti u vezi sa nacionalnim odborima

Shodno Zakonu o vazdušnom saobraćaju formirani su sljedeći nacionalni odbori: Nacionalni odbor za upravljanje sigurnošću u vazdušnom saobraćaju, Nacionalni odbor za upravljanje vazdušnim prostorom, Nacionalni odbor za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva i Nacionalni odbor za olakšice u vazdušnom saobraćaju. Predsjednici ovih odbora su predstavnici Agencije a, pored njih, u sastavima ovih odbora participiraju i druga lica iz Agencije. Stručne poslove, za potrebe ovih odbora, u najvećoj mogućoj mjeri obavljaju stručne službe Agencije jer se, s obzirom na raspoložive resurse, Vlada odlučila da predstavnici Agencije, kroz predsjednike odbora i članove odbora, koordiniraju aktivnosti od državnog interesa u domenu vazdušnog saobraćaja. U odnosu na aktivnosti koje se odvijaju u ovim odborima izvjesno je da se pitanja i izazovi sa kojima se susreću ova tijela bivaju sve složenija i da postoji sve izraženija potreba da se određena pitanja, od značaja za sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja, kao i za upravljanje vazdušnim prostorom, sve češće razmatraju u širem kontekstu, te je iz tog razloga veoma značajno vršiti koordinaciju aktivnosti sa drugim državnim organima i institucijama. Očekuje se da tokom 2023. godine intenzitet ovih aktivnosti bude veći, naročito u vezi sa izazovima kao što su: upotreba dronova, generalno, i upravljanje vazdušnim prostorom kada je u pitanju upotreba dronova; opasnosti u vezi sa prisustvom divljeg svijeta u blizini aerodroma; bezbjedonosna pitanja, posebno u vezi sajber bezbjednosti i dr.

- Bezbjednost informacionih tehnologija (*Cyber Security*)

Tokom proteklih godina u oblasti vazduhoplovstva je došlo do značajnog porasta broja događaja u kojim je došlo do ugrožavanja sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja kroz tzv. sajber napade. Savremena tehnologija omogućuje izvođenje ovih nelegalnih aktivnosti na način da ni vazduhoplovstvo nije imuno na ovu vrstu ugrožavanja. Ova činjenica nameće obavezu da se u vazduhoplovnom sistemu razviju određeni mehanizmi zaštite koji se, prije svega, ogledaju u tome da bi vazduhoplovni sistemi trebalo da budu projektovani i realizovani na način na budu otporni na sajber napade i to na način na koji bi se onemogućio uticaj na bitne funkcije vazduhoplovnog sistema. Na globalnom nivou ovaj problem je prepoznat još prije nekoliko godina pa je zaključkom sa 40. Skupštine ICAO predviđeno da države članice kao i vazduhoplovni subjekti usmjere aktivnosti u pravcu implementacije Sajber strategije ICAO, identifikacije rizika i prijetnji u odnosu na aktivnosti u vazduhoplovstvu i kritične aktivnosti, definisanja odgovornosti državnih tijela, institucija i vazduhoplovnih subjekata i dr.

U septembru 2019. godine Evropska komisija je objavila prvo izdanje Sajber satrategije u vazduhoplovstvu. ICAO je u oktobru 2019. godine objavio dokument *Aviation Cybersecurity Strategy* koji daje opšte smjernice državama članicama ICAO u pogledu sajber bezbjednosti u civilnom vazduhoplovstvu, a u novembru 2020. godine, posredstvom državnog pisma, dostavio je državama članicama dokument koji sadrži *Cybersecurity Action Plan*. Ovim akcionim planom je predviđeno niz aktivnosti koje treba da sprovedu ICAO i države članice u cilju unapređenja sajber bezbjednosti u civilnom vazduhoplovstvu, kako na međunarodnom nivou tako i u svakoj od država članica.

Od strane EASA je krajem 2019. godine objavljen dokument *European Plan for Aviation Safety (EPAS) 2020-2024* u kojem su, pored ostalih aktivnosti koje se odnose na sigurnost u civilnom vazduhoplovstvu, predviđene aktivnosti koje subjekti civilnog vazduhoplovstva i države članice EU treba da preduzmu u pogledu unapređenja opšte bezbjednosti i sajber bezbjednosti.

Aktivnosti Agencije u oblasti sajber bezbjednosti u civilnom vazduhoplovstvu koje je potrebno sprovesti u 2023. godini su sljedeće:

- Izrada akcionog plana za sajber bezbjednost u civilnom vazduhoplovstvu, na osnovu smjernica iz državnog pisma ICAO i globalne ICAO strategije za sajber bezbjednost. Ovaj akcioni plan Agencije treba da se uradi u saradnji sa državnim organa nadležnim za informacionu bezbjednost, jer je to obaveza države a ne samo Agencije.
- Uspostavljanje zvanične saradnje između Agencije i državnih organa nadležnih za informacionu bezbjednost (Direktorata za elektronsku upravu i informatičku bezbjednost Ministarstva javne uprave i Odeljenja za informatičku bezbjednost i odgovor na kompjuterske incidente (CS/NCIRT) Direkcije za zaštitu tajnih podataka).
- Nastavak aktivnog učešća Agencije u radu radnih grupa EASA (*Network of Cyber Analysts*) i EUROCONTROL (CYBERG) za sajber bezbjednost, u kojima je Agencija član i već učestvuje kroz svoje predstavnike.
- Organizovanje radionica (workshop), seminara i konferencija na temu sajber bezbjednosti za subjekte civilnog vazduhoplovstva iz Crne Gore sa temama iz sajber bezbjednosti, saglasno sa zahtjevima i preporukama ICAO i EASA.
- Planiranje i sprovođenje specijalističkih, naprednih obuka za neke od nadzornika i inspektora Agencije, kao i IT administratora, iz sajber bezbjednosti u relevantnim organizacijama za obuku (IANS EUROCONTROL i druge).
- Organizacija obuka i radionica sa opštim temama iz sajber bezbjednosti za sve zaposlene u Agenciji, radi podizanja svijesti i sticanja neophodnih znanja za postupanje u prevenciji i odbrani od sajber napada i incidenata. Cilj ovakvih obuka je obučavanje zaposlenih za zaštitu informacione imovine (ICT infrastruktura i podaci u različitim formama) i ugleda Agencije.
- Kreiranje platforme koja omogućava kontinuiranu edukaciju i testiranja zaposlenih o cyber prijetnjama. Platforma bi bila kreirana u saradnji sa spoljnim saradnicima i nudila bi i dodatne mogućnosti usklađivanja sa ISO 27001 standardom i ostalim vidovima edukacije sa zaposlenima u kompaniji. Platforma bi bila u potpunosti prilagodljiva korporativnom stilu klijenta (logotipu, web domenu, e-mail serveru, itd.) te se integriše s klijentovim Active directory servisima.
- Implementacija licence za SIEM rješenje za sistem za upravljanje log zapisima i sigurnosnim događajima (SIEM) s ciljem podizanja nivoa sigurnosti informacionog sistema. Sistem za upravljanje log zapisima i sigurnosnim događajima (SIEM) je integrisan sa sljedećim komponentama informacionog sistema: Active Directory, MS Exchange, Internet Information Service kao i „core“ mrežnim uređajima (L3 svičevi).
- Uvođenje u poslovanje Agencije mjera i postupaka prema standardu ISO/IEC 27001 *Sistem menadžmenta bezbjednosti informacija*, kao i sertifikacija Agencije po ovom standardu, sa ciljem uspostavljanja kvalitetnog okvira za sajber bezbjednost i praktičnu primjenu dobre prakse i mjera sajber bezbjednosti.
- Osmišljavanje, priprema i organizovanje promotivnih aktivnosti (medijske i internet kampanje) na temu sajber bezbjednosti u civilnom vazduhoplovstvu.
- Sprovođenje svih ostalih aktivnosti iz preporučenog opšteg ICAO akcionog plana za sajber bezbjednost u civilnom vazduhoplovstvu, a koje su u nadležnosti Agencije.

- aktivnosti na komunikaciji sa javnošću

Transparentnost i otvorenost ostaju ključne odrednice komunikacijskog pristupa Agencije za civilno vazduhoplovstvo. U 2018. godini Agencija je usvojila Strateški okvir za komunikaciju sa javnošću kojim je, pored načela transparentnosti, precizirano i da komunikacija mora biti jasna, konzistentna i prilagođena potrebama različitih ciljnih grupa. Prepoznata su tri osnovna modela komunikacije i to: putem medija, internet stranice i društvenih mreža.

Kad su u pitanju mediji, Agencija po istom principu profesionalizma i otvorenosti sarađuje sa svim medijima u zemlji, kako štampanim, tako i elektronskim (televizije i portal). U 2021. godini, koja je druga godina pandemije i određenih ograničenja kad je u pitanju vazdušni saobraćaj, Agencija je imala manju proaktivnu komunikaciju kroz medije. S druge strane, vrlo intenzivna medijska prisutnost bila je vidljiva tokom procesa sertifikacije novog nacionalnog vazdušnog prevoznika i imenovanja novog direktora Agencije, što su procesi koji su, očekivano, izazvali veliku pažnju javnosti. Plan za 2023. godinu jeste veća proaktivnost ka medijima, uz organizaciju određenih događaja kao što su: Dan otvorenih vrata, radni sastanci sa medijima ili konferencije za medije (po potrebi). Naravno, sve medijski orijentisane aktivnosti proističu iz Plana rada svih sektora Agencije i potrebe za promocijom određenih politika i tema.

Internet stranica Agencije je i dalje jedan od osnovnih kanala komunikacije, kako sa domaćom, tako i sa stranom zainteresovanom javnošću. U 2022. godini nastavilo se sa objavljivanjem svih objavljenih akata iz oblasti vazduhoplovstva na internet stranici. Dodatno, objave na sajtu pisane su na način da su prilagođene korisniku, a sa takvom praksom će se nastaviti u 2023. godini.

Facebook stranica Agencije i u 2022. godini ostala je važan kanal za eksternu komunikaciju, kako o novostima iz rada Agencije, tako i o drugim relevantnim temama za naše pratioc.

Na dan 23. novembar 2022. godine 7.871 Facebook korisnik lajkovao je stranicu Agencije, dok je broj pratilaca 7.993. Ovo je porast od preko 1.000 korisnika u odnosu na 12 mjeseci ranije, uz napomenu da je u godini za nama realizovano minimalno oglašavanje stranice u cilju dobijanja većeg broja pratilaca. Stranica je i dalje najposjećenija stranica za oblast civilnog vazduhoplovstva u regionu.

U 2022. godini se vazduhoplovstvo snažnije oporavlja od pandemije, pa su i teme komunikacije bile raznovrsnije: od tema iz djelokruga rada Agencije, dijeljenja medijskih nastupa zaposlenih, preko kontinuirane kampanje sigurnosti za dronove (koja se trenutno realizuje samo putem FB kanala, jer su svi drugi budžeti za medijsku promociju ukinuti), mini paraglajding kampanje, do savjeta, avio zanimljivosti, istorijskih događaja, koji čine stranicu ne samo informativnom, već i stranicom sa kvalitetnim i zanimljivim sadržajem koji se korisnicima dopada.

Od početka godine plasirano je 68 postova, a takođe su intenzivnije korišćene i opcije Facebook Story.

Uspjeli smo u planu da dobijemo „Very Responsive“ oznaku stranice, koja korisnicima govori o tome da je stranica izuzetno aktivna i responsivna i za šta često u Inboxu dobijamo pohvale i pozitivne komentare.

U 2022. godini komunicirali smo sa 54 Facebook korisnika putem Inboxa, a o doseg stranicu najbolje govori podatak da naši postovi često posluže kao inspiracija za medijske tekstove ili pozive za TV intervju na temu koju aktuelizujemo na stranici.

Svi Facebook postovi koji su promovisani vidljivi su, pored Facebook-a, i na Instagramu, pa se na taj način dolazi i do ciljne grupe i na ovoj društvenoj mreži.

Posebne prioritetne programske aktivnosti Agencije u 2023. godini u nastavku su razvrstane po sektorima i drugim unutrašnjim organizacionim jedinicama.

1) Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe

U okviru Sektora za sigurnost vazdušne plovidbe prioritetne planirane aktivnosti u 2023. godini su sljedeće:

- vršenje nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi, organizacijom za osposobljavanje kontrolora letenja i ostalog operativnog osoblja pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi, kao i pružaocem usluga traganja i spašavanja i drugih relevantnih vazduhoplovnih subjekata, sprovođenjem inspekcijaskog nadzora, planiranih i dodatnih samostalnih provjera kao i planiranih i dodatnih zajedničkih provjera (u saradnji sa Direktoratom civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije), posebno po pitanju:
 - usaglašenosti pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi sa zajedničkim zahtjevima za pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi, prvenstveno u pogledu zahtjeva za tehničku i operativnu stručnost i sposobnost, organizacionu strukturu i upravljanje organizacijom, upravljanje sigurnošću i kvalitetom, bezbjednost, ljudske resurse, oblast finansija, odgovornost i osiguranje, kvalitet usluga, otvoreno i transparentno pružanje usluga, planove za slučaj nepredviđenih okolnosti i zahtjeva u vezi izveštavanja;
 - usaglašenosti pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi sa zahtjevima koji se odnose na način, pravila i postupke letenja vazduhoplova i operativne usluge u vazdušnom saobraćaju,
 - usaglašenosti organizacije za osposobljavanje kontrolora letenja sa zahtjevima koji se odnose na licenciranje i osposobljavanje kontrolora letenja,
 - usaglašenosti sa zahtjevima po pitanju izrade i sprovođenja procedura i osposobljenosti lica iz Operativno komunikacionog centra (OKC) i Koordinacionog centra traganja i spašavanja na moru (MRCC), koja učestvuju u traganju i spašavanju vazduhoplova na kopnu i moru u skladu sa međunarodnim propisima, standardima i preporučenom praksom u ovoj oblasti;
 - usaglašenosti sa zahtjevima za upravljanje vazdušnim prostorom i upravljanje protokom i kapacitetom vazdušnog saobraćaja,
 - usaglašenosti sa zahtjevima o načinu postupanja sa planovima leta,
 - usaglašenosti sa zahtjevima iz oblasti interoperabilnosti,
 - primjene standarda i procedura za obuku pomoćnog vazduhoplovnog osoblja koje obavlja poslove održavanja tehničkih uređaja i sistema kontrole letenja, tj. vazduhoplovno tehničkog osoblja kontrole letenja (*Air Traffic Safety Electronics Personnel – ATSEP*),
 - usaglašenosti sa zahtjevima za stručno osposobljavanje pomoćnog vazduhoplovnog osoblja – vazduhoplovno meteorološkog osoblja;
 - usaglašenosti sa zahtjevima za izradu i održavanje navigacionih postupaka koji su u upotrebi u vazdušnom prostoru Crne Gore, kao i za osposobljavanje osoblja koje projektuje navigacione postupke,

- usaglašenosti sa zahtjevima obavještanja, analiziranja i praćenja (*follow-up*) događaja u civilnom vazduhoplovstvu;
 - primjene pravila o kvalitetu vazduhoplovnih podataka i vazduhoplovnih informacija;
 - pružanja usluge kalibraže zemaljskih radionavigacionih sredstava (ZRNS) i
 - implementacije promjena u funkcionalnom sistemu pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi i organizacija za osposobljavanje kontrolora letenja.
- strateški zadaci u Sektoru za sigurnost vazdušne plovidbe obuhvataju:
 - postizanje pune implementacije zajedničkih zahtjeva za pružaoce usluga upravljanja vazdušnim saobraćajem i usluga u vazdušnoj plovidbi i drugih mrežnih funkcija upravljanja vazdušnim saobraćajem i nadzoru nad njima (u skladu sa Uredbom Komisije br. 2017/373, koja se primjenjuje od 28. januara 2021. godine, a čijom primjenom su prestali da važe ranije donešeni propisi o zajedničkim zahtjevima i sigurnosnom nadzoru nad upravljanjem vazdušnim saobraćajem i uslugama u vazdušnoj plovidbi);
 - promociju uspostavljanja sistema za odobravanje i nadzor upotrebe vazdušnog prostora od strane korisnika bespilotnih vazduhoplova i drugih korisnika vazdušnog prostora u donjem (lower) dijelu vazdušnog prostora;
 - promociju unapređenja nadzorne komponente u crnogorskom vazdušnom prostoru korišćenjem Multilateracije (*Multilateration – MLAT*), ADS-B i drugih izvora radarskih podataka i uključanje ovih ciljeva u srednjoročne planove SMATSA,
 - praćenje primjene mjera Plana implementacije PBN-a u Crnoj Gori i korišćenja Evropskog geostacionarnog navigacionog sistema za augmentaciju (*European Geostationary Navigation Overlay Service – EGNOS*) u našem vazdušnom prostoru;
 - koordinaciju sa pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi i drugim vazduhoplovnim subjektima u cilju implementacije data link-a;
 - koordinaciju na nacionalnom i međunarodnom nivou u cilju usvajanja i ažuriranja međunarodnih ugovora o prekograničnoj saradnji u postupcima traganja i spašavanja u civilnom vazduhoplovstvu i Nacionalnih planova traganja i spašavanja;
 - primjenu i implementaciju novog sistema za upravljanje dokumentima i poslovnim procesima (*Document Management*) u Agenciji, koji služi za organizovanje i koordinaciju upravljanja, revizije, kontrole i distribucije internih dokumenata i poslovnih procesa.
 - sprovođenje postupaka odobravanja:
 - navigacionih postupaka koje izrađuje pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi odnosno organizacija za projektovanje navigacionih postupaka;
 - promjena u funkcionalnom sistemu pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi;
 - priručnika, procedura i drugih relevantnih dokumenata pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi; i
 - procedura, planova i programa osposobljavanja, procedura održavanja stručnosti i drugih relevantnih dokumenata organizacija za osposobljavanje kontrolora letenja.

- izrada i ažuriranje planskih i programskih dokumenata:
 - usaglašavanje dugoročnog i godišnjeg zajedničkog programa i plana provjera nad pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi sa Direktoratom civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije (DCV);
 - usvajanje Godišnjeg plana nadzora Sektora za sigurnost vazdušne plovidbe, koji obuhvata plan sprovođenja periodičnih provjera i inspekcija nad pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi, organizacijama za osposobljavanje, organizacijama za traganje i spašavanje i svim drugim organizacijama koje spadaju pod nadležnost sektora;
 - praćenje primjene i po potrebi ažuriranje objavljenog Plana implementacije (Strategije za primjenu) PBN koncepta u crnogorskom vazdušnom prostoru;
 - priprema godišnjeg plana „Lokalne implementacije Jedinstvenog neba“ (*LSSIP*) i saradnja sa EUROCONTROL i pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi u vezi sa tim;
 - ažuriranje Akcionog plana za smanjenje emisije CO₂ i Programa neutralizacije i smanjenja emisija CO₂ u civilnom vazduhoplovstvu (*CORSIA*) u skladu sa međunarodnim standardima iz oblasti zaštite životne sredine u vazduhoplovstvu.
- aktivnosti po pitanju saradnje sa drugim nadležnim institucijama na nacionalnom nivou:
 - nastavak koordinacije sa pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi, Ministarstvom odbrane i Vazduhoplovstvom Vojske Crne Gore u cilju uspostavljanja i rada mješovite civilno-vojne jedinice za upravljanje vazdušnim prostorom - AMC jedinice (saradnja i vršenje nadzora po pitanju definisanja i organizacije međusobnih ugovora, internih procedura i tehničkih sistema podrške za rad jedinice – implementacija softvera poput CIMA/CT/LARA/AMC Portal i sl.);
 - nastavak saradnje sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, Ministarstvom kapitalnih investicija i Upravom pomorske sigurnosti i upravljanja lukama, u cilju ažuriranja Nacionalnog plana za traganje i spasavanje prilikom udesa i nezgoda u civilnom vazduhoplovstvu, kao i ostalih relevantnih dokumenata iz te oblasti;
 - nastavak koordinacije na nacionalnom i međunarodnom nivou i priprema stručnih osnova za propise u oblasti bezbjednosti informacionih tehnologija (sajber bezbjednost – *Cyber Security*), prvenstveno sa Ministarstvom javne uprave, digitalnog društva i medija i Direkcije za zaštitu tajnih podataka, u cilju unapređenja saradnje između državnih organa nadležnih za informacionu bezbjednost, pružaoca usluga vazdušne plovidbe i drugih subjekata civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori, jačanja kapaciteta subjekata civilnog vazduhoplovstva u oblasti sajber bezbjednosti i zaštite od sajber kriminala, stvaranja potrebnih preduslova za formiranje lokalnih CIRT timova kod ključnih subjekata civilnog vazduhoplovstva za zaštitu i borbu protiv sajber kriminala;
 - nastavak koordinacije sa Ministarstvom kapitalnih investicija, Ministarstvom unutrašnjih poslova i Ministarstvom vanjskih poslova u cilju nastavka procesa usvajanja međunarodnog Sporazuma o traganju i spašavanju u civilnom vazduhoplovstvu;
 - nastavak saradnje sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, Uprave pomorske sigurnosti i upravljanja lukama, Gorskom službom spašavanja i ostalim institucijama

i organizacijama uključenim u sistem traganja i spašavanja u civilnom vazduhoplovstvu, u cilju daljeg unapređenja sistema.

- aktivnosti po pitanju saradnje sa drugim institucijama na međunarodnom nivou:
 - aktivnosti u sklopu saradnje sa Direktoratom civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije u cilju primjene odredbi Sporazuma o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi i Procedure o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi;
 - saradnja sa EUROCONTROL u sklopu projekta podrške članicama ove organizacije, u oblasti:
 - unapređenja civilno-vojne koordinacije, upravljanja vazдушnim prostorom i implementacije tehničkih sistema podrške za rad AMC jedinice – implementacija softvera poput CIMA/T/LARA i sl,
 - usklađivanja integracije bespilotnih vazduhoplova u operacije vazdušnog saobraćaja po pitanju U-space regulatornih zahtjeva;
 - koordinisanog uvođenja govorne komunikacije sa razmakom govornih kanala od 8,33 kHz , sa ciljem pune implementacije Uredbe Komisije (EU) br. 1079/2012;
 - implementacije zahtjeva, standarda i preporučene prakse sajber bezbjednosti kod subjekata civilnog vazduhoplovstva; i dr.
 - aktivno učešće u radu Koordinacionog tima ACV/DCV/SMATSA i sprovođenje dogovorenih aktivnosti;
 - nastavak saradnje se vazduhoplovnim vlastima i drugim institucijama država u regionu (Srbija, Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija, Hrvatska, Slovenija, Bugarska, Grčka, Slovačka, Češka, Mađarska i dr.) u cilju unapređenja sistema traganja i spašavanja u vazduhoplovstvu (*Search and Rescue – SAR*), kroz aktivno djelovanje u okviru formiranog SAR Regionalnog Komiteta (RASARAC);
 - učešće u zajedničkim aktivnostima na trilateralnom nivou (ACV-DCV-SMATSA) u cilju implementacije Programa efikasnosti (Performance Scheme);
 - unapređenje i standardizacija regulatornih i navigacionih standarda kroz saradnju na trilateralnom nivou (ACV-DCV-SMATSA) u vezi sa PANS-OPS zahtjevima;
 - učešće u radu ICAO, ECAC, EASA, EUROCONTROL, NCP radnih grupa i radnih tijela drugih organizacija u oblasti nadležnosti sektora (EANPG – EASPG, VOLCEX, ATM/ANS TeB, NETOPS, RND SG, NFMP, RAFT, FMG, ECAC Environmental Forum, EACCC, ICAO EUR SAR Task Force itd.);
 - uspostavljanje saradnje sa inostranim vazduhoplovnim vlastima u oblasti ANS, razmjena iskustava u oblasti vazdušne plovidbe, prvenstveno uspostavljanje dogovorene saradnje i studijske posjete u cilju razmjene iskustava sa vazduhoplovnim vlastima Švedske, kao i drugim državama.
- ostale redovne aktivnosti iz oblasti nadležnosti Sektora:
 - sprovođenje postupaka izdavanja, obnove, priznavanja, privremenog ukidanja i ukidanja dozvole kontrolora letenja i studenta kontrolora letenja;

- sprovođenje postupaka izdavanja, produženja, obnove, priznavanja, privremenog ukidanja i ukidanja ovlašćenja, dodatnih i posebnih ovlašćenja;
- sprovođenje postupaka izdavanja i ukidanja privremenih autorizacija procjenjivača i instruktora;
- utvrđivanje listi ispitivača/procjenjivača;
- sprovođenje postupka odobravanja sintetičkog uređaja za osposobljavanje kontrolora letenja i studenta kontrolora letenja;
- analiza i davanje stručnog mišljenja na zahtjeve za izgradnju i postavljanje objekata u blizini aerodroma i zemaljskih radio-navigacionih sredstava, u koordinaciji sa Sektorom za sigurnost vazdušnog saobraćaja i pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi;
- analiza i davanje stručnog mišljenja na planske dokumente dostavljene od strane nadležnog ministarstva ili lokalnih organa uprave u koordinaciji sa Sektorom za sigurnost vazdušnog saobraćaja i pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi;
- redovne aktivnosti interne i eksterne koordinacije u cilju analize i pripreme odgovora na ICAO državna pisma (ICAO State Letters);
- ažuriranje EASA SES&BR standardizacijskog upitnika o implementaciji evropskih propisa iz oblasti ATM/ANS i drugih ICAO/EASA/EUROCONTROL upitnika;
- redovno ažuriranje i praćenje certifikacione dokumentacije pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi na mjesečnom nivou;
- redovno održavanje i vođenje ustanovljenih registara iz oblasti nadležnosti sektora (Registar dozvola kontrolora letenja, Registar provjera, Registar neusaglašenosti, Registar korektivnih mjera, Registar certifikacione dokumentacije, Registar promjena i učestalih promjena, Registar ICAO državnih pisama i dr.);
- sprovođenje postupaka analize događaja iz oblasti nadležnosti Sektora;
- saradnja sa menadžerom sistema upravljanja sigurnošću u pogledu izrade izvještaja o događajima ;
- sprovođenje aktivnosti internih provjera u skladu sa zahtjevima sistema za praćenje usklađenosti (*Compliance Monitoring*).
- saradnja sa Agencijom za zaštitu životne sredine po pitanju smanjenja emisije CO₂ i uvođenja vazduhoplovstva u EU ETS;
- analiza, praćenje i procjena vrijednosti sigurnosnih indikatora iz oblasti ANS, u skladu sa Nacionalnim programom sigurnosti vazdušnog saobraćaja i Nacionalnim planom sigurnosti,
- unapređenje platforme za planiranje, sprovođenje i praćenje nadzornih aktivnosti;
- organizacija radionica u cilju uspostavljanja koordinacije i unapređenja kompetencija vazduhoplovnih subjekata;
- unapređenje uspostavljene koordinacije na nacionalnom i međunarodnom nivou u oblasti kriznog menadžmenta (*Crisis Management*), prisustvovanje međunarodnim

forumima i aktivno učešće u radnim tijelima ICAO, EASA, EUROCONTROL, IFATCA isl. u vezi sa kriznim menadžmentom u oblasti ANS, posebno u EUROCONTROL European Aviation Crisis Coordination Cell – EACCC, itd.

- izrada/revizija internih sektorskih dokumenata:
 - ažuriranje priručnika Sektora i njemu pripadajućih procedura, uputstava i drugih dokumenata,
 - priprema i usvajanje Godišnjeg izvještaja o sigurnosnom nadzoru sektora i Godišnjeg izvještaja o pridržavanju ATFM mjerama.
- Priprema stručnih osnova za izradu pravilnika, sigurnosnih naloga i drugih propisa iz oblasti nadležnosti sektora u skladu sa planom pripreme podzakonskih akata, kao i ažuriranje instrukcija, uputstava za primjenu podzakonskih akata i listi usaglašenosti sa regulatornim zahtjevima i međunarodnim standardima i preporučenim praksama;
- Sprovođenje obuke/osposobljavanja zaposlenih u sektoru u skladu sa godišnjim Trening planom sa prioritarnim kursovima.

Tokom predstojećeg perioda, pored navedenih redovnih aktivnosti, predviđen je povećani nivo radnih obaveza usljed pripreme predloga izmjena Zakona o vazdušnom saobraćaju, aktivnosti u cilju reorganizacije vazdušnog prostora, aktivnosti pripreme za implementaciju regulative 2020/469, data link regulativa i regulativa za uvođenje govorne komunikacije sa razmakom govornih kanala od 8,33 kHz, U-space regulativa i drugih zahtjevnih propisa koje je neophodno implementirati u sistemu vazdušne plovidbe, kao i aktivnosti pripreme za EASA standardizacionu provjeru, itd. Ovdje treba imati u vidu i aktivnosti nadzornika u vezi sa podrškom i koordinacijom u okviru Sistema upravljanja sigurnošću (SMS) i Sistema za praćenje usklađenosti (CMS). Uz podsjećanje da je tokom 2022. godine Agencija preduzela značajan broj aktivnosti koordinacije i organizacije brojnih događaja sa nadležnim službama za traganje i spašavanje, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou, nakon kojih su operativne službe nadležne za traganje i spašavanje konačno preduzele inicijativu za otklanjanje pojedinih neusaglašenosti konstatovanih od strane nadzornika Agencije, biće neophodno održati momentum i nastaviti ove aktivnosti u cilju daljeg unapređenja sistema traganja i spašavanja u civilnom vazduhoplovstvu.

S obzirom da je određenom broju iskusnih nadzornika iz Sektora za sigurnost vazdušne plovidbe u proteklom periodu prestao radni angažman ili su raspoređeni na druga radna mjesta, kao i da je ovo imalo za posljedicu značajno povećanje radnih aktivnosti kod najiskusnijih nadzornika koji i dalje rade u ovom sektoru, neophodno je intenzivirati aktivnosti u cilju angažovanja novih kolega na upražnjenim radnim mjestima i potom njihovog obučavanja za kvalitetno i efikasno izvršavanje obaveza i poslova iz nadležnosti ovog sektora. Ovo je posebno značajno imajući u vidu predviđeno povećanje radnih obaveza, ali i kompleksnost procesa osposobljavanja nadzornika za poslove iz domena nadležnosti Sektora za sigurnost vazdušne plovidbe, odnosno veliki broj i trajanje obuka koje su u tom smislu neophodne.

2) Sektor za sigurnost vazdušnog saobraćaja

Sektor za sigurnost vazdušnog saobraćaja, kao organizaciona jedinica u čijoj nadležnosti su većina vazduhoplovnih subjekata i većina vazduhoplovnog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja i tokom 2023. godine, kao i godinama unazad, biće u obavezi da odgovori brojnim zahtjevima i izazovima koji su neproporcijani trenutno raspoloživim resursima ali za očekivati je da će se ovaj nedostatak nadomjestiti povećanim angažovanjem raspoloživog osoblja

i već ustaljenim modelima pomoći od strane vazduhoplovnih vlasti država iz regiona. Planirano je angažovanje i novog kadra ali, samo po sebi, to neće riješiti pitanje trenutnog nedostatka resursa jer i će biti neophodno da taj novi kadar prođe zahtjevanu obuku. Tokom prethodne dvije godine situacija sa pandemijom COVID-19 je dovela do smanjenja dinamike određenih aktivnosti i do realizacije nadzora na neuobičajen način, na daljinu, pri čemu je i sama komunikacija, eksterna i interna, bila otežana zbog nemogućnosti održavanja neposredne komunikacije. Posljedice pandemije COVID-19 ogledaju se i u tome što značajan broj vazduhoplovnih subjekata posluje na nivou koji nije na nivou iz 2019. godine a jedan broj njih čak više nema bilo kakvih aktivnosti pa je zbog tih i drugih okolnosti došlo i do privremenog ili trajnog ukidanja više odobrenja koje je izdala Agencija. Ipak, za pretpostaviti je da će tokom 2023. godine doći do stabilizacije izvođenja aktivnosti nadzora na uobičajen način. Takav vid sprovođenja aktivnosti, kroz neposredni nadzor, postao je dominantan tokom druge polovine 2022. godine.

U ovom sektoru ukupno je angažovano 13 nadzornika od kojih je 10 u potpunosti uključeno u aktivnosti nadzora dok je troje nedavno angažovanih u Agenciji u procesu obučavanja. Tokom protekle godine došlo je do prestanka angažovanja 3 nadzornika od kojih su 2 bili piloti. Gubitak ovih resursa će sasvim izvjesno usporiti dinamiku realizaciju aktivnosti za koje će biti potrebno angažovanje nadzornika sa pilotskim vještinama.

Broj aktivnosti u oblasti operacija bespilotnih vazduhoplova je u eksponencijalnom rastu, već godinama unazad. Broj operatora i složenost operacija bespilotnih vazduhoplova, kao i potreba ostvarivanja dinamične i zahtjevne komunikacije, iziskuje potrebu za resursima koji bi trebalo da budu veći nego što su trenutno raspoloživi. U Sektoru je na ovim poslovima, u najvećem dijelu, angažovana jedna osoba, pa se nameće pitanje potrebe interne reorganizacije u Sektoru, u smislu uspostavljanja posebne jedinice koja bi se bavila ovom oblašću. Uspostavljanje posebne organizacije jednice se postavlja kao imperativ.

U regulatornom dijelu tokom 2023. godine predstoje aktivnosti na preuzimanju 14 uredbi Evropske Unije, pri čemu je ova aktivnost i dalje ponajviše determinisana prevodilačkim resursima Agencije. Ne očekuje se usvajanje amandmana aneksa ICAO koji bi implicirali izmjene i dopune postojećih pravilnika. Među regulatornim aktivnostima ovog Sektora su i aktivnosti stručne redakture u pogledu akta koji su kandidovani od strane Kancelarije za evropske integracije. Nije moguće predvidjeti koliki će biti obim ovih aktivnosti, naročito imajući u vidu nefunkcionalnost internet platforme Kancelarije za evropske integracije preko koje su se odvijale ove aktivnosti.

Kako se tokom tekuće godine ne očekuje okončanje postupka izrade predlog izmjena i dopuna Zakona o vazдушnom saobraćaju može se predvidjeti da će se ova jako zahtjevna aktivnost nastaviti i tokom 2023. godine. Brojne izmjene i dopune su već projektovane u oblastima operacija i plovidbenosti vazduhoplova, aerodroma i vazduhoplovnog osoblja, ali će biti potrebna njihova daljnja dorada, imajući na umu da se ovim krovnim vazduhoplovnim aktima moraju prenijeti sve značajnije odredbe iz relevantnih EU uredbi, pri čemu se radi o jako složenim regulatornim pitanjima. Kako protiče vrijeme to obim potrebnih usklađivanja ovog akta sa EU aktima biva sve veći i procjena je da će u jednom trenutku biti potreban i sasvim novi zakon.

Tokom 2023. godine biće nastavljeno dalje ažuriranje liste usklađenosti na ICAO platformi. Jedna od aktivnosti koja bi trebala biti realizovana, takođe na ovoj platformi, jeste popunjavanje baze sa podacima o samoprocjeni. Biće dalje nastavljene aktivnosti ažuriranja Plana korektivnih aktivnosti u vezi sa posjetom kontrolnog tima ICAO u januaru 2019. godine. Ta aktivnost sasvim izvjesno neće biti završena tokom 2023. godine jer je značajan dio ovih korektivnih aktivnosti u vezi sa procesom

sertifikacije aerodroma a koji se odvija nezadovaljavajućom dinamikom. Kao i svake godine, predstoji ažuriranje podataka u bazi „State Aviation Activity Questionnaire“.

Angažovanje novog osoblja je pojačalo dinamiku realizaciju zahtjevanih obuka. Težište će biti na realizaciji osnovnih obuka i obuka osvježavanja znanja. Zbog manjeg broja vazduhoplovnih subjekata i, shodno tome, nešto manjeg obima aktivnosti nadzora javlja se potreba da se vještine i kompetencije održavaju i kroz zajedničke aktivnosti sa drugim vazduhoplovnim vlastima. To dodatno dobija na značaju kada se u obzir uzmu i negativni efekti pandemije COVID-19. U tom smislu planira se realizacija više zajedničkih aktivnosti sa vazduhoplovnim vlastima država u regionu. Ove vrste aktivnosti će, po svoj prilici, biti realizovane kroz TAIX projekta koji se finansiraju od novčanih sredstava koje opredjeljuje Evropska komisija.

Već neko vrijeme je bilo za očekivati realizaciju EASA standardizacije posjete u oblasti RAMP. U predlogu Plana standardizacionih aktivnosti EASA za 2023. godinu figurira i RAMP posjeta koja je planirana da se realizuje u oktobru 2023. godine. Očekuje se da ova aktivnost bude i konačno odobrena od strane upravljačkog tijela EASA na sastanku u decembru 2022. godine.

U ovom sektoru će se nastaviti vršenje poslova koji se odnose na operacije vazduhoplova, vazduhoplovno i drugo osoblje koja obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja, vazduhoplove i aerodrome, kontinuirani nadzor i inspekcijski nadzor u vezi utvrđivanja uslova za obavljanje vazdušnih operacija; utvrđivanje uslova za sigurnu upotrebu vazduhoplova i vazduhoplovnih uređaja, aerodroma i uslova koje mora da ispunjava vazduhoplovno osoblje i drugog osoblje koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja; donošenje programa za obuku vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja; utvrđivanje uslova koje moraju da ispunjavaju organizacije i lica za obuku vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja; provjeravanje obučenosti vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja; pripremu za donošenje pojedinačnih akata iz ove oblasti (dozvola, sertifikata, saglasnosti, odobrenja, potvrda i dr.).

Pored aktivnosti kontinuiranog nadzora nad radom vazduhoplovnih subjekata radi utvrđivanja da su uslovi na osnovu kojih je Agencija izdala sertifikat, uvjerenje, potvrdu, licencu ili drugi akt, ispunjeni tokom čitavog perioda njihovog važenja, realizovaće se i aktivnosti inspekcijskih nadzora koji su, Zakonom o vazdušnom saobraćaju, prenešeni u nadležnost Agencije, kao dio javnih ovlaštenja.

Tokom 2023. godine bi trebalo da se nastavi sa daljim aktivnostima na implementaciji Document Management System-a, odnosno sistema koji ima za cilj značajno poboljšanje arhiviranja i pretrage dokumenata, vođenje više registara i evidencija, ali ovaj sistem bi trebalo da ima za cilj i uređenje sistema iniciranja i praćenja realizacije radnih tokova i zadataka. U proteklom periodu upotreba ovog sistema nije dovela do daljnjeg poboljšanja aktivnosti Agencije osim u dijelu arhiviranja i pretrage dokumentacije. Sistem se još uvijek ne koristi u cilju kreacije i praćenja radnih tokova ali ni u dijelu generisanja listi provjera i vođenja registra vazduhoplovnog osoblja i organizacija.

Direktna komunikacija sa vazduhoplovnim subjektima jeste nejefikasniji model promovisanja regulatornih zahtjeva. Primjena najbolja prakse i osvrti na uočene propuste i konstatovane neusklađenosti ostvaruje se upravo putem organizacije radionica. Već uobičajeno, dvije oblasti koje treba da budu predmet posebne pažnje su Sistem upravljanja sigurnošću (*Safety Management System – SMS*) i Sistem za praćenje usklađenosti (*Compliance Monitoring System – CMS*). Ovo su jako značajni elementi sistema upravljanja operatora vazduhoplova i organizacija i u slučaju da su ovi sistemi postavljeni na odgovarajući način to obezbjeđuje izvođenje relevantnih aktivnosti sa najmanjim nivoom rizika.

Važna aktivnost ovog Sektora se ogleda i u pripremi, objavljivanju i revizijama Sigurnosnih naloga (*Safety Orders*), Sigurnosnih informacija (*Safety Information*) i Alternativnih načina usaglašavanja (*AltMOC*), tamo gdje se smatra potrebnim. U toku 2023. godine se planira obavljanje dva sigurnosna naloga i izvjesne revizije sigurnosnih informacija. Alternativni način usaglašavanja su u osnovi mehanizmi koje bi trebalo da koriste vazduhoplovni subjekti ali procjena je da upravo oni još uvijek nijesu shvatili benefit koji ta mogućnost donosi.

U toku 2023. godine osnovne aktivnosti nadzora i sertifikacije, po organizacionim jedinicama, predviđene su po sljedećem:

Odsjek aerodroma

Sertifikacija dva međunarodna aerodroma, izvjesno je, neće biti okončana ni tokom 2022. godine. Dinamika ovog procesa je i dalje nezadovoljavajuća i ova aktivnost ostaje kao težišna aktivnost Sektora i u 2023. godini. Situacija sa nesertifikovanošću međunarodnih aerodroma u Crnoj Gori predstavlja izuzetan problem i negativno djeluje do mjere da su ovi detalji konstatovani u izvještaju Evropske komisije. Ovaj problem je, naravno, konstatovan i prilikom kontrolne posjete tima ICAO i nalazi se u svim relevantnim dokumentima i publikacijama ICAO. Važno je istaći da su procesi sertifikacije aerodroma počeli krajem 2015. i početkom 2016. godine, respektivno sa Aerodromom Podgorica odnosno Aerodromom Tivat. Stručne službe Agencije, uz pomoć stranih eksperata, okončale su preglede na aerodromima u Podgorici i Tivtu krajem 2018. godine. Ovi pregledi su rezultirali konstatovanjem brojnih neusaglašenosti. Dio neusaglašenosti je takvog karaktera da ne bi trebalo da iziskuje pretjerano zahtjevne aktivnosti operatora aerodroma, ali postoje i neusaglašenosti koje su takvog karaktera da njihovo otklanjanje zahtijeva određeni vremenski period i investiciono zahtjevne aktivnosti. Ova konstatacija posebno se odnosi na Aerodrom Tivat. Tivatski aerodrom jeste znatno kompleksniji, sa mnogo više konstatovanih neusaglašenosti koje će iziskivati i velike infrastrukturne aktivnosti, te se operatoru aerodroma konstantno naglašava ova činjenica i potreba usmjeravanja svih kapaciteta u ovom pravcu. U odnosu na ovaj aerodrom, već iz sadašnje perspektive, očekuje se i određeni broj zahtjeva u cilju davanja saglasnosti u pogledu sigurnosnih procjena koje će imati za cilj da opravdaju izuzeća od propisanih standarda za koje se već sada može konstatovati da ne mogu biti ispunjeni. Operator oba aerodroma, naročito u slučaju Aerodroma Tivat, ne iskazuje zadovoljavajući nivo aktivnosti u pogledu ispunjenja regulatornih zahtjeva u vezi sa sertifikacijom, te se značajni resursi Agencije usmjeravaju u pravcu sprovođenja dodatnih aktivnosti kako bi se proces sertifikacije ubrzao ili kojima bi Agencija obezbijedila da se operacije na ova dva aerodroma, bez obzira što nisu sertifikovani, odvijaju na način da ne dolazi do ugrožavanja sigurnosti. Neka pitanja koja su adresirana u proteklom periodu i dalje su aktuelna, pri čemu je važno istaći da se dio tih pitanja ne nalazi u direktnoj nadležnosti operatora aerodroma. To su pitanja divljeg svijeta i vazduhoplovnih prepreka u neposrednoj blizini oba aerodroma. Predstavnici Agencije su ova pitanja adresirali ka drugim nadležnim organima i institucijama, kako na lokalnom tako i na državnom nivou. Rješavanje ovih pitanja zahtijeva jasno određenje jer ugrožavanje sigurnosti vazdušnog saobraćaja od strane pojave i razvoja divljeg svijeta u neposrednoj blizini aerodroma nije prihvatljivo, kao što nije prihvatljivo ni postavljanje stalnih ili privremenih prepreka koje probijaju površine namijenjene za zaštitu vazduhoplova u letu. Bilo je naznaka da će se proces sertifikacije Aerodroma Podgorica završiti tokom 2022. godine ali se, nažalost, to neće desiti. Kada je u pitanju Aerodrom Tivat mala je vjerovatnoća da će se to desiti u skorije vrijeme. Nažalost, operator Aerodroma Tivat nije započeo, pa ni okončao, bilo kakve infrastrukturne aktivnosti u prethodnom periodu u kojem je nizak obim saobraćaja davao prostora za realizaciju ovih aktivnosti. Ipak, kako je gore već istaknuto, odvijace se nadzori u kritičnim i identifikovanim oblastima kod operatora ovih aerodroma u sljedećim oblastima: Upravljanje uticajem divljih

životinja, Spasilačko-vatrogasna zaštita, Stručna osposobljenost lica koja obavljaju poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja i Sistem upravljanja sigurnošću i izvještavanje o događajima i fizičke karakteristike na Aerodromu Tivat. Ono što predstavlja dodatni izazov u oblasti aerodroma jeste implementacije EU regulatornih zahtjeva koji su u naš sistem transponovani već nekoliko godina unazad a čija je implementacija već u dva navrata odlagana. Primjena ovih zahtjeva bi trebalo da počne u junu 2023. godine ali je u sadašnjim okolnostima zaista teško očekivati da ovi zahtjevi budu ispunjeni, makar u slučaju jednog od aerodroma – Aerodroma Podgorica. Ovi regulatorni zahtjevi su značajno složeniji nego što su aktuelni, naročito u dijelu sistema upravljanja operatora aerodroma. Nadzornici Agencije su u proteklom periodu su prošli zahtjevu teoretsku i praktičnu obuku iz pitanja oblasti ove EU regulative ali opet dinamika izvođenja ove aktivnosti je determinisana agilnošću operatora aerodroma. Ako ne dođe do skore implementacije ovih regulatornih zahtjeva to može problematizirati završetak tranzicije faze I ECAA. Naravno da u sadašnjim okolnostima ni realizacija EASA standardizacije aktivnosti u ovoj oblasti nije moguća. U svakom slučaju Agencija, a posebno Odsjek aerodroma, će po ovom pitanju nastaviti da pruža svu neophodnu pomoć operatoru crnogorskih aerodroma u mjeri u kojoj je to moguće imajući na umu zakonsku poziciju Agencije.

Odobrena organizacija za obavljanje poslova stručnog osposobljavanja lica koja obavljaju poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja na aerodromu, AD Aerodromi Crne Gore, je tokom prve polovine 2022. godine produžila važenja odobrenja. Ova organizacija obavlja značajan dio osposobljavanja osoblja angažovanih na aerodromima u Tivtu i Podgorici, ali te aktivnosti rade i za potrebe „trećih lica“. Ova organizacija će biti predmet kontinuiranog nadzora tokom 2023. godine.

U oblasti pružanja usluga zemaljskog opsluživanja postoji ukupno izdatih 6 dozvola i u odnosu na te dozvole će biti realizovani nadzori tokom 2023. godine.

U slučaju oba letilišta, Kapino polje i Ćemovsko polje, postoje poteškoće u ispunjavanju određenih regulatornih zahtjeva i upravo ta situacija nameće potrebu planiranja nadzora tokom 2023. godine, sa težištem na provjeri onih regulatornih zahtjeva koji su trenutno problematični i na čijem se rješavanju se insistira već duže vrijeme. Predmet nadzora će biti i 2 odobrena helidroma. U odnosu na ova letilišta i helidrome postoje regulatorni zahtjevi proporcionalni riziku u vezi sa aktivnostima i vrstama operacija koje se izvode na njima ali i ispunjavanje takvih regulatornih zahtjeva predstavlja poteškoću, naročito u slučaju letilišta, gdje je pitanje dodatno problematizovano zbog niskog obima aktivnosti na letilištima, u značajnoj mjeri uslovljenog i negativnim efektima pandemije COVID-a.

U ovoj organizacionoj jedinici i dalje se značajan dio resursa planira za potrebe obrade planskih dokumenata i dokumenata koji se dostavljaju od strane brojnih fizičkih i pravnih lica u vezi sa Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata. Agencija je 2018. godine, tokom procesa sertifikacije, usaglasila sa operatorom aerodroma u Tivtu i Podgorici površine namijenjene za zaštitu vazduhoplova u letu. Tokom proteklih godina Agencija je, prilikom obrade planskih dokumenata, ministarstvu nadležnom za oblast vazdušnog saobraćaja, ali i drugim organima i institucijama, uputila digitalni oblik površina namijenjenih za zaštitu vazduhoplova u letu na aerodromima u Podgorici i Tivtu. Uočljiv je značajan pomak u pogledu inkorporacije ovih dokumenata u relevantna planska dokumenta. Takva situacija predstavlja važan napredak jer nekontrolisana izgradnja i postavljanje objekata u blizini aerodroma može dovesti do direktnog ugrožavanja sigurnosti vazdušnog saobraćaja. Ono što će predstavljati dodatnu pažnju u oblasti aerodroma jeste upotreba lasera na način da se zaslijepljuje pilotsko osoblje. Porast broja prijava takvih događaja izaziva zabrinutost i potrebu donošenja odgovarajućih zakonskih rješenja. U oblasti ovog odsjeka nalaze se i pitanja upotrebe i namjene zemljišta u blizini oba naša međunarodna aerodroma. Tu se prije svega

odnosi na pitanje legalnih i nelegalnih deponija u blizini Aerodroma Tivat. U cilju rješavanja ovog pitanja biće nastavljena intenzivna komunikacija sa organima lokalne uprave. Problematika koja postaje sve više interesantna jeste postavljanje velikih poršina solarnih panela u blizini oba aerodroma, pri čemu treba voditi računa da njihovo postavljanje ide u pravcu da njihove tehničke karakteristike i stepen refleksije ne utiče na sigurnost vazdušnog saobraćaja.

Odsjek vazdušnih operacija i vazduhoplovnoq osoblja

Tokom 2022. godine došlo je daljeg umanjenja obima aktivnosti nosioca AOC, pri čemu je sasvim izvjesno da će doći do ukidanja AOC jednom operatoru vazduhoplova dok će u slučaju drugog operatora vazduhoplova vjerovatno doći do privremenog ukidanja AOC-a. Imajući na umu ove okolnosti, aktivnosti nadzora tokom 2023. godine planirane su kod operatora ToMontenegro i Adriatic Airways. Već uobičajeno, nadzori će biti realizovani sa težištem na kritične oblasti kao što su: sistem upravljanja, ograničenja radnih vremena i inspekcije u letu i na platformi. Obim oblasti nadzora će biti nešto širi u odnosu na operatora vazduhoplova ToMontenegro. To korespondira sa činjenicom da je ovaj operator tokom proteklih mjeseci zaokružio godinu dana od početka obavljanja operacija, pa je i realizacija nadzora podrazumijevana za okolnosti kada se pretpostavlja da postoji dovoljan nivo implementacije relevantnih regulatornih zahtjeva neophodnih za procjenu usklađenosti regulatornih zahtjeva. ToMontenegro i Adriatic Airways će biti i predmet nadzora iz oblasti regulatornih zahtjeva u vezi sa izdatim operativnim licencama.

Tokom 2023. godine je planiran sveobuhvatan nadzor nekomercijalnog operatora složenog vazduhoplova, Generalni sekretarija Vlade Crne Gore.

U oblasti operacija vazduhoplova postoje znatne poteškoće u pogledu regulatornog uređenja operacija državnih vazduhoplova, tj. vazduhoplova koji se nalaze u registru koji vodi Agencija, a koji se koriste u operacijama gašenja požara, operacijama traganja i spašavanja i policijskim operacijama. Izvođenje ovih operacije je povezano sa visokim stepenom rizika i zahtjeva robustan regulatorni sistem ali i organizacioni sistem samog operatora vazduhoplova. Predlog stručnih osnova regulatornog akta kojim bi bilo regulatorno riješeno pitanje izvođenja ove vrste operacija je kandidovano nadležnom ministarstvu ali do njegovog usvajanja još nije došlo. Vrlo je vjerovatno da će se, u sadašnjim okolnostima, morati pribjeći izdavanju sigurnosnog naloga kojim bi regulatorno, privremeno, bilo uređeno ovo pitanje. Ipak ove okolnosti iziskuju blizak kontakt sa ovim operatorom, upućivanje na najbolju praksu i dijeljenje svih raspoloživih sigurnosnih informacija.

U oblasti operacija vazduhoplova predviđa se implementacija dvije značajne regulatorne promjene. Jedna se odnosi na oblast operacija u svim vremenskim uslovima a druga na upravljanje gorivom. Ovaj odsjek je pripremio uputstva u vezi implementacije tih regulatornih zahtjeva i ona su upućena operatorima vazduhoplova ali se radi o vrlo značajnim promjena čija će implementacija biti veliki izazov za operatore vazduhoplova. Ono što je izvjesno je da će tokom nadzora operatora vazduhoplova upravo ovim pitanjima biti posvećena posebna pažnja.

Do kraja godine očekuje se potpisivanje radnog aranžamana sa EASA-om kojim će Crna Gora biti učesnik *System wide coordination* (SWC) programa, koji je obavezujući za države članice EASA-e pa se za proračun minimalnog broja RAMP inspekcija na stranim operatorima koriste podaci koje dostavlja EASA. U SWC, po uspostavljenoj metodologiji, EASA proračunava maksimalan broj inspekcija koje pojedine nacionalne vlasti treba da izvrše na „Layer 1“ operatorima i minimalan broj inspekcija na „Layer 2“ operatorima. Proračun se vrši na osnovi broja operacija i stepena povjerenja. „Layer 1“ operatori su oni operatori koji imaju više od 250 slijetanja na aerodromima unutar EU, pri čemu moraju imati najmanje po 50 slijetanja u dvije države članice, dok su „Layer 2“ operatori svi ostali. Prema preliminarnim podacima, predviđene su maksimalno 24 inspekcije na „Layer 1“

operatorima i minimalno 8 na „Layer 2“ operatorima. Čitav koncept SWC je nastao kao rezultat potrebe da se smanji broj inspekcija na operatorima o kojima postoji dovoljan broj podataka tj. ostvarenih inspekcija da bi se izveo zaključak o njihovom sigurnosnom nivou. Ulaskom u SWC program prilično će se smanjiti broj obavezujućih inspekcija u odnosu na broj inspekcija za 2022. godinu. Vrijeme potrebno za pripremu pojedine inspekcije će biti povećano zbog strožije definisanog okvira operatora koji se moraju pogledati, kao i broja inspekcija na njima. Predloženo je da se za 2023. godinu predvidi da se pored minimuma od 32 inspekcije uradi još 13 inspekcija koje bi bile rađene na „Layer 2“ operatorima, u zavisnosti od njihove prioritizacije i broja operacija koje imaju prema Crnoj Gori. Dakle, ukupan broj inspekcija RAMP inspekcija bi bio 45 na „Layer 1“ operatorima i 21 na „Layer 2“ operatorima. Ovaj plan će se ažurirati na sezonskom i mjesečnom nivou po dobijanju reda letjenja od aerodroma i u slučaju novih informacija o operatorima prikupljenim u skladu sa odgovarajućom procedurom.

Tokom 2022. godine počela je implementacija programa testiranja pilotskog i kabinskog osoblja na prisustvo alkohola, kod stranih i nacionalnih avio prevoznika. RAMP inspektori su obučeni za ovu aktivnost i nabavljena su odgovarajuća tehnička sredstva. Ova aktivnost je vrlo značajna i biće nastavljena i tokom 2023. godine i to uporedo sa realizacijom RAMP inspekcija.

U oblasti paraglajdinga su takođe planirani nadzori pri čemu će težište biti nadzori na lokacijama koje su već prepoznata kao poletišta i sletišta za tandem paraglajdere, tj. paraglajdere koji pružaju uslugu tandem letjenja. U ovoj oblasti i dalje postoji potreba za snažnim promotivnim aktivnostima tako da se uoči početka sezone intenzivnog letjenja planira održavanje radionice za pilote paraglajdera.

U okviru ove organizacione jedinice planiran je nadzor i tri organizacije za obuku pilotskog osoblja, i to: Flight Academy Montenegro, Airways Aviation Academy i Aeroklub Nikšić. Nadzor Flight Academy Montenegro je predviđen u smanjenom obimu zbog performansi ove organizacije, dok se za Airways Aviation Academy planira sveobuhvatni nadzor. Ova organizacija ima poteškoća u funkcionisanju i upravo te okolnosti su dovele planiranja nešto većeg obima nadzora nego je to slučaj u odnosu na prvu organizaciju. Organizacija za obuku pilota jedrilica Aeroklub Nikšić je novoosnovana organizacija koja još uvijek nije počela aktivnosti ali se početak njihovih aktivnosti očekuje u prvoj polovini 2023. godine pa je u vezi sa tim i planiran nadzor ove organizacije. Planiran je i nadzor Centra za obuku padobranaca „Špiro Mugoša“ ali efikasnost tog nadzora može biti upitna zbog toga što bi trebalo da bude usmjeren u pravcu procjene implementacije regulatornih zahtjeva, imajući u vidu da ako ne postoje aktivnosti u organizaciji onda ni nadzor ne može dati realan prikaz usklađenosti ove niti bilo koje druge organizacije. Planiran je i nadzor tri organizacije za obuku pilotskog osoblja odobrenih od vazduhoplovnih vlasti Republike Srbije koje su na listi prihvaćenih organizacija.

Plan nadzora rada ovlašćenih ispitivača tokom 2023. godine će biti naknadno formiran jer trenutni nedostatak pilota sa odgovarajućim ovlašćenjima kao i opterećenost postojećih resursa limitira realizaciju ovih aktivnosti. Stavljen je u funkciju kompjuterski sistem za polaganje ispita od strane pilota. Trenutno se vrše aktivnosti na proširenju funkcionalnosti ovog sistema na način da obuhvati i generisanje ispita za pilote jedrilica, balona i bespilotnih vazduhoplova. U ovoj organizacionoj jedinici će se nastaviti aktivnosti na izdavanju odobrenja za vanaerodromsko polijetanje i slijetanje. Ovaj odsjek pruža podršku u cilju izdavanja odobrenja za let komercijalnim vazdušnim prevoznicima i to naročito tokom ljetnje sezone. Iako je sistem odobrenja letova postavljen tako da se operatori koji posjeduju EASA autorizaciju, kojih je najveći broj, prihvataju bez dodatnih provjera i u tim prilikama postoji potreba angažovanja resursa ovog odsjeka u procesu procjene podnijete

dokumentacije. Naravno, naročita pažnja, pa i posebna sigurnosna procjena, vrši se u odnosu na operatore koji ne posjeduju EASA autorizaciju. Ovaj odsjek učestvuje i u procjeni dokumentacije prilikom izdavanja odobrenja za prevoz opasnih materija.

Komercijalne aktivnosti pružanja usluga iz vazduha još jedna je oblast kojom se ova organizaciona jedinica bavi. Operatori vazduhoplova koji dolaze iz država van EU predmet su posebne pažnje u kontekstu izdavanja odobrenja za takvu aktivnost.

Oblast bespilotnih vazduhoplova, sasvim očekivano, doživljava eksponencijalni rast. Broj evidentiranih operatora bespilotnih vazduhoplova je u stalnom porastu pri čemu se intenzitet evidentiranja operatora povećava tokom ljetnjih mjeseci. Takav trend će biti nastavljen, sasvim izvjesno, i tokom 2023. godine. Tokom 2023. godine će, putem medija i društvenih mreža, biti nastavljena promotivna kampanja u cilju informisanosti operatora bespilotnih vazduhoplova o osnovnim regulatornim zahtjevima i opasnostima i rizicima koji su karakteristični za ovu vrstu aktivnosti. Nacionalni regulatorni zahtjevi su na snazi od 2016. godine a očekuje se da krajem 2022. godine dođe do transponovanja EU regulatornih zahtjeva. Naime, radi se o izuzetno komplikovanim regulatornim rješenjima koje afektiraju više različitih oblasti, a ne samo vazduhoplovstvo, i biće predviđena odložena primjena kako bi se omogućilo potrebno vrijeme za donošenje drugih propisa koji nijesu u nadležnosti Agencije. EU regulatorna rješenja koja će biti preuzeta krajem 2022. godine sa jedne strane postavljaju zahtjeve za vršenje operacija bespilotnim vazduhoplovima dok drugi set EU regulativa definiše zahtjevene standarde proizvodnje bespilotnih vazduhoplova. Čitavu ovu problematiku dodatno opterećuje potreba za vrlo intenzivnom komunikacijom i koordinacijom između više organa i institucija u Crnoj Gori. Agencija je, neformalno, preuzela obavezu koordinacije ovih aktivnosti i za očekivati je da tokom 2023. godine dođe do još intenzivnije komunikacije sa svim relevantnim organima i institucijama. Jedno od ključnih pitanja u vezi sa operacijama bespilotnih vazduhoplova jeste pitanje upotrebe vazdušnog prostora i pitanje definisanja pružaoca usluga. Tokom 2022. bilo je planirano da se donese odluka o tome ko bi mogao preuzeti obavezu pružanja usluga u ovoj oblasti međutim do toga nije došlo. Imajući u vidu sadašnje rješenje, odnosno aktuelnog pružaoca vazduhoplovnih usluga u vazdušnom prostoru Crne Gore, preuzimanje takvog rješenja i u oblasti bespilotnih vazduhoplova od strane istog pružaoca je najracionalnije rješenje, ali to iziskuje i procjenu resursa i mogućnosti, pa i troškova, od strane ovog vazduhoplovnog subjekta. U svakom slučaju upotreba vazdušnog prostora i definisanje pružaoca usluga predstavljaju pitanja od najvećeg sigurnosnog značaja. Uopšte, uvođenje novog regulatornog sistema će zahtijevati značajne promjene postojećih i izradu novih procedura. Efikasnost nadzora u ovoj oblasti je u velikoj mjeri predodređena brzim reakcijama i prisustvom inspektora na terenu. Kako ovo nije ostvarivo kroz resurse kojima raspolaže Agencija, kroz Sporazum o saradnji u oblasti suzbijanja nelegalne upotrebe bespilotnih vazduhoplova o saradnji, sa Upravom policije, postignuto je rješenje da se nadzor u ovoj oblasti ipak odvija na efikasan i svrsishodan način. Tokom 2023. godine očekuje se nastavak zaista dobre saradnje sa policijskim službenicima i inspektori Agencije će sasvim izvjesno nastaviti preduzimanje svih raspoloživih zakonskih mjera, kako bi spriječili nelegalnu upotrebu bespilotnih vazduhoplova. Takođe će se intenzivirati aktivnosti na objavljivanju informacija, obrazaca, uputstava na internet stranici Agencije jer se očekuje da to bude dominantan vid komunikacije sa operatorima bespilotnih vazduhoplova. Ovaj odsjek ima i vrlo intenzivnu komunikaciju sa predstavnicima Ministarstva ekonomije u vezi izdavanja saglasnosti za uvoz bespilotnih vazduhoplova. Naravno da je i ova komunikacija intenzivnija tokom ljetnjih mjeseci, kada se broj uvezenih bespilotnih vazduhoplova značajno povećava. S obzirom da operacije bespilotnim vazduhoplovima u blizini aerodroma predstavljaju veliku opasnost i rizik po sigurnost vazdušnog saobraćaja, ovaj odsjek će i tokom 2023. godine nastaviti aktivnosti podrške i saradnje sa

operatorima aerodroma, kako bi dalje bile razrađene procedure i postupci prilikom uočavanja bespilotnih vazduhoplova u blizini aerodroma i potrebnih reakcija.

Odsjek vazduhoplova

Tokom 2021. godine došlo je do usvajanja regulatornih zahtjeva za uspostavljanje sistema za upravljanje sigurnošću za organizacije za obezbjeđivanje kontinuirane plovidbenosti vazduhoplova. Odložena primjena ovih regulatornih zahtjeva treba da otpočne u martu 2023. godine. Radi se promjenama koje afektiraju odobrene organizacije ali istovremeno uslovljavaju i promjene u ovom odsjeku čija je realizacija još uvijek u toku. Pripremljeno je odgovarajuće uputstvo koje je upućeno organizacijama, pa se očekuje da izmijenjeni priručnici ovih organizacija budu dostavljeni do kraja 2022. godine a proces izdavanja odobrenja shodno novim regulatornim zahtjevima bi trebalo da bude završen u martu 2023. godine. Slična regulatorna promjena treba da uslijedi i u oblasti odobrenih organizacija za održavanje. Naime, i za te vazduhoplovne subjekte biće postavljena obaveza uspostavljanja sistema upravljanja sigurnošću. Takođe je izvjesno da će se i sa ovim regulatornim zahtjevima ići sa odloženom primjenom, na period od oko dvije godine, tako da je uspostavljanje ovog sistema planirano za 2024. godinu. Iako se radi o ICAO standardu on se nešto kasnije uvodi u EU, pa i u naš regulatorni sistem. Radi se o značajnoj regulatornoj promjeni koja će iziskivati brojne aktivnosti internog i eksternog karaktera. Naime, biće neophodno revidirati interne dokumente, izvršiti obuku nadzornika, napraviti uputstvo za organizacije na koje će se odnositi ova obaveza a, vrlo vjerovatno, trebaće organizovati i radionicu na kojoj bi sa predstavnicima organizacija trebalo razmjeniti informacije i dati dodatna uputstva.

Uvažavajući gore navedene regulatorne promjene planiran je nadzor odobrenih organizacija za obezbjeđenje kontinuirane plovidbenosti do marta 2023. godine i to u odnosu na regulatorne zahtjeve čije je ispunjenje potrebno zadovoljiti kako bi se organizaciji izdao novi sertifikat sa potvrdom o uspostavljanju sistema upravljanja sigurnošću. Za drugu polovinu 2023. godine planiran je nadzor po ostalim regulatornim zahtjevima. Dvije odobrene organizacije za održavanje vazduhoplova će biti predmet sveobuhvatnog nadzora tokom 2023. godine. Ovi nadzori su planirani imajući u vidu da je u toku proteklog perioda konstatovano da je u određenim elementima došlo do prekoračenja zahtjevanih rokova za realizaciju nadzora.

Shodno Planu pregleda vazduhoplova za 2023. godinu, tzv. ACAM Plan (*Aircraft Continuing Airworthiness Monitoring – ACAM*), predviđeno je obavljanje inspekcija ukupno 5 vazduhoplova. Realizacija ovog plana može biti uslovljena raspoloživošću vazduhoplova za pregled. Trenutno su od 5 planirana vazduhoplova njih 2 u neplovidbenom statusu i očekuje se njihova opravka i dovođenje u plovidbeno stanje tokom 2023. godine.

Vođenje registra vazduhoplova je jedna od jako bitnih aktivnosti ove organizacione jedinice. Ovaj registar predstavlja javni dokument od najvećeg mogućeg značaja jer se u njemu prikazuju pitanja vlasništva, pitanja finansijskih opterećenja i pitanje registrovanih korisnika ili operatora vazduhoplova.

3) Menadžer Sistema upravljanja sigurnošću

Kada su u pitanju aktivnosti Menadžera Sistema upravljanja sigurnošću (*Safety Manager*) planirane za 2023. godinu treba imati u vidu sljedeće informacije:

Implementacija Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja

Primjena načela dobrog upravljanja sigurnošću ključna je za kontinuirano poboljšanje sigurnosti civilnog vazduhoplovstva, proaktivno upravljanje sigurnosnim rizicima i najbolju moguću upotrebu

ograničenih tehničkih resursa. Na nivou Evropske unije definisan je zajednički okvir za planiranje i sprovođenje mjera za unaprjeđenje sigurnosti i formalno je regulisan status Evropskog programa i Plana sigurnosti vazdušnog saobraćaja (EASP & EPAS), odredbama Osnovne Uredbe (EU) br. 2018/1139. Zahtjevi EU su usaglašeni sa zahtjevima koji proističu iz odredbi ICAO Aneksa 19 Čikaške konvencije. Aneks 19 Čikaške konvencije postavio je standarde za nacionalne programe sa jasno naznačenom odgovornošću svih država članica ICAO da sprovedu takav program. Osnov programa predstavlja osam kritičnih elemenata za sigurnost koje ICAO zahtijeva od država da upravljaju njima na efikasan način: Primarno vazduhoplovno zakonodavstvo (*Primary aviation legislation*), CE-1; Specifični operativni propisi (*Specific operating regulations*), CE-2; Nacionalni sistemi i funkcije (*State system and functions*), CE-3; Kvalifikovano tehničko osoblje (*Qualified technical personnel*), CE-4; Tehničke smjernice, instrumenti i pružanje informacija od kritičnog značaja za sigurnost (*Technical guidance, tools and provision of safety-critical information*), CE-5; Obaveze koje se odnose na izdavanje dozvola, uvjerenja, ovlaštenja i odobrenja (*Licensing, certification, authorization and approval obligations*), CE-6; Obaveze koje se odnose na nadzor (*Surveillance obligations*), CE-7; i Rješavanje sigurnosnih pitanja (*Resolution of safety issues*), CE-8.

Svih osam kritičnih elemenata je inkorporirano u 4 komponente od kojih se sastoji Nacionalni program sigurnosti vazdušnog saobraćaja:

1. Nacionalna politika sigurnosti i sigurnosni ciljevi (*State Safety Policy, objectives and resources*)
2. Upravljanje rizikom po sigurnost (*State Safety Risk Management*)
3. Obezbjedjivanje sigurnosti (*State Safety Assurance*)
4. Podsticanje sigurnosti (*State Safety Promotion*)

Nacionalni program sigurnosti vazdušnog saobraćaja je dokument kojim su utvrđeni regulatorni zahtjevi i aktivnosti koje vazduhoplovni subjekti preduzimaju u cilju održavanja i unapređenja sigurnosti u vazdušnom saobraćaju, a razvijen je u skladu sa standardima ICAO-a i programom EASA-e. Vlada CG je na sjednici od 6. avgusta 2020. godine donijela treće izdanje Nacionalnog programa sigurnosti. Ažurirana verzija Nacionalnog programa sigurnosti proslijeđena je članovima Nacionalnog odbora za upravljanje sigurnošću vazdušnog prostora i vazduhoplovnim subjektima. Tokom oktobra 2020. godine održan je webinar za vazduhoplovne subjekte u cilju pojašnjenja odredaba nove verzije Nacionalnog programa sigurnosti.

Uz Nacionalni program sigurnosti izrađuje se i odgovarajući Nacionalni plan sigurnosti, koji sadrži mjere koje država planira preduzeti u cilju umanjenja prepoznatih sigurnosnih rizika. Nacionalni odbor za upravljanje sigurnošću je usvojio ažuriranu verziju Nacionalnog plana sigurnosti i Indikatora sigurnosti početkom 2021. godine.

S obzirom na usvojenu politiku sigurnosti, Agencija u skladu sa svojim nadležnostima, kontinuirano radi na sprovođenju Programa sigurnosti i Plana sigurnosti i odlučna je u nastojanjima da razvija, implementira, održava i stalno unaprijeđuje svoje procese kako bi se aktivnosti u civilnom vazduhoplovstvu na teritoriji i u vazdušnom prostoru Crne Gore održavale na najvišem mogućem nivou sigurnosti. U skladu sa navedenim, od 2020. godine obaveza država je da godišnje izvještavaju EASA-u o stepenu implementacije akcija iz Plana sigurnosti, kao i o usaglašenosti nacionalnog Plana sigurnosti sa Evropskim planom sigurnosti vazdušnog saobraćaja. Tokom 2022. godine, ICAO je za EUR region pokrenuo upitnik u vezi sa implementacijom Programa sigurnosti i Plana sigurnosti, i isti treba popuniti do kraja januara 2023. godine. Agencija je tokom 2022. godine izvijestila ICAO i EASA o statusu dokumenata koja proističu iz Nacionalnog programa sigurnosti (popunjeni on-line upitnici).

Rezultati dostavljenih izvještaja predmet su analize na redovnim sastancima EASA tehničkog tijela za upravljanje sigurnošću (*SM TeB*) na kojem učešće uzima i predstavnik Agencije.

Agencija će tokom 2023. godine aktivno učestvovati u unaprijeđenju sigurnosne kulture kod vazduhoplovnih subjekata u Crnoj Gori i promociji Kulture povjerenja i pravičnosti (*Just Culture*) u skladu sa obavezama koje proizlaze iz Pravilnika o obavještanju, analiziranju i praćenju (*follow-up*) događaja u civilnom vazduhoplovstvu („Službeni list CG“, br. 45/16, 22/20 i 129/20) i Nacionalnog plana sigurnosti u vazdušnom saobraćaju. Promocija sigurnosti je bitan element sistema upravljanja sigurnošću jer se kroz promociju pozitivnih primjera iz prakse i razmjenu sigurnosnih informacija kod svih subjekata podiže sveukupan nivo svijesti i sigurnosti, čime se dodatno utiče na stvaranje pozitivne sigurnosne kulture. Agencija će u svrhu unapređenja vazduhoplovne sigurnosti i tokom 2023. godine nastaviti sa aktivnostima efikasne saradnje i komunikacije sa svim zainteresovanim stranama po pitanjima sigurnosti civilnog vazduhoplovstva, podizanju kvaliteta izvještavanja, boljeg razumijevanja propisa i većeg stepena implementacije istih. Imajući ovo u vidu, tokom 2023. godine planira se organizacija radionice sa predstavnicima vazduhoplovnih subjekata nadležnih za poslove sigurnosti (*Focal Point, Safety Manager i sl.*) na temu *Root Cause* analize s ciljem podizanja sveukupnog učinka vazduhoplovne sigurnosti kroz davanje aktivne podrške vazduhoplovnim subjektima, koordiniran pristup proaktivnom identifikovanju opasnosti različitih tehničkih domena na nacionalnom nivou, kao i usaglašavanju zajedničkih aktivnosti za kontrolu prepoznatih rizika po sigurnost.

Agencija će i u 2023. godini nastaviti sa obavljanjem stručnih poslova koji se odnose na sistem prijavljivanja događaja od značaja za sigurnost u vazdušnom saobraćaju, statistički pratiti trendove sigurnosti, pripremati izvještaj o sigurnosti.

U skladu sa obavezama koje proističu iz Nacionalnog plana sigurnosti, Agencija će 2023. godine nastaviti sa aktivnostima u dijelu dalje promocije i podsticanja operatora vazduhoplova da razvija sistem praćenja podataka o letu (*FDM system*), da regionalno sarađuje po tom pitanju i u svoje programe uvrsti i definiše događaje koji su od značaja za smanjenje rizika prepoznatih u Nacionalnom planu sigurnosti. Potrebno je razvijati pristup na način da se vazduhoplovnoj industriji pruži jača podrška motivacijom, promocijom FDM-a i postavljanjem jednostavnijih i kratkoročnijih zadataka. Usljed epidemije COVID-19 regionalni forum planiran za 2020. godinu nije održan. S tim u vezi, ukoliko pandemija dozvoli, tokom 2023. godine Agencija planira da učestvuje na regionalnom FDM forumu sa ciljem jačanja saradnje na regionalnom nivou. Osnovni smisao foruma je razmjena podataka vezanih za sigurnost i pokretanje dijaloga među operatorima, pronalaženje zajedničkih rizika, te razmatranje mogućnosti kako te rizike pratiti kroz FDM sistem.

S obzirom na sve veću upotrebu sistema bespilotnih vazduhoplova u svakodnevnom životu, kao i uticaj udara ptica na sigurnost na crnogorskim aerodromima, Agencija će pratiti nacionalne indikatore sigurnosti vezane za operacije sistema bespilotnih vazduhoplova i udare ptica. Od ostalih aktivnosti tokom 2023. godine, Agencija će aktivno raditi na nastavku aktivnosti vezanih za promociju i jačanje sigurnosne kulture među pripadnicima generalne avijacije.

Upravljanje sigurnosnim rizicima

ICAO definiše Sistem upravljanja sigurnošću (SMS) kao „sistemski pristup upravljanja sigurnošću, koji uključuje potrebnu organizacijsku strukturu, odgovornosti, politike i postupke“. Proces upravljanja sigurnosnim rizicima je bitan element tog sistema. U skladu sa internim sistemom upravljanja sigurnošću, u Agenciji se prikupljaju i obrađuju sve prijave o događajima koji su od značaj za sigurnost vazdušnog saobraćaja. Trend događaja se analizira na radu internog tijela u Agenciji – Grupi za sigurnosne procjene (*Safety Risk Group – SRG*), a rezultati i predlozi daljih mjera se dostavljaju drugom

internom tijelu u Agenciji – Odboru za analizu sigurnosti (*Safety Review Board – SRB*). Izvještaj o događajima se takođe dostavlja SRB-u.

Prijave se analiziraju u cilju identifikacije opasnosti, procjene rizika i definisanja mjera za umanjene rizika, ukoliko je primjenljivo, a prikupljeni podaci se prate radi definisanja indikatora sigurnosti i ciljeva sigurnosti, kao važnih elemenata Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

Izvještaj podrazumijeva statistički obrađene podatke prikupljene putem reaktivnog i proaktivnog procesa upravljanja sigurnošću, tj. podaci o događajima prijavljeni putem sistema obaveznog i dobrovoljnog prijavljivanja (MOR i VOR). Dodatno, Agencija prima podatke i kroz FDM proces nosilaca AOC-a, kao i kroz rezultate nadzora inspektora Agencije. Svi prijavljeni događaji prate se po kategorijama i indikatorima definisanim u dokumentu Indikatori sigurnosti. Za svaki indikator određene su granične vrijednosti, a trendovi kretanja istih se prate i analiziraju. Značajnija odstupanja se detaljnije analiziraju i u slučaju prepoznavanja opasnosti omogućavaju definisanje aktivnosti usmjerenih na smanjivanje rizika i po potrebi predlaganje izmjene Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

U skladu sa pristupom navedenim u EPAS-u (*European Plan for Aviation Safety*), a uvažavajući specifičnosti vazdušnog prostora Crne Gore i vazdušnih subjekata što rezultira relativno malim brojem relevantnih podataka, indikatori sigurnosti u Crnoj Gori grupišu se i definišu u dvije kategorije (koje uzimaju u obzir definisane tri kategorije indikatora kako to vide ICAO i EASA). Ciljevi sigurnosti predstavljaju najniži nivo sigurnosti koji vazduhoplovni subjekti moraju da postignu u svom radu. Postizanje prihvatljivog nivoa učinka SMS-a (*Safety Performance*) kontroliše se preko indikatora sigurnosti za svaki od ciljeva. Lista sigurnosnih indikatora podrazumijeva *sistemske indikatore* (sigurnosni indikatori procesa ili procesni indikatori) i *indikatore rizika operacija* (indikatori učinka sistema sigurnosti) koji će se pratiti u Crnoj Gori, ciljeve, način i stepen ostvarivanja utvrđenih ciljeva.

Utvrđivanje indikatora sigurnosti u Crnoj Gori vrši se u skladu sa ICAO preporukama i principima i principima i metodologijom koje se koriste na nivou Evrope (EPAS). Pored toga, razvijeni su i posebni nacionalni indikatori kako bi se uvažile i specifične okolnosti za Crnu Goru. Vazduhoplovni subjekti su u obavezi da prate indikatore sigurnosti, svih kategorija, kao i ciljeve u vezi sa njima, a u slučaju procijene da određeni indikator nije relevantan za vrstu njihove aktivnosti to treba da deklariraju u odgovarajućim odobrenim dokumentima. Vazduhoplovni subjekti su u obavezi da mjere relevantne indikatore sigurnosti i dostižu postavljene ciljeve sigurnosti, preduzimanjem definisanih aktivnosti u odnosu na svaki od postavljenih ciljeva.

Indikatori i ciljevi sigurnosti se analiziraju svake godine. Na svake dvije godine, shodno rezultatima pregleda, donose se izmjene dokumenta Indikatori sigurnosti i utvrđuju se ciljevi sigurnosti za naredni period.

Kada je riječ o ciljevima koji se žele postići u domenu sigurnosti, Agencija ih je još ranije prepoznala kroz listu „sistemskih indikatora“. „Indikatori rizika operacija“ predstavljaju set indikatora koji se odnose na operacije vazdušnog saobraćaja (tiču se, uglavnom, praćenja događaja).

Indikatori sigurnosti su pokazatelji učinka sigurnosti, koji se utvrđuju u cilju uspostavljanja sistematskih i stalnih metoda kontrole i predstavljaju način za strukturiranje velikog broja podataka iz različitih izvora.

Lista indikatora sigurnosti obezbjeđuje bolje praćenje i utvrđivanje prioriteta identifikovanih oblasti u pogledu sigurnosti i pruža smjernice i pomoć zaposlenima u Agenciji u procesu odlučivanja.

„Sistemske indikatori“ – indikatori sigurnosti pojedinih procesa:

- Procenat efektivne implementacije ICAO standrada (ICAO EI)
- EASA standardizacione provjere (nalazi)
- Ograničenja nastala identifikacijom značajnih umanjjenja sigurnosti (*Significant Safety Concern – SSC*)
- Sigurnosne preporuke izdate kao rezultat analiza nesreća (KINNS)
- Agencija je prepoznala i indikator koji se odnosi na implementaciju regulative, uz definisani cilj – implementacija relevantne ICAO/EASA/EU regulative na vrijeme.
- Takođe, Agencija je definisala niz indikatora u vezi sa aktivnostima nadzora: „zrelost“ sistema kod vazduhoplovnih subjekata sa aspekta regulatornih zahtjeva
- Agencija je definisala i indikatore koje prate eksterne posjete (npr. IOSA u MGX) kao i set ECAC ALoSP indikatora (ovo se odnosi na pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi – SMATSA).
- U dijelu promotivnih aktivnosti u oblasti sigurnosti Agencija je definisala indikatore za oba međunarodna aerodroma – objavljivanje sigurnosnih biltena sa svim potrebnim informacijama za operatore koji namjeravaju ili već vrše operacije na/sa aerodroma u Podgorici i Tivtu.
- Imajući u vidu značaj kompetencija svojih zaposlenih Agencija je definisala niz indikatora koji to prate u odnosu na obuke i plan obuka.
- Na kraju, Agencija je definisala set indikatora koji se odnose na nadzor na bazi učinka (*Performance based oversight*), sigurnosne procjene, hazard log-ove, akcije preduzete u odnosu na identifikovane rizike, kao i na vezu nadzora sa SSP akcijama.

Indikatori rizika operacija (indikator učinka sistema sigurnosti):

Praćenjem indikatora ove kategorije, definisanjem sigurnosnih ciljeva, preduzimanjem odgovarajućih mjera, umanjuje se vjerovatnoća pojave događaja u vezi sa identifikovanim rizicima. Identifikovanih rizika ima ukupno 42 a podijeljeni su u 11 cjelina: *Total performance*; Izlijetanje sa rulne staze ili PSS (*Runway Excursion – RE*); Kontrolisani let u teren (*Controlled Flight into Terrain – CFIT*); Sudar vazduhoplova u vazduhu i opasno približavanje (*Mid-Air Collisions And Near Misses – MAC*); Gubitak kontrole nad vazduhoplovom u letu (*Loss of control in Flight – LOC-I*); Neodobren izlazak vazduhoplova, vozila ili lica na rulnu ili PSS (*Runway Incursion – RI*); *Aircraft unsafe environment*; *Birdstrikes*; *ATM technical*; *External Interface*; *GA non fatal accidents* i *Paraglider non fatal accidents*.

I tokom 2023. godine Agencija će nastaviti da održava redovne sastanke SRG i SRB u cilju analize izvještaja o sigurnosti, praćenja učinka sigurnosti, definisanja prioriteta i osiguravanja sprovođenja aktivnosti za kontrolu i umanjjenje rizika.

U skladu sa zahtjevima koji uređuju sistem upravljanja nadležnih tijela (ARx zahtjevi), Agencija je uspostavila proces identifikacije i kontrole internih rizika koji bi mogli uticati na sposobnosti Agencije u sprovođenju aktivnosti nadzora. Sve identifikovane opasnosti se sistemski i proaktivno analiziraju kroz Bazu opasnosti i rizika Agencije (*Hazard Log*), uzimajući u obzir ljudske faktore i organizacionu strukturu Agencije, ključne procese, interne i eksterne procese, saradnju, promjene itd. I u toku 2023. godine Agencija će nastaviti sa ažuriranjem ovog dokumenta.

Predstavnici Agencije će tokom 2023. godine aktivno učestvovati u radu ICAO EASPG tijela, EASA SM TeB tijela, SPN tijela, Mreže analitičara EASA-e (*Network of analysts – NoA*) te kontinuirano razmjenjivati informacije o sigurnosti sa EASA-om i ostalim državama članicama kroz NoA grupu kako

bi se omogućila adekvatna analiza podataka o sigurnosti na evropskom nivou. Za iste potrebe nastaviće se i sa komunikacijom sa predstavnicima ICAO EUR NAT kancelarije.

Promocija sigurnosti kod vazduhoplovnih subjekata

Promocija sigurnosti je jedna od četiri osnovne komponente Sistema upravljanja sigurnošću (SMS). Kroz promociju pozitivnih primjera iz prakse i razmjenu sigurnosnih informacija kod svih učesnika, podiže se i sveukupan nivo svijesti i sigurnosti. Na ovaj način se stvara pozitivna sigurnosna kultura.

Agencija je u cilju unapređenja vazduhoplovne kulture i promocije sigurnosti u vazduhoplovnoj zajednici aktivnostima za 2023. godinu predvidjela pružanje pomoći vazduhoplovnoj zajednici u razumijevanju i implementaciji propisa, unapređenje sadržaja i funkcionalnosti svoje internet stranice, promocije najbolje prakse i dr. Tokom 2020. godine Agencija je ustalila praksu prosljeđivanja informacija od značaja za sigurnost osobama za kontakt iz vazduhoplovnih subjekata putem mejla (*Safety info*). Ovu praksu će nastaviti i tokom 2023. godine. Svjesni toga da su društvene mreže postale svojevrsni mediji i kanali informisanja, Agencija je tokom 2019. godine otvorila zvaničan nalog na Fejsbuku. Cilj ove aktivnosti jeste da komunikacijom preko Fejsbuka i povezane mreže Instagram dopremo i do onih korisnika koje možda nijesmo obuhvatili prethodnih godina. Korišćenjem mogućnosti internet stranice i nastupom na društvenim mrežama Agencija želi osigurati nadogradnju postojećih funkcionalnosti u odnosu na potrebe korisnika na način da se omogući bolja distribucija informacija, olakšano i brže snalaženje u traženju određenih podataka i sl.

Dodatno, značajne aktivnosti će usmjeriti na unapređenju regionalne saradnje u dijelu sigurnosti, analize događaja, FDM, implementacije SSP/NPAS mjera i daljeg razvoja sigurnosti uopšte.

Agencija prepoznaje da postoje ograničene mogućnosti vazduhoplovne industrije da prati i primjenjuje opsežne i brze promjene u propisima, tako da će i aktivnostima u 2023. godini nastojati da pruži potrebne informacije, podršku, obuku i savjete kako bi se propisi implementirali što brže i efikasnije.

Imajući u vidu navedeno, planirane aktivnosti Menadžera Sistema upravljanja sigurnošću za 2023. godinu ogledaju se u sljedećem:

- dostavljanje predloga Nacionalnog plana sigurnosti i dokumenta Indikatori sigurnosti Nacionalnom odboru na dalje postupanje i usvajanje,
- u okviru postupka ažuriranja Zakona o vazdušnom saobraćaju, dostavljanje predloga koji se odnose na SSP/SMS,
- dostavljanje ažuriranih dokumenata vazduhoplovnim subjektima,
- organizovanje radionice za vazduhoplovne subjekte,
- sprovođenje i implementacija regulatornih zahtjeva koji se odnose na Agenciju (*Authority Requirements*),
- učešće u radu oba sektora po pitanju planiranja nadzora na RBO principu i izrada MSAT analize na nivou ACV po pitanju stepena implementacije SMS kod vazduhoplovnih subjekata,
- provjera stepena implementacije identifikovanih akcija kod relevantnih vazduhoplovnih subjekata kroz ažuriranu verziju Nacionalnog plana sigurnosti,
- obezbjeđivanje odgovarajuće obuke i osvježanja znanja za vazduhoplovne inspektore/nadzornike u cilju jačanja kompetencija neophodnih za razvoj i implementaciju sistema nadzora zasnovanog na riziku i učinku sigurnosti (*safety performance*),

- unapređenje sistema u vezi sa prikupljanjem, analizom, razmjenom i zaštitom sigurnosnih podataka u skladu sa Pravilnikom o obavještanju, analiziranju i praćenju (follow-up) događaja u civilnom vazduhoplovstvu („Službeni list CG“, br. 45/16, 22/20 i 129/20),
- redovna provjera adekvatnosti donijetih rješenja i politika,
- definisanje mjera za umanjene rizika na osnovu sprovedenih analiza,
- učešće na međunarodnim radionicama koje se bave temom umanjenja određenih rizika i distribucija informacija prema vazduhoplovnim subjektima,
- praćenje studija, strategija, programa i planova razvijenih od strane ICAO, EASA-e i ostalih stručnih tijela,
- redovno učešće u radu ICAO, EASA i ECAC tijela u dijelu analize uticaja COVID-19,
- Kontinuirano praćenje i analiza potrebe identifikacije novih opasnosti, uzimajući u obzir i opasnosti prepoznate u EASA dokumentu „*Review of Aviation Safety Issues Arising from the COVID-19 Pandemic*“,
- saradnja sa predstavnicima Instituta za javno zdravlje Crne Gore (IJZCG) i vazduhoplovnih subjekata po pitanju implementacije mjera za zaštitu zdravlja putnika i posada i nesmetanog izvođenja operacija u toku epidemije COVID-19,
- unapređenje strukture propisa i procesa izrade nacrtu nacionalnih propisa, i dr.

4) Menadžer Sistema za praćenje usklađenosti

Aktivnosti Menadžera Sistema za praćenje usklađenosti tokom 2023. godine će se sastojati od unapređenja sistema za praćenje usklađenosti u skladu sa regulatornim zahtjevima za menadžment sisteme, propisanim u evropskim regulativama, koje su prenijete u pravni okvir Crne Gore. Cilj je izmjena Priručnika za praćenje usklađenosti i izrada pripadajućih procedura, kao i usaglašavanje svih internih priručnika i procedura Agencije u skladu sa sistemom za praćenje usklađenosti.

U sklopu EASA IPA 5 aktivnosti, kojom je data podrška Agenciji u procjeni efikasnosti i efektivnosti sistema za praćenje usklađenosti, date su smjernice za izmjenu sistema za praćenje usklađenosti i vremenski okvir kada bi se sistem mogao unaprijediti.

Menadžer Sistema za praćenje usklađenosti tokom 2023. godine obavlja svoja zaduženja kroz sljedeće aktivnosti:

- unapređenje sistema za praćenje usklađenosti,
- ažuriranje internih priručnika i procedura Agencije koji su dio Sistema upravljanja Agencije, usaglašavanje svih internih priručnika u odnosu na prihvaćene standarde,
- usaglašenost poslova iz nadležnosti Agencije u odnosu na regulatorne zahtjeve, međunarodne standarde, interne akte i procedure,
- upravljanje i unapređenje internog sistema praćenja usklađenosti sa propisanim zahtjevima kroz sistem internih nadzora u cilju identifikacije eventualnih neusklađenosti, analizu njihovih uzroka, analizu, prihvatanje ili odbijanje korektivnih mjera predloženih od subjekta nadzora za njihovo otklanjanje, usaglašavanje sadržaja korektivnih mjera Sistema za praćenje usklađenosti i rokova za njihovu realizaciju sa nosiocima aktivnosti korektivnih mjera, kao i verifikaciju efikasnosti prihvaćenih korektivnih mjera,

- definisanje potrebnih kvalifikacija i obuka obaveznih za provjerivače koji sprovode interne provjere, izbor provjerivača za sprovođenje internih provjera za praćenje usklađenosti, način motivacije provjerivača za sprovođenje internih nadzora,
- inicijativa za izradu jedinstvene metrike za sprovođenje eksternih nadzora u cilju precizne izrade Plana inpekcijskih i kontinuiranih eksternih nadzora Agencije,
- izrada Plana internih provjera i Plana inpekcijskih i kontinuiranih eksternih nadzora Agencije,
- usaglašavanje izvještaja o utvrđenim nalazima i mjerama za njihovo otklanjanje, praćenje i procjena blagovremenosti realizacije i efikasnosti korektivnih mjera koje se preduzimaju nakon eksternih nadzora,
- praćenje kvaliteta autorizacija izdatih nadzornicima i davanje inicijative za izmjenu kriterijuma za izbor provjerivača/inspektora u skladu sa regulatornim zahtjevima,
- učestvovanje u pripremi i izvođenju eksternih nadzora od strane međunarodnih organizacija iz oblasti civilnog vazduhoplovstva – sljedeće godine su planirana dva nadzora,
- procjena kvaliteta rada i procesa rada u Agenciji,
- upoznavanje zaposlenih sa svim relevantnim zadacima koji proizlaze iz aktivnosti nadzora, i
- provjera usaglašenosti za dokumente i akte koja se dostavljaju direktoru, kao dokaz da je dokument urađen u skladu sa utvrđenim procedurama.

5) Odjeljenje za bezbjednost i olakšice u civilnom vazduhoplovstvu

U okviru Odjeljenja za bezbjednost i olakšice u civilnom vazduhoplovstvu za 2023. godinu planirano je sljedeće:

- permanentno praćenje dosljedne implementacije projekta „Jedna bezbjednosna kontrola“ (One Stop Security), koji je počeo 01.03.2016. godine, i koordinacija aktivnosti sa Evropskom komisijom po pitanjima nadzora i razmjene podataka u slučaju eventualnih nedostataka, kao i druge aktivnosti usmjerene ka punoj implementaciji ovog projekta na evropskim aerodromima;
- učestvovanje u nadzorima Evropske komisije na aerodromima u EU sa kojima imamo redovne letove iz Podgorice i Tivta;
- razmatranje i sprovođenje sugestija/preporuka dobijenih od Komisije za procjenu rizika za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva za aerodrome u Podgorici i Tivtu, u cilju povećanja bezbjednosti na njima;
- sprovođenje aktivnosti na jačanju bezbjednosne kulture (Security culture) organizovanjem zajedničkih aktivnosti sa operatorom aerodroma i operatorom vazduhoplova;
- praćenje odgovarajuće ICAO, EU i ECAC regulative i usklađivanje nacionalne regulative sa promjenama u ICAO i EU regulativi, utvrđivanje izmjena i dopuna Nacionalnog programa bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva;
- odobravanje opreme koja će se koristiti za KD kontrolu putnika, ručnog i/ili odvojenog prtljaga, tereta i pošte, vršenje nadzora prilikom puštanja u rad nove opreme na aerodromima u Podgorici i Tivtu;

- praćenje i analiza prijetnji po male aerodrome, uključujući i procjenu rizika za ove aerodrome, u skladu sa metodologijom ECAC-a;
- kontinuirano sprovođenje inspekcija prema svim subjektima civilnog vazduhoplovstva (operator aerodroma, pružalac usluge u vazdušnoj plovidbi, operatori vazduhoplova, regulisani agenti, regulisani/poznati snabdjevači), u skladu sa Planom inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za 2023. godinu;
- nastavak procesa certifikacije KD kontrolora putnika i ručnog prtljaga, odvojenog prtljaga, tereta i zaliha, korišćenjem softvera, nabavljenog 2018. godine, čime se značajno podigao kvalitet završnog ispita za KD kontrolore svih kategorija;
- nastavak certifikacije osoblja koje vrši kontrolu pristupa, vršenje nadzora i patroliranja i certifikacija osoblja koje vrši pregled vozila, kao i supervizora ručnog i predatog prtljaga u bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva;
- organizovanje/nadzor nad sprovođenjem obuke za lica koja vrše detekciju sumnjivog ponašanja;
- sprovođenje certifikacije lica koja vrše detekciju sumnjivog ponašanja na aerodromima u Podgorici i Tivtu, u skladu sa preporukama iz ECAC Doc. 30;
- sprovođenje procesa odobravanja poznatih pošiljalaca, u skladu sa nacionalnom regulativom;
- nastavak edukacije osoblja kroz stručna usavršavanja, uključujući i usavršavanje u pojedinim specijalizovanim oblastima bezbjednosti, organizovanje ponovne obuke za nacionalne auditore;
- kontinuirano vršenje nadzora nad procesom obuke iz bezbjednosti koja će se sprovoditi u 2023. godini u Školskom centru AD „Aerodromi CG” i Školskom centru „To Montenegro”-a;
- nadzor nad sprovođenjem dodatnih mjera iz oblasti bezbjednosti, u skladu sa ICAO GASEP-om, kao i zaključcima Nacionalnog odbora za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva;
- nadzor nad sprovođenjem bezbjednosne provjere, uključujući i dodatne bezbjednosne provjere lica zaposlenih u službi bezbjednosti operatora aerodroma;
- sprovođenje tajnih testova nad subjektima u civilnom vazduhoplovstvu, u skladu sa godišnjim planom testiranja;
- učestvovanje/nadzor nad sprovođenjem bezbjednosnih vježbi na aerodromima u Podgorici i Tivtu;
- razmatranje i odobravanje programa bezbjednosti pojedinih subjekata (operator aerodroma, operatori vazduhoplova, poznati pošiljaoci, regulisani agenti, regulisani snabdjevači);
- odobravanje liste regulisanih agenata i/ili poznatih pošiljalaca, u skladu sa eventualnim zahtjevima, kao i vršenje nadzora nad njihovim radom;
- kontinuirano praćenje i vršenje procjene rizika, odnosno prijetnji po bezbjednost u civilnom vazduhoplovstvu, a posebno na međunarodnim aerodromima u Crnoj Gori;
- analiziranje rezultata internih inspekcija i testova svih subjekata u vazdušnom saobraćaju koji ih sprovode;

- analiziranje rezultata dobijenih inspekcijama, kontrolnim posjetama i testovima, i preduzimanje odgovarajućih aktivnosti u skladu sa dobijenim rezultatima;
- popunjavanje upitnika i drugih aktivnosti radi pripreme ICAO audita iz bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva;
- kontinuirana komunikacija sa međunarodnim organizacijama koja se bave pitanjima bezbjednosti, posebno sa ECAC-om i ICAO-om;
- saradnja sa drugim nadzornim tijelima iz oblasti bezbjednosti iz regiona, u cilju razmjene iskustava;
- preduzimanje aktivnosti s ciljem uspostavljanja sistema jedinstvene bezbjednosne kontrole sa Srbijom, konkretno Aerodromom Nikola Tesla u Beogradu s ciljem obezbjeđivanja da putnici (uključujući i prtljag i teret) iz Crne Gore, koji dalje nastavljaju svoje putovanje preko beogradskog aerodroma ne moraju prolaziti dodatne bezbjednosne kontrole;
- pripremanje materijala za sjednice Nacionalnog odbora za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva;
- pripremanje materijala za sjednice Nacionalnog odbora za olakšice u civilnom vazduhoplovstvu, po pitanju implementacije Nacionalnog programa iz ove oblasti na aerodromima u Podgorici i Tivtu;
- saradnja sa drugim organima državne uprave (Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije i dr.) u cilju pune implementacije projekta uvođenja API podataka, kao i uključivanja u ICAO PKD program;
- saradnja sa drugim organima državne uprave (Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije i dr.) po pitanju korišćenja PNR podataka;
- komunikacija sa međunarodnim organizacijama koja se bave pitanjima bezbjednosti i olakšica, posebno sa ECAC-om i ICAO-om;
- pripremanje izmjena Programa za olakšice u civilnom vazduhoplovstvu s ciljem pune harmonizacije sa promjenama u relevantnoj ICAO regulativi;
- saradnja sa drugim nadzornim tijelima iz oblasti olakšica iz regiona, u cilju razmjene iskustava.

6) Referat za vazduhoplovnu medicinu

Referat za vazduhoplovnu medicinu je za 2023. godinu planirao sljedeće aktivnosti:

- Praćenje odgovarajuće ICAO i EU regulative i implementacija preuzetih EU regulativa koje se odnose na proces donošenja ocjene zdravstvene sposobnosti vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja,
- ažuriranje i razvoj procedura, formi, lista za provjeru (*Checklists*), uputstava i priručnika iz vazduhoplovno-medicinske oblasti,
- razvoj i implementacija nacionalnog zakonodavstva iz oblasti koje se tiču vazduhoplovne medicine,
- sertifikacija vazduhoplovno-medicinskih centara i ljekara specijalista, vazduhoplovno medicinskih ispitivača, koji vrše medicinske preglede, pretrage i ocjenjivanje zdravstvene

spособnosti vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja,

- nadzor organizacije (ovlašćenog vazduhoplovno-medicinskog centra, AeMC) i nadzor ljekara (ovlašćenih vazduhoplovno medicinskih ispitivača, AME-a), u skladu sa Planom inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za 2023. godinu,
- analiza rezultata sprovedenih nadzora i vrednovanje nalaza prikupljenih tokom nadzora u cilju upravljanja rizicima,
- vođenje poslova ažuriranja Registra vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja, upisivanje podataka i određivanje broja za sertifikaciju,
- priprema i održavanje kurseva obnove znanja za ovlašćene ljekare, vazduhoplovno-medicinske ispitivače, AME-e iz vazduhoplovne medicine,
- priprema i održavanje osnovne i napredne obuke iz vazduhoplovne medicine za zainteresovane ljekare specijaliste,
- saradnja i pomoć AME-ima i AeMC-u u donošenju odluke o zdravstvenoj sposobnosti kandidata u spornim slučajevima,
- razmatranje izvještaja medicinskih ispitivanja i ocjenjivanja zdravstvene sposobnosti, kao i kontinuirano ponovno vrednovanje procesa medicinske procjene, kao i identifikacija oblasti povećanog medicinskog rizika,
- analiza broja Ljekarskih uvjerenja i Potvrda o zdravstvenoj sposobnosti koja su bila u postupku izdavanja, produženja, obnove, suspenzije ili ukidanja,
- sprovođenje postupaka u slučaju gubitka zdravstvene sposobnosti kod vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja u toku važenja ljekarskog uvjerenja (suspenzija/ukidanje) i analiziranje takvih događaja i medicinskih nalaza tokom medicinskih procjena da bi se identifikovali medicinski rizici,
- organizovanje drugostepenih ljekarskih pregleda, po žalbama vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja na ocjenu zdravstvene sposobnosti,
- saradnja sa ljekarima specijalistima koji učestvuju u spovođenju drugostepenog medicinskog pregleda vazduhoplovnog osoblja,
- transfer vazduhoplovno-medicinskih zapisa (*SOLI transfer*),
- sprovođenje postupka kod slučajeva konzumiranja psihoaktivnih supstanci i alkohola kod vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja, kao i po prijavama o sumnji u zdravstvenu sposobnost nosilaca ljekarskog uvjerenja,
- čuvanje zapisa po važećim propisima uz obavezno poštovanje Medicinske povjerljivosti po EU Uputstvu 95/46, Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti („Službeni list CG“, br. 79/08, 70/09, 44/12 i 22/17) i Pravilniku o načinu označavanja i zaštite posebne kategorije ličnih podataka („Službeni list CG“, broj 11/11),
- saradnja sa Komisijom za istraživanje uzroka nesreća i ozbiljnih nezgoda u vazduhoplovstvu,

- saradnja sa Ministarstvom zdravlja, kancelarijom Svjetske zdravstvene organizacije u Crnoj Gori (SZO) i Institutom za javno zdravlje Crne Gore (IJZCG) u oblasti medicinskih tema važnih za vazduhoplovnu medicinu,
- praćenje objava i preporuka Svjetske zdravstvene organizacije, ICAO-a i EASA-e u vezi sa zaraznim bolestima koje se šire vazдушnim transportom, posebno u vezi sa pandemijom COVID-19 izazvanom virusom SARS-CoV-2, koja je uzrokovala negativne posledice da čitavu avio industriju,
- saradnja sa ICAO CAPSCA organizacijom na prevenciji i upravljanju javnim zdravstvenim događajima u civilnom vazduhoplovstvu, učešće na sastancima sa ciljem uspostavljanja i sprovođenja mjera i postupaka koji će dovesti do prevazilaženja krize izazvane pandemijom COVID-19 i do bržeg oporavka civilnog vazduhoplovstva,
- aktivnosti u saradnji sa Ministarstvom zdravlja, kancelarijom Svjetske zdravstvene organizacije u Crnoj Gori (SZO) i Institutom za javno zdravlje Crne Gore (IJZCG) na Zajedničkoj eksternoj evaluaciji kapaciteta za sprečavanje, otkrivanje, kao i brzo i efikasno reagovanje na rizike po javno zdravlje i vanredne situacije u javnom zdravstvu koje su od međunarodnog interesa,
- Rješenjem Ministra zdravlja Crne Gore o formiranju radnih grupa za izradu Predloga akcionog plana za zdravstvenu sigurnost, br. 1-501/22-1283 od 19. septembra 2022. godine, uspostavljne su tematske radne grupe. Planirano je sprovođenje aktivnosti na izradi Predloga akcionog plana za zdravstvenu sigurnost u Crnoj Gori u svojstvu koordinatora radne grupe br. 17, uz podršku SZO i Instituta Robert Koh.
- planirano je prisustvovanje međunarodnim obukama za obnavljanje znanja iz vazduhoplovne medicine, EASA radionicama, sastancima medicinskih eksperata, forumima namjenjenim medicinskim vazduhoplovnim vlastima, evropskim i svjetskim kongresima vazduhoplovne medicine,
- prisustvovanje obukama koje se sprovode za zaposlene u Agenciji po Trening planu Agencije za civilno vazduhoplovstvo.

b) Vršenje inspekcijskog i kontinuiranog nadzora nad vazduhoplovnim subjektima i njihovim osobljem u cilju praćenja kontinuiranog ispunjavanja uslova i propisanih tehničkih zahtjeva na osnovu kojih im je Agencija izdala sertifikat ili odobrenje

U cilju organizacije i sprovođenja efikasnih inspekcijskih i kontinuiranih nadzora nad radom vazduhoplovnih subjekata u Crnoj Gori, Agencija na kraju svake godine priprema i usvaja Plan inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo, dokument kojim se za narednu kalendarsku godinu utvrđuju raspored i dinamika obavljanja inspekcijskih i kontinuiranih nadzora vazduhoplovnih subjekata koje, u skladu sa zakonom, podzakonskim aktima i aktima Agencije, vrše vazduhoplovni inspektori i nadzornici.

Plan inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu predstavlja sastavni dio Programa rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu, i dat je Prilogu 1. Plan omogućava sadržajnije i preciznije sagledavanje učešća aktivnosti inspekcijskih i kontinuiranih nadzora u ukupnom radu Agencije, što doprinosi ukupnom kvalitetu obavljanja poslova Agencije.

Pored Plana inspeksijskih i kontinuiranih nadzora, kao posebni dokumenti za 2023. godinu, do kraja decembra tekuće godine, usvajaju se Plan inspekcija-procjena sigurnosti vazduhoplova na platformi za 2023. godinu (SAFA i SANA Plan), Plan pregleda vazduhoplova za 2023. godinu (ACAM Plan) i Plan za praćenje usklađenosti za 2023. godinu. Takođe, početkom 2023. godine se, u saradnji EUROCONTROL i pružaocem usluga u vazdušnoj plovitbi, priprema i usvaja godišnji plan/izvještaj „Lokalne implementacije Jedininstvenog neba“ (LSSIP).

IV Donošenje akata iz nadležnosti Agencije i pripremanje stručnih osnova za izradu podzakonskih akata iz nadležnosti Ministarstva

Članom 6 stav 1 tačka 9 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da Agencija donosi akte u skladu sa zakonom i akte radi sprovođenja ECAA sporazuma, drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a. U skladu sa navedenim propisanim ovlašćenjem, Agencija priprema podzakonske akte koje dostavlja na prethodnu saglasnost Ministarstvu. Nakon dobijene saglasnosti na predložene akte, Agencija ih dostavlja „Službenom listu Crne Gore“ na objavljivanje.

Takođe je članom 6 stav 1 tačka 10 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano da Agencija donosi akte kojima se nalaže preduzimanje mjera radi uspostavljanja sigurnosti funkcionalnog sistema u cilju zaštite sigurnosti vazdušnog saobraćaja (tzv. „Sigurnosne direktive“ (*Safety Directives*), „Sigurnosni nalozi“ (*Safety Orders*) i „Sigurnosne informacije“ (*Safety Information*), kojima se regulišu pojedina pitanja iz oblasti vazdušnog saobraćaja i prevazilaze nedostaci uočeni u primjeni propisa u praksi, a u cilju brzog reagovanja radi umanjenja konstatovanih rizika.

U skladu sa navedenim nadležnostima Agencije, Program rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu obuhvata i normativne aktivnosti i poslove koje će Agencija obavljati u skladu sa navedenim odredbama ovog zakona.

a) Odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju omogućena je mnogo efikasnija i ažurnija harmonizacija propisa, odnosno usklađivanje podzakonskih propisa iz oblasti civilnog vazduhoplovstva sa evropskim propisima, odnosno pravnom tekovinom Evropske unije (*Acquis Communautaire*) u procesu pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, što je ranije bilo značajno usporeno, imajući u vidu da naš pravni sistem ne predviđa neposrednu primjenu ili preuzimanje propisa Evropske unije. Saglasno odredbama tač. 2 i 3 Aneksa II ECAA Sporazuma, koji je Crna Gora ratifikovala Zakonom o ratifikaciji („Službeni list RCG“, broj 62/07 i „Službeni list CG – Međunarodni ugovori“, broj 1/11), Crna Gora se u oblasti vazdušnog saobraćaja, smatra državom članicom EU.

Propisivanjem ovlašćenja Agenciji u pogledu donošenja akata u skladu sa zakonom i akata radi sprovođenja ECAA sporazuma, drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, omogućena je blagovremena realizacija obaveza usklađivanja propisa na koje se Crna Gora obavezala zaključenim i potvrđenim međunarodnim ugovorima, odnosno znatno ažurnije i efikasnije usklađivanje nacionalnih propisa sa propisima Evropske unije, koji su podložni čestim izmjenama i dopunama. Stvoreni su uslovi za dinamičnu harmonizaciju nacionalnog zakonodavstva sa propisima EU, što predstavlja ključni prioritet u okviru procesa pristupanja Evropskoj uniji.

Od dana stupanja na snagu Zakona o vazdušnom saobraćaju Agencija je donijela i u „Službenom listu Crne Gore“ objavila ukupno oko 183 podzakonskih akata iz svoje nadležnosti, kojima se u najvećem

dijelu preuzimaju propisi EU iz oblasti civilnog vazduhoplovstva. Navedeni podaci o broju donešenih akata, za period od devet godina od dana stupanja na snagu novog zakona, dovoljan su dokaz o značaju propisivanja ovlašćenja Agenciji za donošenje akata, jer je, poređenja radi, za period važenja prethodnog zakona, od skoro četiri godine, donijeto ukupno 15 podzakonskih akata. U 2022. godini donešeno je 9 pravilnika od strane Agencije za civilno vazduhoplovstvo.

Kao rezultat ažurnog usklađivanja nacionalnih propisa sa propisima EU, koji je u proteklom periodu ostvarila Agencija donošenjem podzakonskih akata, stvoreni su svi preduslovi da Crna Gora dobije odluku o završetku I tranzicione faze utvrđene ECAA Sporazumom (preuzimanje EU regulative iz Aneksa I ovog sporazuma), na osnovu koje se kvalifikuje za prelaz na sljedeći tranzicioni period ili za potpuno uključivanje u Zajedničko evropsko vazduhoplovno područje.

Crna Gora je ispunila sve obaveze iz I tranzicionog perioda i čeka reakciju Evropske komisije koja bi trebalo da verifikuje završetak ove faze i prelazak na sljedeći tranzicioni period ili, eventualno, i potpuno uključivanje u Zajedničko evropsko vazduhoplovno područje. Posljednja obaveza iz oblasti vazduhoplovstva, saglasno zaključku iz Izvještaja eksperata Evropske komisije, koji su zaduženi za utvrđivanje stepena implementacije legislative EU navedene u Aneksu I ECAA Sporazuma, je realizovana, odnosno izmjenama i dopunama Zakona o vazdušnom saobraćaju nacionalno zakonodavstvo iz oblasti vazdušnog saobraćaja je usklađeno sa Regulativom kojom su propisana zajednička pravila za obavljanje vazdušnog prevoza u Zajednici – Uredbom Evropskog parlamenta i Savjeta (EU) br. 1008/2008 od 24. septembra 2008. godine o zajedničkim pravilima za obavljanje vazdušnog prevoza u Uniji. U uvjerenju smo da su i preostala otvorena pitanja, koja ne spadaju u domen vazduhoplovstva već ekonomskih propisa, u međuvremenu na adekvatan način riješena.

Bez obzira na činjenicu da je Agencija u prethodnom periodu, od donošenja Zakona o vazdušnom saobraćaju, saglasno njegovim odredbama, donijela veliki broj akata iz svoje nadležnosti, posebno one čije je donošenje bilo prioritet, imajući u vidu plan Vlade Crne Gore da do kraja 2023. godine kompletna pravna tekovina Evropske unije bude prenešena u pravni sistem Crne Gore, za sva pregovaračka poglavlja pa i za poglavlje 14 – Saobraćajna politika, Agenciji i za 2023. godinu predstoje prilično obimne aktivnosti u pogledu pripremanja akata čije donošenje je u njenoj nadležnosti.

Zbog česte izmjene EU regulative u oblasti vazdušnog saobraćaja, Agencija će i u 2023. godini preduzimati sve potrebne aktivnosti u cilju ažurnog usklađivanja nacionalnih propisa sa evropskom regulativom, tako da će ažurno donositi akte iz svoje nadležnosti, pripremati stručne osnove za izradu podzakonskih propisa čije je donošenje u nadležnosti Ministarstva, i pripremati izmjene i dopune opštih akata radi usklađivanja rada i poslovanja Agencije.

Polazeći od značaja poslova u okviru prenešenih ovlašćenja, Agencija na početku godine utvrđuje obaveze iz svoje nadležnosti u pogledu donošenja akata, utvrđivanjem *Plana pripreme podzakonskih akata* koje treba da donese Agencija u toku te godine, sa precizno utvrđenom dinamikom donošenja pojedinih akata i određenim nosiocima realizacije utvrđenih aktivnosti. Plan pripreme podzakonskih akata treba da sadrži – naziv akta, razloge zbog kojih se predlaže njegovo donošenje, pravni osnov za donošenje akta, eventualnu zasnovanost na određenom međunarodnom aktu (novi ICAO standardi i preporučene prakse i/ili izmjene i dopune postojećeg ICAO standarda i preporučenih praksi, novi propis Evropske unije ili izmjene i dopune postojećeg), rok u kojem bi akt trebalo da se donese, kao i naziv organizacionih jedinica koje treba da učestvuju u pripremi akta.

Poseban prioritet u radu Agencije u 2023. godini i dalje će predstavljati izrada akata koji će omogućiti uvođenje u pravni sistem i primjenu propisa EU, naročito evropske regulative iz oblasti vazdušnog saobraćaja sadržane u Aneksu I ECAA Sporazuma, koje je Crna Gora u obavezi da, kroz I i II tranzicioni

period, usaglasila sa svojim propisima. Obaveze u pogledu donošenja propisa utvrđene za I tranzicioni period, kada je u pitanju Agencija, kao što je već navedeno, u potpunosti su realizovane.

Agencija je, nakon sagledavanja svojih zakonom propisanih obaveza, u cilju ažurnog usklađivanja nacionalnih propisa sa EU regulativama, koje se velikom dinamikom mijenjaju i nameću državi obavezu za njihovo transponovanje i implementaciju, preliminarno utvrdila prioritete kada je u pitanju donošenje podzakonskih akata u 2023. godini. Tako je, za sada, planirano da za 2023. godinu Agenciji predstoji priprema i usvajanje 9 podzakonskih akata kojima se transponuje petnaestak regulativa i direktiva EU. *Plan pripreme podzakonskih akata Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu* predstavlja sastavni dio Programa rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu, i dat je **Prilogu 2**.

U cilju efikasnijeg i racionalnijeg uređivanja pojedinih pitanja iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, treba napomenuti da će se u postupku donošenja navedenih akata sagledati mogućnost donošenja akata kojima će se urediti više srodnih i povezanih poslova pojedinih segmenata civilnog vazduhoplovstva, tako da će se na osnovu više pravnih osnova donijeti jedan akt koji će regulisati više srodnih oblasti.

Istovremeno, Agencija će u 2023. godini, u saradnji sa resornim ministarstvom, posebnu pažnju i aktivnosti usmjeriti na definisanju prioriteta i pripremu onih podzakonskih propisa iz nadležnosti Ministarstva, čije donošenje je potrebno u cilju pravovremenog i potpunog uređivanja pitanja od značaja za rad i funkcionisanje Agencije i obavljanje poslova iz njene nadležnosti, iako su najznačajniji i najpotrebniji akti već donijeti i uveliko se primjenjuju. U postupku donošenja navedenih propisa Agencija će pripremati stručne osnove za njihovu izradu.

Očekuje se da u toku 2023. godine, kao i uvijek ranije u takvim situacijama, stručne službe Agencije daju ključni doprinos u pripremi stručnih osnova za izmjene i dopune najvažnijeg akta u civilnom vazduhoplovstvu, odnosno za donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vazдушnom saobraćaju. Isto tako, biće neophodno značajno angažovanje Agencije u pripremi stručnih osnova za drugi značajan dokument u nadležnosti resornog ministarstva Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazдушnom saobraćaju.

Takođe, u toku 2023. godine Agencija će pripremiti stručne osnove za izradu podzakonskog akta iz člana 32a Zakona o vazдушnom saobraćaju, čije donošenje je u nadležnosti resornog ministarstva, a kojim će se propisati način i bliži uslovi obavljanja operacija državnim vazduhoplovima, kao i operacija vazduhoplova prilikom spašavanja u skladu sa zakonom kojim su uređeni zaštita i spašavanje, traganja i spašavanja vazduhoplova, protivpožarne zaštite i obalske straže, a koji su upisani u Registar civilnih vazduhoplova Crne Gore.

Zakonska rješenja u pogledu nadležnosti za donošenje podzakonskih akata su u dosadašnjoj primjeni dala odlične rezultate jer su omogućila mnogo efikasnije usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa propisima EU, što predstavlja osnovu za uspješno uključivanje u evropske i svjetske integracione procese u oblasti vazduhoplovstva, kao i za uvođenje i primjenu međunarodnih vazduhoplovnih propisa, standarda i tehničkih pravila, i prihvatanje međunarodne vazduhoplovne prakse kao garancije dostizanja najviših standarda sigurnosti i bezbjednosti u oblasti civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori.

Ostvarena dinamika u postupcima pripreme i donošenja akata iz nadležnosti Agencije ukazuje na činjenicu da Agencija i u narednom programskom periodu može ostvariti planirane programske obaveze u dijelu donošenja podzakonskih akata.

b) Interni akti na osnovu kojih je uređena unutrašnja organizacija, način rada, rukovođenja i poslovanja Agencije, kao i odlučivanje i nadležnosti organa Agencije, u skladu sa kojima se organizuje i rukovodi radom i poslovanjem Agencije su: Statut Agencije, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije, Pravilnik o zaradama, naknadama zarada i ostalim pravima i obavezama zaposlenih u Agenciji, Odluka o utvrđivanju obračunske vrijednosti koeficijenta u Agenciji i dr. Jedan broj ovih akata revidiran je tokom 2018. godine u skladu sa preporukama DRI koja je početkom te godine vršila kontrolu rada i poslovanja Agencije. Navedeni interni akti predmet trenutno su predmet analize i revizije od strane stručnih službi Agencije i, ukoliko ne bude izvršeno do kraja tekuće godine, usvajanje njihovih izmjena će uslijediti u prvoj polovini 2023. godine.

V Međunarodna saradnja Agencije

Aktivnosti Agencije za civilno vazduhoplovstvo na planu međunarodne saradnje u 2023. godini biće usmjerene posebno na:

- saradnju sa Evropskom unijom u oblasti vazdušnog saobraćaja,
- saradnju sa međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama (ICAO, EASA, ECAC, EUROCONTROL),
- bilateralnu i multilateralnu saradnju.

a) Saradnja sa institucijama Evropske unije u oblasti vazdušnog saobraćaja

Pravni osnov za integraciju Crne Gore u Evropsku uniju u oblasti vazdušnog saobraćaja predstavlja ECAA Sporazum.

Sporazum predviđa potpuno usaglašavanje domaćih propisa sa propisima Evropske unije u oblastima vazduhoplovne sigurnosti, bezbjednosti, upravljanja vazdušnim saobraćajem, rukovođenja aerodromima, zaštite prava putnika i drugih korisnika usluga u vazdušnom saobraćaju, liberalizacije vazduhoplovnog tržišta, zabrane državne pomoći i zaštite životne sredine.

Tek nakon 11 godina od njegovog potpisivanja, ECAA Sporazum je ratifikovan od strane svih država članica EU i od strane depozitara, tako da je formalno stupio na snagu 01.12.2017. godine.

Da bi Crna Gora uživala u benefitima ovog Sporazuma u obavezi je da ispuni sve zahtjeve iz Protokola VII ovog Sporazuma, kroz dvije tranzicione faze.

U avgustu 2019. godine, novi ažurirani Aneks 1 je i zvanično objavljen u Službenom listu Evropske unije donošenjem Odluke br. 1/2019 ECAA Zajedničkog komiteta od 31. jula 2019. godine kojom se zamjenjuje Aneks I ECAA Sporazuma o pravilima koja se primjenjuju na civilno vazduhoplovstvo [2019/1343] (*DECISION No 1/2019 of 31 July 2019 replacing Annex I to the ECAA Agreement on the rules applicable to civil aviation – OJL211/4 of 12.08.2019*). Obaveza Crne Gore je da transponuje ovaj akt u nacionalno zakonodavstvo. Predlog zakona o potvrđivanju izmjena Multilateralnog sporazuma između Evropske zajednice i njenih država članica o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja (ECAA Sporazum) je u oktobru 2021. godine prošao Vladinu proceduru. Kako je u međuvremenu izabrana nova Vlada, povučeni su svi propisi iz Skupštine i vraćeni u Vladinu proceduru. Vlada je u oktobru 2022. godine opet usvojila izmjene ECAA i prosljedila ga Skupštini na usvajanje.

Još jedan pokazatelj kvalitetne saradnje Agencije za civilno vazduhoplovstvo i Evropske komisije je činjenica da će naša Agencija sljedeće godine, biti domaćin ECAA Joint Committee-a (ECAA

Zajednički komitet). ECAA Zajednički komitet je organ koji je nadležan za sprovođenje ECAA sporazuma i obezbjeđivanje njegove pravilne primjene. Sastoji se od predstavnika strana ugovornica i odluke donosi jednoglasno. On daje preporuke i donosi odluke u slučajevima predviđenim sporazumom. Odluke ECAA Zajedničkog komiteta su obavezujuće za strane ugovornice, koje ih sprovode u skladu sa sopstvenim pravilima. ECAA zajednički komitet se sastaje jednom godišnje u cilju razmatranja sprovođenja ECAA Sporazuma.

Evropska komisija je u periodu 7-9. oktobar 2015. godine bila u kontrolnoj posjeti Crnoj Gori. Ovo je bila prilika da se njeni eksperti na licu mjesta upoznaju sa svim aktivnostima koje je Crna Gora preuzela u cilju konačnog ispunjenja zahtjeva iz I tranzicionog perioda ECAA Sporazuma.

Izveštaj Evropske komisije je u septembru 2016. godine dostavljen Crnoj Gori uz konstataciju da se njime potvrđuje značajan napredak koji je Crna Gora ostvarila u implementaciji zahtjeva ECAA Sporazuma, ne samo u odnosu na prvi tranzicioni period, već i na drugi. U ovom smislu, naglašeno je da je postignuta potpuna usaglašenost sa zahtjevima koji se odnose na prvi tranzicioni period u svim oblastima vazduhoplovstva, uz izuzetak od nekoliko preostalih otvorenih pitanja iz oblasti ekonomskih propisa. Ovi nedostaci odnosili su se na odredbe koje se tiču preciznog definisanja slobode određivanja cijena karata i, samim tim, zaštite prava potrošača u avio prevozu i nekih od osnovnih prava za zaštitu radnika, koja spadaju u domen obuhvata Zakona o radu i Zakona o zaštiti na radu.

U međuvremenu je, donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vazdušnom saobraćaju, koji je stupio na snagu 14. avgusta 2020. godine („Službeni list CG“, broj 82/20) u potpunosti otklonjen dio gore navedenih nedostataka koji spada u domen odgovornosti vazdušnog saobraćaja.

Ovo postignuće je nesumnjivo rezultat posvećenosti crnogorskog vazduhoplovstva, prije svega Agencije za civilno vazduhoplovstvo, implementaciji ECAA Sporazuma i vrijednog rada uloženog u ispunjavanje obaveza koje podrazumijeva taj sporazum.

Nakon formalnog otvaranja pregovora o pristupanju Evropskoj Uniji, Crna Gora je u 2013. godini bila u fazi analitičkog pregleda i ocjene usklađenosti nacionalnog zakonodavstva države kandidata s pravnom tekovinom Evropske unije, poznatija kao „skrining“. Skrining se sprovodio putem sastanaka, za svako od pregovaračkih poglavlja posebno (osim za Poglavlja 34 – Institucije i 35 – Ostala pitanja).

Poglavlje 14 – Transportna politika je zvanično otvoreno 21. decembra 2015. godine na Međuvladinoj konferenciji u Briselu, nakon što je Crna Gora predala Evropskoj komisiji svoju pregovaračku poziciju iz tog poglavlja.

Jedan od četiri vida saobraćaja u okviru Poglavlja 14 – Transportna politika, vazdušni saobraćaj, najvećim dijelom se odnosi na aktivnosti i postignuća Agencije za civilno vazduhoplovstvo.

Predstavnici Agencije su za sve dosadašnje sastanke sa EK dostavljali sveobuhvatan i precizan pregled trenutnog stanja u vazdušnom saobraćaju, u pogledu transpozicije i implementacije EU regulativa i direktiva (tzv. celex-a) koje su u domenu vazdušnog saobraćaja od strane EK identifikovani kao potencijalno relevantni za Crnu Goru.

Još u ranijim godišnjim izvještajima Evropske komisije o analitičkom pregledu usklađenosti zakonodavstva Crne Gore, u dijelu koji se odnosi na Poglavlje 14, konstatovano je da što se tiče vazduhoplovstva, Crna Gora je postigla dobar nivo usklađenosti s pravnom tekovinom EU i značajan

napredak kad je riječ o sprovođenju prve prelazne faze ECAA sporazuma. Realno, rezultati za vazdušni saobraćaj u značajnoj mjeri premašuju rezultate za ostale vidove saobraćaja, pa i za najveći broj drugih pregovaračkih poglavlja.

I u narednom periodu, kroz potpuno izvršavanje međunarodnih i zakonskih obaveza iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, Agencija će nastaviti da daje svoj puni doprinos aktivnostima naše države na putu pridruživanja Evropskoj uniji.

b) Saradnja sa međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama

Značajan dio međunarodnih aktivnosti Agencije zasnovan je na članstvu u međunarodnim organizacijama, iz razloga što je najveći dio sistema civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori uređen u skladu sa međunarodnim konvencijama, rezolucijama, standardima i preporukama sljedećih međunarodnih organizacija:

- Međunarodna organizacija civilnog vazduhoplovstva (*International Civil Aviation Organization – ICAO*),
- Agencija Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja (*European Union Aviation Safety Agency – EASA*),
- Evropska konferencija civilnog vazduhoplovstva (*European Civil Aviation Conference – ECAC*),
- Evropska organizacija za sigurnost vazdušne plovidbe (*European Organization for the Safety of Air Navigation – EUROCONTROL*).

Zaposleni u Agenciji za civilno vazduhoplovstvo učestvuju na redovnim sastancima, ove godine putem on-line aplikacija: ECAC (*Directors General Meeting – DG Meeting, Security Forum, ECAC Meeting*), EUROCONTROL (*Provisional Council – PC, Enlarged Committee – EC*); EASA (*EASA Management Board – EASA MB, EASA Advisory bodies meetings, EASA International Cooperation Forum – EASA ICF*), ECAA (*ECAA Joint Committee*).

U 2023. godini predstavnici Agencije nastaviće participaciju u radu stručnih i upravljačkih tijela međunarodnih navedenih vazduhoplovnih organizacija, u cilju permanentne informisanosti i zadržavanja stečenih pozicija i postojećeg renomea Agencije.

Veoma korektna i uspješna saradnja između Agencije i ECAC-a rezultovala je sprovođenjem projekta „Jedna bezbjednosna kontrola“ (*One stop security*).

Cilj ovog projekta, koji je zajednički pokrenut od strane Evropske komisije (EK) i Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva (ECAC), je da države koje nijesu članice Evropske unije budu prepoznate kao države sa istovjetnim mjerama bezbjednosti, što omogućava da njihovi aerodromi, sa aspekta bezbjednosti, budu tretirani kao i aerodromi u Evropskoj uniji.

Projekat je formalno otpočeo u decembru 2013. godine potpisivanjem Administrativnog aranžmana (i plana sprovođenja) od strane ECAC-a i Agencije za civilno vazduhoplovstvo. U sklopu projekta, u toku 2014. godine su sprovedena tri audita od strane Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva (ECAC) u Crnoj Gori – nacionalni audit, u kojem je izvršen pregled nacionalne regulative iz oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva i način vršenja monitoringa koji sprovodi Agencija za civilno vazduhoplovstvo i audit oba međunarodna aerodroma – Aerodroma Podgorica i Aerodroma Tivat.

Nakon završenih audita pripremljeni su i implementirani korektivni akcioni planovi, da bi 19. decembra 2014. godine ECAC obavijestio Agenciju za civilno vazduhoplovstvo da je projekat uspješno završen u predviđenom roku i da je Agencija za civilno vazduhoplovstvo u poziciji da u 2015. godini zatraži od Evropske komisije priznavanje jednakosti svojih mjera bezbjednosti sa mjerama bezbjednosti Evropske unije.

ECAC je o uspješnom završetku ovog projekta od strane Crne Gore zvanično obavijestio i Evropsku komisiju pismom od 2. februara 2015. godine. Direktor Agencije je 10. marta 2015. godine poslao zvaničan zahtjev direktoru DG MOVE-a, da se Crna Gora formalno pridruži režimu Jedne bezbjednosne kontrole sa Evropskom Unijom.

U periodu 21-25. septembar 2015. godine organizovana je posjeta eksperata Evropske komisije, koji su izvršili konačnu procjenu stanja sistema bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva. Predmet ove procjene dominantno je bio stepen implementacije bezbjednosnih mjera na aerodromima u Podgorici i Tivtu, ali i način vršenja aktivnosti monitoringa Agencije i način vršenja procjena rizika za aerodrome u Crnoj Gori.

Evropska komisija je u novembru 2015. godine sazvala Regulatorni odbor EU za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva, koji se sastoji od država članica Evropske unije, koji je pozitivno glasao o omogućavanju „Jedne bezbjednosne kontrole“ za letove iz Crne Gore u Evropskoj uniji, čija primjena je počela 29. februara 2016. godine.

Uspješna realizacija ovog projekta dokaz je da Crna Gora u sprovođenju mjera bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva prednjači kako u regionu, tako i među državama Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva, koje nastoje da dođu u poziciju da zatraže ovaj status.

Međutim, implementacija ovog režima nije išla i ne ide u pravcu u kojem je bilo za očekivati. Naime, mnoge države sa kojima je Agencija imala bilateralne kontakte ističu da nisu u mogućnosti da implementiraju Odluku Evropske komisije zbog nepostojanja tehničkih mogućnosti na svojim aerodromima. Zbog toga se Agencija obratila Evropskoj komisiji u cilju rješavanja ove situacije. Nakon poslatih dopisa EK u vezi sa problemima koji se pojavljuju u praktičnoj primjeni Odluke Evropske komisije, predstavnici Agencije su pozvani da prisustvuju sastancima AVSEC (tijelo EK koje čine samo predstavnici EU država i na kome se razmatraju sva dešavanja u oblasti bezbjednosti) i SAGAS (savjetodavno tijelo za istu oblast pri Evropskoj komisiji, koje se sastaje 2 puta godišnje, a prisustvuju pored država članica, predstavnici raznih vazduhoplovnih udruženja ACI Europe, IATA i dr., na kojima je razmatran ovaj problem. Nakon prezentacije Agencije, predsjedavajući je iskazao punu podršku naporima Agencije i potvrdio da je i za Evropsku komisiju vrlo važna implementacija ovog projekta, pa je pozvao predstavnike svih država da pomognu u implementaciji. Iako se nije dodatno odmaklo u praktičnoj primjeni ovog važnog projekta, u narednom periodu Agencija će i dalje aktivno komunicirati sa relevantnim institucijama, kako bi implementacija ovog režima konačno zaživjela u praksi.

Dobra saradnja Agencije i EUROCONTROL-a rezultirala je potpisivanjem Sporazuma o pružanju podrške od strane EUROCONTROL-a za unapređenje sposobnosti Agencije za civilno vazduhoplovstvo, u aprilu 2016. godine, čije je elemente Agencija nadalje aktivno koristila do aprila 2019. godine.

Područje primjene ovog Sporazuma je pružanje podrške od strane EUROCONTROL-a Agenciji u vezi sa daljom implementacijom Jedinstvenog evropskog neba (*Single European Sky – SES*), razvojem ATM-a, kao i integracijom u ATM mrežu Evrope. Ciljevi ovog sporazuma, na visokom nivou, su da:

- pomogne Agenciji u izgradnji i unapređenju svojih sposobnosti, uključujući i zahtjeve Programa efikasnosti (*Performance Scheme*),
- podrži dalju implementaciju FUA koncepta u korist svih nacionalnih učesnika,
- podrži implementaciju SES zakonodavstva u Crnoj Gori kako bi se omogućila dalja integracija države u evropsku ATM mrežu, i
- olakša regionalnu saradnju o ATM pitanjima sa odgovarajućim nadležnim vazduhoplovnim organima/nacionalnim nadzornim organima susjednih država.

Od januara 2019. godine EUROCONTROL primjenjuje novu politiku u ovakvim programima podrške. Kako je naš Sporazum istekao u aprilu 2019. godine, novi tekst Sporazuma potpisan je 19. jula 2019. godine, čime su postavljeni novi ciljevi:

- pomoć Agenciji u unapređenju civilno-vojne saradnje i implemetaciji tzv. „SERA uredbe“,
- pomoć Agenciji u jačanju kapaciteta u AFTCM,
- podrška u implementaciji pitanja iz Cybersecurity,
- podrška Agenciji implementaciji Regulative 716/2014 koja se odnosi na Remotely Piloted Aircraft Systems (RPAS), i
- podrška Agenciji u jačanju funkcije glasovne komunikacije.

U narednom periodu Agencija će sa ekspertima EUROCONTROL-a intenzivno raditi na postizanju navedenih ciljeva.

c) Bilateralna i multilateralna saradnja

Agencija posebnu pažnju posvećuje saradnji sa drugim nadzornim organima u zemlji i inostranstvu, odnosno međunarodnoj i regionalnoj saradnji sa vazduhoplovnim vlastima država u regionu.

Agencija je sa svim nacionalnim nadzornim organima država regiona ostvarivala respektabilnu saradnju po pitanju obavljanja redovnih aktivnosti iz svoje nadležnosti. U cilju doprinosa jačanju regionalne saradnje, razmjene dokumentacije, iskustava i kadrovskih potencijala Agencija je prethodnih godina potpisala Memorandume o razumjevanju (MoU) sa vazduhoplovnim vlastima Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije, Turske, Hrvatske, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Albanije, Mađarske, Kosova, Slovenije, Bugarske, Austrije i Irske, kao i Program tehničke saradnje sa vazduhoplovnim vlastima Francuske.

Memorandumima o razumjevanju i saradnji potpisanim između vazduhoplovnih vlasti država potpisnica dogovoreni su zajednički ciljevi i oblasti bilateralne saradnje u svim aspektima civilnog vazduhoplovstva. Potpisani memorandumu potvrđuju kontinuitet intenzivnih aktivnosti Agencije u uspostavljanju bliskih i partnerskih odnosa između vazduhoplovnih vlasti, prvenstveno u regionu ali i šire.

Kada su u pitanju susjedne države, posebno se imao u vidu značaj regionalnu saradnje kao važan segment razvoja vazdušnog saobraćaja u procesu evropskih integracija, tako da su ovi memorandumu potpisani na način da omogućavaju i potenciraju zajednički razvoj i fleksibilnost razmjene stručne dokumentacije i ljudskih resursa.

Specifičnost situacije sa zajedničkim pružaoцем usluga u vazdušnoj plovidbi, SMATSA-om, nalagala je potpisivanje posebnog Sporazuma o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad

pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi između Agencije i Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije u junu 2019. godine, koji je zamijenio postojeći Memorandum u oblasti pružanja usluga u vazdušnoj plovidbi između Agencije i Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije. Predmet ovog sporazuma o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi je unapređenje saradnje potpisnica u oblasti vazdušne plovidbe, a posebno u oblasti vršenja zajedničkog nadzora nad radom SMATSA u pogledu ispunjenosti zahtjeva za pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi, kao i funkcija ASM i ATFCM, za oblast navigacionih postupaka (PANS-OPS), za organizacije za osposobljavanje kontrolora letenja, kao i za primjenu mjera i sprovođenje aktivnosti pri praćenju sigurnosti (Safety) zajedničkog pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi pri pružanju tih usluga, pri čemu se pod nadzorom u smislu ovog sporazuma podrazumijeva periodična provjera koja se vrši prema nacionalnim i EU propisima koji su na snazi u obje države potpisnice.

Predstavnici Agencije će i u narednoj godini učestvovati u radnim timovima resornog ministarstva koji se bave pripremom međudržavnih sporazuma o vazdušnom saobraćaju.

Sporazumom o saradnji u oblasti vazdušnog saobraćaja između Vlade Republike Srbije i Vlade Crne Gore, potpisanim 03. februara 2012. godine u Beogradu („Službeni list CG – Međunarodni ugovori“, broj 8/13 i „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 1/13), Vlada Crne Gore i Vlada Republike Srbije izrazile su svoju opredijeljenost za saradnju u oblasti vazdušnog saobraćaja. Ne prejudicirajući konačno rješenje, a u skladu sa odredbama čl. 5 i 6 Sporazuma, direktori Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore, Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije i Kontrole letenja Srbije i Crne Gore SMATSA d.o.o. Beograd, potpisali su 12. novembra 2013. godine Memorandum o razumijevanju o inicijativi za formiranje budućeg funkcionalnog bloka vazdušnog prostora (u daljem tekstu: Memorandum). Memorandumom su utvrđena osnovna načela saradnje u postupku pripreme za sprovođenje inicijative za formiranje budućeg funkcionalnog bloka vazdušnog prostora (*Functional Airspace Block – FAB*) i definisan je zajednički nastup ove inicijative prema trećim stranama (postojećim funkcionalnim blokovima vazdušnog prostora, drugim inicijativama za formiranje funkcionalnih blokova vazdušnog prostora, drugim vazduhoplovnim vlastima i pružaocima usluga u vazdušnoj plovidbi, međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama i evropskim institucijama), sa ciljem da se nađe najbolje rješenje za buduće integracije Crne Gore i Republike Srbije, pa time i za zajedničkog pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi – SMATSA.

Direktori civilnih vazduhoplovnih vlasti su, postupajući u skladu sa odredbama iz međudržavnog sporazuma između obje vlade, u februaru 2015. godine, dostavili svojim nadležnim ministarstvima izvještaj radne grupe i predlog postupka za njegovu primjenu na razmatranje. Vlade dvije države još uvijek se nisu opredjelile po ovom pitanju, pa se donošenje odluke očekuje u narednom periodu.

Regionalni savjetodavni odbor za traganje i spašavanje (*RASARAC – Regional Aeronautical Search and Rescue Advisory Committee*) u civilnom vazduhoplovstvu uspostavljen je u novembru 2016. godine, potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju između Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije, Slovačke, Slovenije, Hrvatske i Mađarske. Formiranje RASARAC-a podržano je od strane ICAO-a i EUROCONTROL-a. Vlada Crne Gore je, na sjednici održanoj 23. marta 2017. godine, donijela Zaključak da Agencija dostavi Direktoratu civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije (DCV) Pismo zainteresovanosti u cilju pristupanja RASARAC-u, o čemu je Agencija dopisom od 06. aprila 2017. godine, obavijestila DCV. Na istoj sjednici, Vlada Crne Gore je, donijela zaključak da Ministarstvo unutrašnjih poslova i Agencija odrede predstavnike koji će učestvovati u radu RASARAC-a. Dopisom, od 10. maja 2017. godine, Agencija je DCV-u dostavila imena predstavnika Crne Gore koji će

učestvovati u radu RASARAC-a, a koji su delegirani iz Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave pomorske sigurnosti i Agencije. U međuvremenu, nove članice EU su prepoznale značaj ove inicijative, pa je tako Republika Bugarska kao punopravni član pristupila RASARAC-u, a Republika Češka u svojstvu posmatrača.

Ciljevi ovog tijela, između ostalog, su međusobna podrška zemalja članica, izgradnja i razvoj kapaciteta u oblasti traganja i spašavanja vazduhoplova (SAR), unapređivanje prekogranične saradnje između zemalja članica, kao i podrška pri realizaciji ICAO standarda u ovoj oblasti.

Od osnivanja RASARAC-a do danas održano je ukupno petnaest sastanaka na međunarodnom nivou. Predstavnici Crne Gore su aktivno učestvovali u predlaganju dokumenata i donošenju zaključaka u okviru radnih grupa (RG) koje su formirane unutar RASARAC-a, a odnosile su se na: RG1 – prekogranična saradnja i međudržavni sporazumi, RG2 – operative procedure, RG3 – obuka i RG4 – nadzor. Takođe, predstavnici Agencije su aktivno učestvovali i u radu Upravnog odbora (*Steering Board*) i Ekspertskog tima (*Expert Team*) RASARAC komiteta, koji predstavljaju strateško tijelo zaduženo za donošenje odluka i izvršno tijelo zaduženo za implementaciju zaključaka i realizaciju aktivnosti Komiteta.

U 2022. godini Crna Gora je bila zemlja predsjedavajuća radom RASARAC odbora, tako da je Agencija za civilno vazduhoplovstvo bila organizator sastanaka Ekspertskog tima i Upravnog odbora RASARAC-a. U skladu sa prethodno zacrtanim ciljevima, tokom ove godine je dodatno intenziviran rad ovog tijela, a prvenstveno u cilju daljeg razvoja i unapređenja SAR sistema u Crnoj Gori u skladu sa međunarodnim standardima. U organizaciji Agencije u Podgorici su 10. i 11. maja održani sastanci Radnih grupa i Ekspertskog tima, na kojima su učestvovali predstavnici RASARAC iz Bosne i Hercegovine, Sjeverne Makedonije, Srbije, Slovenije, Hrvatske i države domaćina Crne Gore, specijalni predstavnik EUROCONTROL za saradnju sa RASARAC, a putem video veze uključili su se i predstavnici kiparskog centra za traganje i spašavanje i obuku u ovoj oblasti JRCC Larnaca. Sastanku Ekspertskog tima održanom 11. maja prisustvovali su i predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave pomorske sigurnosti i upravljanja lukama, Ministarstva odbrane i Vazduhoplovstva Vojske Crne Gore, Ministarstva kapitalnih investicija, Kontrole letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo Beograd, Aerodroma Crne Gore AD, Nacionalne komisije za istraživanje nesreća i ozbiljnih nezgoda vazduhoplova i Gorske Službe Spašavanja Crne Gore. Na sastanku je otvoren veliki broj tema poput unapređenja međusobne saradnje i podrške zemalja članica, izgradnja i razvoj kapaciteta u oblasti traganja i spašavanja vazduhoplova, unapređivanje operative prekogranične saradnje i saradnje sa organizacijama poput ICAO, EUROCONTROL, COSPAS-SARSAT, kao i podrška pri implementaciji ICAO standarda, propisa i procedura u ovoj oblasti. Takođe, usvojeni su značajni zaključci o daljem radu u okviru ovog komiteta i uspostavljanju koordinacije sa drugim inostranim i međunarodnim organizacijama uključenim u oblast traganja i spašavanja. Nakon RASARAC sastanaka, 12. maja su brojni predstavnici ovog Komiteta učestvovali u svojstvu posmatrača i u Interresornoj vježbi „JADRAN 2022“, čiju organizaciju je aktivno podržala i Agencija.

Pored navedenog, Agencija je u saradnji sa Evropskom komisijom u okviru Instrumenta za tehničku pomoć i razmjenu informacija (TALEX) uspješno organizovala Regionalnu radionicu na temu traganja i spašavanja u civilnom vazduhoplovstvu (Regional Workshop on Aeronautical Search and Rescue). U ovom događaju je učestvovalo više od 100 predstavnika raznih institucija uključenih u SAR sistem iz više od 10 država, kao i pojedinih institucija evropskog sistema, poput Evropske komisije, ICAO, EUROCONTROL, COSPAS-SARSAT MCC Italia, JRCC Cyprus, FRONTEX, idr. Na radionici su pored crnogorskih predstavnika iz Operativno-komunikacionog centra 112 i Avio helikopterske jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave pomorske sigurnosti i upravljanja lukama, Vojske Crne

Gore, Gorske službe spašavanja, Sektora granične policije, Kontrole letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo, Aerodroma Crne Gore, Nacionalne komisije za istraživanje nesreća, Ministarstva kapitalnih investicija i Agencije za civilno vazduhoplovstvo, bili prisutni i predstavnici iz zemalja Zapadnog Balkana i RASARAC-a.

Takođe, u organizaciji Agencije, dana 16. i 17. novembra 2022. godine, u Podgorici su održani sastanci Ekspertskog tima i Upravnog odbora RASARAC-a, na kojima su učestvovali predstavnici iz Bosne i Hercegovine, Bugarske, Grčke, Mađarske, Srbije, Slovenije, Hrvatske, i države domaćina Crne Gore, predstavnici EUROCONTROL-a, kao i predstavnik kiparskog centra za traganje i spašavanje i obuku u ovoj oblasti JRCC Larnaca. Na sastanku Upravnog odbora usvojeni su značajni zaključci o daljem radu RASARAC-a, razmatrane su preporuke i izvještaji Radnih grupa i Ekspertskog tima, ali i usaglašeni mogući datumi za potpisivanje multilateralnog SAR sporazuma u civilnom vazduhoplovstvu. Na sastanku su ujedno razmijenjene i informacije o godišnjim aktivnostima svake države u oblasti traganja i spašavanja.

Dodatno, direktor Agencije potpisao je sa predstavnikom Ravnateljstva civilne zaštite Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske Dodatak Memorandumu o razumijevanju o osnivanju RASARAC-a, o pristupanju ovog tijela RASARAC-u u svojstvu punopravnog člana, kao i Dodatak Memorandumu o razumijevanju između JRCC Larnaca i RASARAC-a, u cilju nastavka saradnje i sprovođenja obuka u oblasti traganja i spašavanja sa JRCC Larnaca. Predstavnici Grčke su izrazili zainteresovanost za pristupanje RASARAC-u i prezentovali su sistem traganja i spašavanja u Grčkoj.

Agencija će i dalje nastaviti sa naporima u pogledu učešća u RASARAC, posebno imajući u vidu brojne benefite za sistem našeg civilnog vazduhoplovstva, koji se već ostvaruju ili će biti ostvareni u narednom periodu. U tom kontekstu, do sada je organizovano šest specijalizovanih obuka za osoblje koje učestvuje u poslovima traganja i spašavanja, u saradnji sa JRCC Larnaca na Kipru. Sa ovim spasilačkim centrom je postignut sporazum o nastavku saradnje po pitanju podizanja kompetencija i osposobljavanja predstavnika iz RASARAC država do 2027. godine. Imajući u vidu da Crna Gora, kao ni većina država koje učestvuju u radu RASARAC, nema međusobno donijete sporazume o koordinaciji, kojima bi se omogućilo sprovođenje akcija traganja i spašavanja na znatno efikasniji, racionalniji i sadržajniji način, potpisivanje multilateralnog SAR sporazuma predstavlja odličan preduslov za svestraniji i racionalniji pristup regionalnoj saradnji na operativnom nivou, čime bi se ispunili standardi ICAO utvrđeni Aneksom 12 Čikaške konvencije, a koje je Crna Gora u obavezi da implementira.

Pored navedenog, a na osnovu inicijalne koordinacije uspostavljene od strane predstavnika Agencije, pokrenuta je i komunikacija između nadležnih službi za SAR u Crnoj Gori iz Ministarstva unutrašnjih poslova i Uprave pomorske sigurnosti i upravljanja lukama sa predstavnicima nadležnim za SAR iz Albanije, u cilju razmatranja i usaglašavanja bilateralnog sporazuma o saradnji u ovoj oblasti, kao i komunikacija sa COSPAS-SARSAT MCC Italija u cilju potpisivanja „MCC/SPOC Model Agreement“ sporazuma o saradnji u prijemu, distribuciji i obradi podataka za uzbunjivanje.

VI Kontrolne posjete međunarodnih organizacija

Agencija je gotovo svake godine bila predmet kontrole neke od relevantnih međunarodnih organizacija iz oblasti civilnog vazduhoplovstva – ICAO, ECAC, EASA, EUROCONTROL i Evropske komisije ili više njih.

U nastavku je pregled obavljenih kontrolnih posjeta: maj 2010. godine – ICAO Universal Safety Oversight Audit Programme (USOAP); jul i avgust 2010. godine – ECAC; oktobar 2010. godine – EC

(ECAA); novembar 2010. godine – EASA; oktobar 2011. godine – EUROCONTROL ESARR Implementation Monitoring and Support (ESIMS) Programme; septembar 2012. godine – EC (ECAA); septembar 2012. godine – EASA standardizaciona posjeta FCL, OPS i AIR; januar 2013. godine – ICAO USAP (Security); septembar 2013. godine – EASA SAFA standardizaciona posjeta; septembar 2014. godine – EASA standardizaciona posjeta AIR; kao i april, jun i jul 2014. godine – ECAC kontrolne posjete Agencije, Aerodroma Podgorica i Aerodroma Tivat, respektivno; jul 2015. godine – EASA ANS/ATM, septembar 2015. godine – EC (Security); oktobar 2015. godine – EC (ECAA), mart 2017. godine – EASA standardizaciona posjeta OPS, januar 2019. godine – ICAO ICVM kontrolna posjeta, jul 2019. godine – EASA ATM/ANS kontrolna posjeta

Međunarodna organizacija za civilno vazduhoplovstvo (ICAO), u okviru globalnog Jedinstvenog programa provjere sigurnosnog nadzora (*Universal Safety Oversight Audit Programme – USOAP*), koji je vremenom evoluirao u Pristup stalnog praćenja (*Continuous Monitoring Approach – CMA*), posjetila je Crnu Goru u cilju Koordinisane misije validacije (ICVM) u periodu 22-29. januar 2019. godine.

Cilj ove sveobuhvatne kontrole bila je validacija stepena usaglašenosti Crne Gore sa ICAO standardima i preporučenom praksom (*Standards and Recommended Practices – SARP*), pa je tako utvrđen napredak koji je Crna Gora napravila u vezi sa sigurnosnim nedostacima koji su identifikovani za vrijeme prethodne USOAP provjere, izvršene 2010. godine. Pored primarnog vazduhoplovnog zakonodavstva i konkretnih regulatornih akata (LEG), kao i organizacije u civilnom vazduhoplovstvu (ORG), ICVM je takođe obuhvatao licenciranje osoblja i obuku (PEL), operacije vazduhoplova (OPS), plovidbenost vazduhoplova (AIR), istragu nesreća i nezgoda vazduhoplova (AIG), usluge u vazdušnoj plovidbi (ANS) i aerodromi (AGA).

Zvaničan procenat efikasnosti Crne Gore u oblasti civilnog vazduhoplovstva potvrđen od strane ICAO nakon ove provjere je bio 87,99 %, što je predstavljalo ogroman napredak u poređenju sa rezultatom iz 2010. godine (64,71 %), i istovremeno, u tom trenutku, najbolji rezultat među zemljama regiona i jedan od najboljih u Evropi.

Posljednja kontrolna posjeta Crnoj Gori sprovedena je od strane Agencije Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja (EASA) u oblasti ATM/ANS, u periodu 2-5. jul 2019. godine, u cilju utvrđivanja stepena usaglašenosti sa zahtjevima brojnih uredbi pravnog sistema EU iz ove oblasti (Uredba (EU) br. 1034/2011, Uredba (EU) br. 1035/2011, Uredba (EU) br. 2015/340, Uredba (EZ) br. 2150/2005, Uredba (EU) br. 255/2010, Uredba (EU) br. 923/2012, Uredba (EU) br. 2016/1185, Uredba (EZ) br. 549/2004, Uredba (EZ) br. 390/2013, Uredba (EZ) br. 550/2004, Uredba (EZ) br. 482/2008, Uredba (EZ) br. 551/2004, Uredba (EZ) br. 552/2004 i Uredba (EU) br. 73/2010), koje su u naš pravni sistem prenijete kroz posebne Pravilnike. Tom prilikom su, u skladu sa uobičajenom praksom EASA kontrolnih posjeta, utvrđeni pojedini nalazi po pitanju usaglašenosti sistema civilnog vazduhoplovstva Crne Gore u oblasti ATM/ANS sa primjenjivim evropskim propisima, kao i nalazi po pitanju usaglašenosti SMATSA d.o.o. kao pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi i organizacije za osposobljavanje kontrolora letenja. U skladu sa uobičajenom praksom, sa predstavnicima EASA je u međuvremenu realizovano usklađivanje i prihvatanje Plana korektivnih akcija i njihovo sprovođenje u cilju otklanjanja utvrđenih nalaza u odnosu na ovu kontrolnu posjetu. Od EASA je dobijena potvrda o otklanjanju i zaključivanju svih utvrđenih nalaza, tako da u ovom trenutku ne postoje otvoreni nalazi u odnosu na pravni sistem EU u oblasti ATM/ANS.

Konstatacije o značajnom napretku i visokom stepenu usaglašenosti stanja u vazduhoplovstvu i rada Agencije, predstavljaju konstantu u svim zvaničnim izvještajima sa navedenih posjeta. Treba pomenuti i da Agencija Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja, shodno Uredbi EU br.

628/2013, pravi kvartalne izvještaje o stepenu usaglašenosti naše države u pogledu EU sigurnosnih standarda i već uobičajeno performanse Crne Gore su iznad srednjih vrijednosti država članica EU. Ovaj izvještaj se upućuje i Evropskoj komisiji.

Međutim, i pored izvanrednih rezultata, u skladu sa svrhom i praktičnim efektima ovakvih kontrolnih posjeta, gotovo neizbježno je dobijanje određenih preporuka i mjera u cilju otklanjanja uočenih i utvrđenih nalaza iz segmenata rada Agencije i vazduhoplovnih subjekata nad kojima Agencija vrši nadzor. Utvrđeni nedostaci i preporuke međunarodnih kontrolnih misija predstavljaju dobar pokazatelj za preduzimanje daljih aktivnosti na unapređenju rada Agencije i civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori. Na osnovu njih, pripremljeni su Akcioni planovi za otklanjanje konstatovanih nedostataka, sa precizno utvrđenim aktivnostima koje je neophodno preduzeti u cilju njihovog eliminisanja, određenim nosiocima odgovornosti za izvršavanje tih aktivnosti i definisanim rokovima za njihovu realizaciju.

Prema raspoloživim podacima ICAO, Evropske komisije i EASA, tokom 2023. godine je za očekivati da će biti sprovedene 3 kontrolne posjete. Naime, prilikom održavanja ECAA Zajedničkog komiteta, koji je preliminarno najavljen za jun 2023. godine, a čiji će domaćin biti Crna Gora, odnosno Agencija, vjerovatno će biti realizovane kontrolne aktivnosti ekspertske misije Evropske komisije za procjenu ispunjenosti zahtjeva u vezi sa ECAA sporazumom, odnosno verifikacije stepena ispunjenosti zahtjeva iz prvog tranzicionog perioda ovog sporazuma. Sa druge strane, kao što je pomenuto u odjeljku VI, EASA standardizacija posjeta u oblasti RAMP trebalo bi da bude realizovana u oktobru 2023. godine. U predlogu Plana standardizacionih aktivnosti EASA za 2023. godinu figurira i njihova standardizacija posjeta u oblasti ANS koja je planirana za novembar 2023. godine. Ovi planovi bi, od strane upravljačkog tijela EASA, trebalo da budu odobreni na sastanku u decembru 2022. godine.

Dosljedna implementacija pojedinačnih Akcionih planova za otklanjanje nedostataka utvrđenih tokom ranijih međunarodnih kontrolnih misija ostaje jedan od prioriteta u radu Agencije u 2023. godini.

VII Kadrovska i materijalno-tehničko osposobljavanje

a) Kadrovska osposobljavanje Agencije

Način rada i rukovođenja u Agenciji uređeni su Statutom Agencije za civilno vazduhoplovstvo, koji je uz prethodnu saglasnost Vlade Crne Gore donijet u novembru 2018. godine. Unutrašnja organizacija i sistematizacija radnih mjesta u Agenciji uređena je Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo, u cilju obezbjeđivanja zakonitog, stručnog, efikasnog i racionalnog vršenja poslova i zadataka u oblasti vazdušnog saobraćaja iz nadležnosti Agencije, utvrđenih Zakonom o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 82/20), zaključenim međunarodnim ugovorima, propisima EU i pravilima i standardima koji se odnose na sigurnost vazdušnog saobraćaja i i bezbjednost civilnog vazduhoplovstva.

U cilju blagovremenog, planskog i efikasnog obavljanja poslova iz nadležnosti Agencije, Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo utvrđena su radna mjesta za 60 izvršilaca, koja su sistematizovana u sljedećim organizacionim jedinicama:

1. Sektor za sigurnost vazdušnog saobraćaja	15
2. Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe	19
3. Odjeljenje za bezbjednost i olakšice u civilnom vazduhoplovstvu	5
4. Odjeljenje za međunarodnu saradnju	4

5. Referat za vazduhoplovnu medicinu	1
6. Služba za pravne, finansijske i opšte poslove	11

Van unutrašnjih organizacionih jedinica Agencije sistematizovano je 5 radnih mjesta, za 5 izvršilaca: direktor Agencije, pomoćnik direktora Agencije, menadžer sistema upravljanja sigurnošću (*Safety Menager*), menadžer sistema za praćenje usklađenosti (*Compliance Monitoring Menager*) i savjetnik – poslovni sekretar.

Stručno i kadrovsko osposobljavanje Agencije predstavljaće jedan od važnih prioriteta i u narednom periodu. Imajući u vidu zahtjevnost kriterijuma u pogledu stručne spreme, radnog iskustva u oblasti vazduhoplovstva i ostalih znanja i vještina u procesu popunjavanju radnih mjesta sistematizovanih u Agenciji, politika zarada mora biti prilagođena činjenici da, u principu, specijalizovani kadrovi iz ove oblasti već imaju zaposlenje kod visoko-budžetnih kompanija. Ovo potpuno korespondira sa politikom evropskih vazduhoplovnih institucija koje su spremne da za kadrove od posebnog interesa obezbijede visoke zarade, u svim državama bez izuzetaka, imajuću u vidu da su sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja prioriteta evropske politike. Ovakav pristup je od ključnog značaja za postojanje i funkcionisanje Agencije.

b) Obuka i stručno usavršavanje zaposlenih

Permanently stručno usavršavanje i obuka zaposlenih jedan je od preduslova za kompetentno i profesionalno obavljanje poslova Agencije i tome se, u kontinuitetu, posvećuje posebna pažnja. Tako je i za programski period planirana intenzivna obuka, prije svega u oblastima specijalizovane obuke i obnove znanja.

Agencija je, u skladu sa međunarodnim standardima i zahtjevima, definisala potrebne nivoe vještina i kvalifikacija za svako radno mjesto. Obuka je ključna pretpostavka za stručno i profesionalno usavršavanje zaposlenih u Agenciji, kojom se postiže osposobljenost zaposlenih za obavljanje različitih poslova i stvaranje neophodnih pretpostavki za dalji razvoj Agencije, kao vazduhoplovne vlasti Crne Gore.

U svrhu konstantnog usavršavanja zaposlenih, Agencija na kraju kalendarske godine, priprema godišnji Trening plan za svaku narednu kalendarsku godinu, kojim su definisane potrebe za neophodnom obukom u tom periodu, a usklađen je sa petogodišnjim Trening programom. Trening program i Trening plan donosi direktor Agencije.

Potrebe za obukom utvrđuju se na osnovu sljedećih zahtjeva:

- nalazi i preporuke međunarodnih organizacija (ICAO, ECAC, EASA, EUROCONTROL),
- rezultati internog nadzora i kontrole,
- povratnih informacija dobijenih od strane zaposlenih.

Zaposleni u Agenciji se procjenjuju u pogledu obučenosti u skladu sa standardom uspostavljenim za to radno mjesto ili dodijeljenim zadatkom. Ukoliko se utvrdi da određeni zaposleni ne posjeduju potrebne vještine i znanja za vršenje dodijeljenih zadataka, pristupa se realizaciji potrebne obuke.

Područja obuke su razvijena na način da obuhvate:

1. osnovnu obuku, koja podrazumijeva obuku novozaposlenih u Agenciji, radi upoznavanja sa metodom rada Agencije,
2. inicijalnu obuku, koja podrazumijeva obuku prilagođenu za različite oblasti nadležnosti inspektora,

3. On The Job (OJT) treninge, koji podrazumijevaju obuku na radnom mjestu uz pomoć instruktora,
4. specijalizovane obuke, koje podrazumijevaju obuku zaposlenih sa ciljem sticanja specijalističkih znanja i vještina potrebnih za određenu radnu poziciju,
5. obnavljanje obuke, što podrazumijeva obuku koju je neophodno obnoviti nakon određenog vremena.

Ukoliko obuku izvodi institucija ili organizacija izvan Agencije, vrši se odgovarajuća procjena, na osnovu sadržaja obuke, analize kvalifikacija i iskustava institucije koja je organizuje, kao i kontakata sa prethodnim klijentima institucije. Instruktori/predavači se kvalifikuju u zavisnosti od znanja i sposobnosti prenošenja znanja. Njihova stručnost se procjenjuje na osnovu odgovarajućih potvrda (certifikata), iskustva i/ili demonstriranog znanja.

Obuku koju vrše priznate i renomirane institucije iz oblasti civilnog vazduhoplovstva – JAA Training Organization, EASA, ICAO, ECAC i EUROCONTROL, Agencija prihvata kao obuku odgovarajućeg kvaliteta, bez dodatnog procjenjivanja.

Trening plan za 2023. godinu predstavlja sastavni dio Programa rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu, i dat je **Prilogu 3**.

c) Materijalno-tehničko osposobljavanje

U granicama u kojima bude moguće u odnosu na raspoloživa sredstva, Agencija će i u 2023. godini, voditi računa o poboljšanju materijalno-tehničkih uslova poslovanja.

U tom kontekstu, bitne aktivnosti, koje ostaju iz prethodnog perioda, su primjena, pravilna implementacija i unapređenje informacionog Sistema informacionog sistema za upravljanje dokumentima i poslovnim procesima sa integrisanim modulima registara i evidencija podataka (*Document Management System – DMS*), kao i nabavka i uspostavljanje adekvatnog Sistema tehničke zaštite poslovnog prostora Agencije, uz podrazumijevanu izradu odgovarajućih internih procedura za efikasno funkcionisanje tih sistema.

Plan materijalno-tehničkog osposobljavanja Agencije za 2023. godinu može se detaljnije sagledati kroz Plan Investicija za 2023. godinu, koji je sastavni dio Finansijskog plana Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu, a koji se razmatra istovremeno sa ovim Programom rada, kao i kroz Plan javnih nabavki za 2023. godinu.

VIII Izrada programa, planova i izvještaja

- Agencija će do kraja drugog kvartala 2023. godine, pripremiti Izvještaj o radu i Finansijski izvještaj za 2022. godinu, koje predlaže Savjet Agencije i dostavlja Vladi na usvajanje.

Uz finansijski izvještaj prilaže se Izvještaj nezavisnog revizora, kojeg imenuje Vlada.

- U četvrtom kvartalu 2023. godine Agencija će pripremiti Godišnji program rada Agencije za 2024. godinu i Finansijski plan za 2024. godinu.
- Plan javnih nabavki za 2024. godinu će biti donešen u decembru 2023. godine i objaviće se na sajtu Uprave za javne nabavke.
- Agencija će, u skladu sa zakonom, pripremiti i druge planove, informacije i izvještaje za koje postoji obaveza da se dostavljaju nadležnim organima.

- Agencija će do tokom 2023. godine nastaviti sa novouspostavljenom praksom analize rada i finansijskog bilansa u tekućoj godini, na kvartalnom nivou.

IX Prilozi

Prilog 1 – Plan inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu

Prilog 2 – Plan pripreme podzakonskih akata Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu

Prilog 3 – Trening plan za 2023. godinu

